

CELS

KATALOGS

Pirmā sējuma saturs

1945. gads

D z e j a

		Lpp.
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Latvijas maize	10
	Divas lūgšanas	33
	Pie eglītes trimdā	65
	Latviešu cimdi	68
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	Korālis	15
	Dzejniekam	15
	Sadegšana	57
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Taisnība	33
	Vizija	33
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzimtenē, Gājējs, Saules vārdi, Burvība, No saknes zieds, Ap- sedziet rozes, Mežā, Es labprāt ēnā sēdu, Tas nekur nede- rīgs, Pieminēšana, Klusuma meldijas, Mūžība	1
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Sapnis	71
	Dēlam	12
	Sakšu gārša	12
<i>Toma, Velta</i>	Ziemassvētki	65
	Vaicājums	69
<i>Veselis, Jānis</i>	Nakts un diena	96

P r o z a

<i>Blaumanis, Rūdolfs</i>	Nāves ēnā, novele	96
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Novelējums, stāsts	13
<i>Johansons, Andrejs</i>	Krucifiks, novele	70
<i>Salnais, Ģirts</i>	Nolādētais līcis, stāsts	16 un 73
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Milzis, pasaka	5
	Jūras vārava, pasaka	7
<i>Zeltiņš, Teodors</i>	Mūžīgā Majestāte, meditācija	66

A p c e r ē j u m i

<i>Kadilis, Jānis</i>	Klusuma ceļš, impresijas par K. Skalbi	52
<i>Kārklīņš, Kārlis</i>	R. Blaumaņa pasaules uzskats	108
<i>Siliņš, Jānis</i>	Mākslas pasaule	40
<i>Zicāns, Eduārdš</i>	Numinozie elementi senlatviešu Dieva tēlā	34

C h r o n i k a

Sākumam (J. Kadilis) 58, Ar Skalbi (Ang. Gailīte) 58, Miris prof. Dr. theol. E. Rumba (V. Mežezers) 59, Divi aizgājušie (P. Ērmanis) 60, B. Ozoliņas piemiņai (P. Sakss) 61, Francis Verfels (P. Ērmanis) 62, Latviešu teātris (Ģ. Salnais) 63, Angļu mūzikas dzīve (Vilsons) 63, Pardomu brīdī (V. Mežezers) 112, Daugava (J. Kadilis) 113, Latviešu mākslas skate Virsburgā (E. Andersons) 115, J. Mišņa mūžs un darbs (P. Ērmanis) 117, Plašajā pasaulē, par G. Mistrāli, T. Dreizeri, A. Malrō (J. Kadilis) 118.
Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1—2. burtn. K. Skalbes ģimietne un K. Zāles Važu rāvēji, 3. burtn. K. Zāles Mirstošais jātnieks.

1946. gads

D z e j a

		Lpp.	
<i>Abele, Kārlis</i>	Pēdējais plāvums, balāde	110	
	Vēlais viesis, balāde	155	
	Divi dabas, balāde	157	
<i>Aigars, Pēteris</i>	Pravietis	55	
	Auļotājs	56	
<i>Brigadere, Anna</i>	Latvijas sirds, Tautas dziesma	43	
	Mājup	122	
<i>Dāle, Karola</i>	Pēcgala	122	
	Cik ilgi?	176	
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Bēgļu mācītājs	177	
	Šodien	81	
<i>Eglītis, Andrejs</i>	Saules riets	101	
	Kas cilvēks ir bez dzimtenes	101	
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sapnis par laimi	22	
	Smagais laiks	152	
<i>Kadilis, Jānis</i>	Sub pondere	160	
	Sakušana	5	
<i>Mežezers, Valdis</i>	Vakars noietnē	28	
	Akmens	81	
<i>Niedra, Aīda</i>	Pretstati	177	
	Jānim Misiņam	122	
<i>Poruks, Jānis</i>	Dievs, Ticība, No baznīcas braucot, Biķeris miroņu salā, Draugam, Pie tava augstā baltā logā, Sāpju spītes, Dēla bilde, Es zinu, Rakstnieks	97	
	<i>Rainis, Jānis</i>	Augstumā, Mazie darbi, Runas un darbs, Pats vadītājs, Pats palīgs, Pats zinātājs, Pats žēlotājs, Pats vērotājs, Mani draugi, Gara vilņos, Nenīcība, Bēglis, Cerība, Sāpju jūra, Sāpes un cerības, Jaunajam draugam, Zemnieks, Divkāršs pienākums, Kad nakts, Es grūtā brīdī . . . , Tu esi siltums manā dvēselē, Es šurpu turpu dzīts . . . , Uz tavām krūtīm atdusēt, Uguns puķe, Jūs dzimtenei un dzīvei simbols esat, Viss dzīves daiļums nāk no sievietes	145
<i>Strēlerte, Veronika</i>		Dieva kalpa vakars, Varavīksna, Viesis, Zemgales klajumā, Glāsts, Atvēršanās, Miera avots	1
		Dziesma	5
<i>Toma, Velta</i>		Sapnis	177
	Nakts Daugavas krastā	65	
<i>Zāle, Klāra</i>	Aizliedz sev	84	
	Ziedu gaismā	126	

P r o z a

<i>Brigadere, Anna</i>	Aizmuža ļaudis, tēlojums	24
<i>Eglītis, Anšlāvs</i>	Uguns pilsēta, stāsts	102
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Vēstules, atmiņas un pārdomas	113
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Nabadziņa Janks, tēlojums	3
	Saimnieks un saimiece, tēlojums	158

	Lpp.
<i>Kadilis, Jānis</i>	Vīrs kalna galā, tēlojums 153
<i>Lesiņš, Kņuts</i>	Brauciens snieggputeni, novele 49
<i>Mauriņa, Zenta</i>	Dzimtenes kalns, leģenda 161
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Jaunā māja, stāsts 6
<i>Poruks, Jānis</i>	Kukažiņa, stāsts 100

D r ā m a

<i>Rainis, Jānis</i>	Jāzepts un viņa brāļi (fragments) 149
----------------------	---

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Tautas dzeja — tautas gudrība 57
<i>Blese, Ernests</i>	Dzimtās valodas nozīme 178
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	J. Rainis un viņa dzeja 162
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Atmiņas par Annu Brigaderi 29
	Jānis Poruks 127
<i>Grīnbergs, Teodors</i>	A. Šveicera domas par Eiropas kultūru 123
<i>Kadilis, Jānis</i>	Kalnā kāpējs, improviz. par Raiņa temu 169
<i>Sala, Irvalds</i>	Viena diena kopā ar Blaumani 82
<i>Siliņš, Jānis</i>	Vilhelms Purvītis 67

C h r o n i k a

Tālie apvāršņi (E. Aistars) 44, Pirmā dzejas grāmata trimdā, V. Strēlertes Mēness upe (J. Kadilis) 46, Skola svešumā (J. Čermaks) 47, Latviešu un franču gara saskare (J. Bičolis) 85, Dažas tagadnes tehnikas problēmas (Br. Jirģensons) 88, Pōls Valerī (J. Kadilis) 89, Tomass Manns (P. Ērmanis) 91, Škats Ž. Diamela pasaulē (G. Kaire) 92, Amerikāņu jaunākā literātūra (H. Linde) 135, Romēns Rolāns (J. Kadilis) 138, M. Luters pēc 400 gadiem (V. Mežezers) 140, Viļa Vasariņa piemiņai (J. Siliņš) 141, Ilustrēts evaņģēlija izdevums (V. Mežezers) 142, Latviešu teātris Eslingenā (I. Liepsala) 143, Dzejas baudīšana un dzejas baudītāji (E. Raisters) 187, Par balādes uzbūvi (K. Ābele) 190, Latviešu teātris angļu zonā (V. Štāls) 195.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1. burtn. A. Brigaderes ģimetne, 2. burtn. V. Purviša *Rīga*, 3. burtn. T. Zaļkalna J. Poruka kapa piemineklis, 4. burtn. J. Raiņa ģimetne.

OTRĀ SĒJUMA SATURS

1946. gads

Dzeja

	Lpp.
<i>Ābele, Kārlis</i>	Korālis 333
<i>Aigars, Pēteris</i>	• Aklās acis, balāde 389
<i>Bārda, Fricis</i>	Rīgas degšana 257
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Dzīvības kokam, Es, Skaidu spilvens, Krēslā, Bērzi, Gais- ma, Rudens 1915. g., Sauciens tālē 197
	Trimdā, korālis 219
	126. psalms 282
	Svētku dziesma, korālis 333
	Aspažiju pieminot 376
	Tēvu zemei 475
	Latvijas universitātei 475
	Ziemassvētkos 531
<i>Dāle, Karola</i>	Nemirstība 330
	Vēja šalkās 351
	Mākoņa dziesma 426
	Gaidītāja 426
<i>Dziesma, Fricis</i>	Zvejnieku svētais vakarēdiens (fragments) 331
	Trimdinieks 442
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Man gribas 386
	Ko gaidīt vēl? 386
<i>Eglītis, Andrējs</i>	Jaunajiem 375
	Latgalē 376
	Uz vairoga, dzejoli 476
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Želums 209
	Otrais es 229
	Dīvas māšas 420
	Mātes minējumi 442
	Bezdelīgas un vijole 493
	Kādai mātei 541
	Dāvana 585
<i>Kaugars, Arturs</i>	Miglā 548
	Elējija 548
<i>Ķezbere, Elza</i>	Izmisumā 258
	Bez Tevis 450
	Draugam 493
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Dīvainais 223
	Vējš un asmens 330
	Cilvēks 339
	Pūtēja 386

		Lpp.
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzejnieks	229
	Kulta dziesma	333
	Ziemassvētku naktī, sonets	531
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Ingolštates katedrāle	426
	<i>Toma, Velta</i>	
	Zeme	233
	Angelus	258
	Kurzemes sieva	531
<i>Virza, Edvarts</i>	Doma baznīcas balāde, Lai savā izturībā lieli esam, Sējēja diesma	293
<i>Zāle, Klāra</i>	Cauri trūdiem	233
	Neatsaucas	419
	No dziļumiem	477
	Nenostāj	570
	Tur atsmaida	585
<i>Zicāns, Eduards</i>	Spieķis	223
	Psalmi 90, Mūžības priekšā (tulk.)	201

Pr ū z a

<i>Aigars, Pēteris</i>	Pažobebe, stāsts	210
	Zelmeņa vairogs, stāsts	421
<i>Dziļums, Alfreds</i>	Dārgā sēkla, romāna fragments	369
<i>Gruzna, Pāvils</i>	Pokāls un pīpe, novele	542
<i>Gulbis, Osvalds</i>	Māte Latvija, leģenda	387
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sudmalu jaukāajā salā, tēlojums	295
<i>Ieviņš, Kārlis</i>	Noslēgums, stāsts	532
<i>Kalējs, Oskars</i>	Bada krogus, stāsts	427
<i>Klāns, Pāvils</i>	Dūda, novele	478
<i>Klidzējs, Jānis</i>	Galvenie raksti, stāsts	259 un 297
<i>Liepsala, Irma</i>	Tik-tak, novele	202
	Svētlaimīgo sala, stāsts	302
	Laimīgākais cilvēks pasaulē, novele	487
<i>Malcs (Maltz), Alberts</i>		
<i>Miesnieks, Jōnass</i>	Neuzklausītā lūgšana, novele	377
<i>Niedra, Aida</i>	Puna Vipulis, stāsts	245
<i>Vītols, Jāzeps</i>	Tas bij tik sen, atmiņas	267

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Daugava dzīvē un dzejā	230
	Skolas dzīve vecās atmiņās un jaunā pieredzē	443
	Stils dzejas mākslā	494 un 549
<i>Bičolis, Jānis</i>	Dzejnieks un zinātnieks L. Bērziņš	270
<i>Biezais, Haralds</i>	Ētiskās vērtības un to nesēji	278
<i>Blese, Ernests</i>	Valoda kā tautas gara un rakstura paudēja	451
<i>Celms, Teodors</i>	Cilvēka dzīve un tās apkārtne	226
<i>Dravnieks, Arvids</i>	Edvarts Virza	334

	Lpp.
<i>Jurevičs, Pauls</i>	509 un 571
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	220
<i>Ķikauka, Pēteris</i>	392
<i>Treus, Feliks</i>	224
<i>Zicāns, Eduards</i>	340
Platons	509 un 571
Manas atmiņas par Frici Bārdi	220
Grieķu drāma (1. Traģēdija)	392
Prof. Dr. theol. Eduards Zicāns	224
Piezīmes literatūras-teorijas metodoloģijā	340

Chronika

Par dzīves vērtību (K. Kārkliņš) 234, Anna Brigadere un 10. janvāris (P. Jēger-Freimane) 236, Mārtiņa Ziverta jaunā drāma (J. Rudzītis) 237, Jauns vērtīgs mēnešraksts (I. Skroderē) 239, J. Ezeriņa — Izmeklētas noveles (P. Ērmanis) 239, Gaišā gaita, Valdis Mežezers, kulta dziesmas (P. Ērmanis) 240, Divas vārdnīcas (H. Briņģis) 241, Vidbergs (J. Siliņš) 242, Noskaņas (E. Aistars) 283, Daži momenti jaunākajā angļu grāmatu pasaulē (J. Zanders) 284, Gerhards Hauptmanis (P. Ērmanis) 286, Zelta lāpa, K. Skalbes pēdējo darbu izlase J. Rudziša sakārtojumā (J. Kadilis) 288, Dzimtene liesmās, Latvju dzejos antoloģija K. Džillejas sakārtojumā (V. Mežezers) 290, Režisors V. Pūce un viņa teātris Blombergā (E. Ķezbere) 290, V. Jansona Koklētājs (A. Treibergs) 291, Gars (Osv. Gulbis) 352, Zvejnieku svētais vakarēdiens un tā autors (A. Johansons) 353, Par baltu tautām un valodām (L. Bērziņš) 354, Grāmata no vajadzīgo virknes (J. Bičolis) 355, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 359, Divas jaunas grāmatas (V. Mežezers) 360, Divas angļu valodas mācības grāmatas (J. Kalnbērzs) 361, Piezīmes par Džeku Londonu (E. Andersons) 364, Franku novada latviešu dziesmu diena (K. Lesiņš) 365, Izstāde Mercfeldas noietnē dziesmu dienu laikā (F. Viksne) 367, K. Zemdega — Brīvības piemineklis Rūjienā (V. Jansons) 368, Dārzs bez žoga (L. Bērziņš) 405, Andrejs Eglītis (A. Dravnieks) 406, Aspazijas mūža izskaņa (P. Jēger-Freimane) 408, Divu latviešu teologu mūža darbs salīdzinājumā (doc. F. Treus) 410, Piezīmes par Ivanu Buņinu (I. Sala) 411, Kazanovas mētelis, Anšl. Egliša novele (V. Baltiņa-Bērziņa) 412, Trīs Raiņa grāmatas (V. Mežezers un I. Skroderē) 413, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 415, J. Rozentāla altārglezna — Kristus svētī bērnus (prof. A. Annuss) 416, Ceļa viens gads (V. Mežezers) 417, Lielgabali rozēs (Jēk. Poruks) 468, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 470, Angļu valodas mācības grāmata (J. Kalnbērzs) 471, Šervūds Andersons (E. Andersons) 472, 18. novembris (archibīsk. prof. T. Grinbergs) 521, Pretstati (E. Aistars) 521, Uz vairoga, Andreja Egliša dzejas (P. Ērmanis) 524, Dažas piezīmes (Andr. Sils) 525, H. G. Uelss (V. Ozolnieks) 527, K. Zāle — Brāļu kapu vārti (V. Jansons) 527, P. Ērmaņa jubilejas grāmata (V. Mežezers) 582, Jauns romāns, Z. Mauriņas Trīs brāļi (P. Ērmanis) 582, Hermanis Hese (P. Ērmanis) 584, S. Vidbergs — Pie eglītes (V. Jansons) 585.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 5. burtn. S. Vidberga Ceļš, 6. burtn. V. Jansona Koklētājs, 7./8. burtn. K. Zemdega Brīvības piemineklis Rūjienā un A. Annusa Kristus pie strādniekiem, 9. burtn. J. Rozentāla Kristus svētī bērnus, 10. burtn. S. Vidberga No dzimtenes projām braucot, 11. burtn. K. Zāles Brāļu kapu vārti, 12. burtn. S. Vidberga Pie eglītes.

CIELS

GARA DZĪVES MĒNEĪRAKĪTI

Nr. 9 (12)

SEPTEMBRIS

1946

Alfreds Dziļums

DĀRGĀ SĒKLA

Romāna *Celmenieki* fragments

Atkal rūca liesmas un dūmu mutuļi pacēlās gaisos, vīdamies un klīzdami dzidrajās pavasara debesīs. Vienīgi gruzdošo trūdu smarža vēl ilgi reibināja cilvēku prātus kā jaunas, atvērtas zemes elpa. Jā, kaut kas te atkal notiek. Purvi atdzīvojas līdz ar pirmajām pavasara dienām un, pirms jaunies asni sāk tiekties pret sauli, celmenieku vīri ik dienas ielaiž pērnajos trūdus visu iznīcinātāju sarkano nezvēru. Liekas, it kā viņi sadedzina veco, neražīgo pasauli, kas līdz šai dienai tikai postu un nelaimi nesusi.

Visu nedēļu kūpēja celmenieku purvi, un sestdienas vakaros, iznākuši no pirtīm, laudis stāvēja ar kailām galvām pavasara gaisā un kāri elpoja atdzimušās zemes smaržu.

Ik rītus arvien mirdzošāka lēca saule, arvien skaļāk saklīdzās purva putni. Alksnājū puduros dīvaini skaņās balsīs vankšķēja vārnas, atgādinot smilkstošu suņu rejas. Kaut kur nenosakāmā tālumā vienmuļi pūta puputis, un dzidrajās debesīs murminādamas riņķoja gaŗknābainās kuitalas, it kā pašam Dievam sūdzēdamās par cilvēku varas dar-

biem, kas nolaiduši purva ūdeņus un apsvilinājuši zemi melnu kā elles dibenu...

Bet saule un debess mitrums veica radišanas darbu tikpat brīnišķīgi kā tūkstošiem gadu iepriekš. Melnā, pelnu klātā purva augsna atdzīvojās, ik cinis un grāvmala izrotājās ar svaigiem zāļu asniem, kas ik dienas kuploja un auga, barodamies no pērnajiem trūdiem. Sikie varžu doņi jau slēja pret debesīm savas zaļganās bārdas, blusu kārkli salapoja tāpat kā senāk, viesdami savu balzāmisko smaržu uz visām pusēm, un dzegužu skarene ātri pacēlās augšup, lai valdonīgi greznotos pāri citām pļavu zālēm ar košajiem, rožu sārtajiem ziediem. Zeme dzīvoja un elpoja, saņemdamā no saules mūžīgo svētību.

Bet mitrums ātri izsīka un zeme atkal izžuva kā no ūdens izvilkta vadmala. Strauji nonīka mitrumā radušie doņi, aprāvās blusu kārkļu sikās lapiņas, novīta dzegužu skarenes un baltās purva ķērsas. Tikai sausajā jaunupes krastā sakuploja sarkanā, sikce-rainā auzene, lepni plivinādamā vējā tumši brūnās, bārkstainās ziedu vālitēs.

Vecais Saliņu saimnieks skraidīja no vienas vietas uz otru un nervozi mētājās ar rokām, it kā viņam dūktu ap galvu sakaitināts bišu spiets. Jā, jā... Vai Sausajā kalnā neklaudz āmuri, vai tur nesasaucas Klāviņš ar Robertu Siksnu? Vai viņi tur nerīko gateri, šie dienu zagļi? Jau kuņu dienu robežas malā skan dzelži un piedzērušu vīru balsis!

Jā, jā, pavasaris ir klāt, sengaidītais laiks, kad visi kustās un iet Lielā Radītāja pēdās...

Bet ko lai iesāk Saliņu saimnieks, šis krekšķētājs vīrs, kas jau atgādina satrunējušu praulu? Būtu vismaz atbraucis blandoņa pārraugš, varbūt zinājīs padomu dot...

Khe, khē — vecais Saliņš krekstēja ik dienas, sēzdamies pie galda, vai celdamies augšup.

„Kas pāēdis nopūšas, tas kaitina Dievu,“ Saliņu māte vīram kādreiz pārmeta. Bet šie vārdi ielēca veča patmīlībā kā dzirksteles bārdā.

„Ja tik vien Dieva dusmas būtu matījuši, cik es viņu kaitinu, tad nevienam nebūtu jānopūšas ne pie galda, ne pie darba.“ Vecčuks saliecās liks kā krāsns krukis. „Bet mēs esam gudrāki par pašu Dievu! Kam mums mīt viņa pēdās, ja varam iet paši savus ceļus? Pa gaisu, pa mākoņiem laisties — citu pasauli meklēt! Vecā tak smird! — Kur tas ārgalis aizgāja?“

„Reinis —?“ Saliņu māte ieplēta acis.

„Vai par citu man jāpūš?“

„Teicās iet uz Sauso kalnu...“

„Kā tad, kā tad!“

„Tu viņam laikam no ziemas peļņām nekā neesi atmetis?“

„Lai aizsviestu par niekliem!“

„Jaunam cilvēkam taču kaut ko vajaga.“

„Ar mietu vajaga!“ To teicis, vecais saimnieks paķēra lāpstu un aizskrēja uz purvu, kur rudenī tika apvērsta melnā, trūdainā augsna. Vecčuks apskrēja plēsuma stūri no visām pusēm, pārdināja ar kāju valgano zemi un, mēridams platību ar acīm, pārlaida skatu no vienas lauka malas līdz otrai. „Turpat trīs pūrvietas, khe, khē...!“

Ziemas sals bija izcilājis čauganās velēnas, kas, ledum atkūstot, bija sabrukušas irdenas un kukuržņainas kā lekna, izpuvusi dārza zeme.

No Stūru ezera vējš atkal atnesa traktora pukstus un tepat Sausajā kalnā sasaucās āmuri ar skanošu tēraudu.

„Iznirelis!“ vecčuka lūpas izdvesa svelpjošu skaņu. „Plēsuma malā tev ik rītus vajadzētu savilkt pastalu auklas! Vai manas kājas vairs izturēs muklo zemi? Nemocītu dusulis, tad es jums visiem snauduļiem vēl parādītu — khe, khē...!“

Viņš iecirta lāpstu novada grāvja kūdras valnī, kas stiepās tam gar abām pusēm, traucēdams nolaideno lauka virsmu. Ar straujām kustībām viņš aizmeta dažas desmit lāpstas sāņus, bet tad vecčuks atkal satvēra krūtis un ilgi, ilgi kāseja. „Khe, khē, dīkdoņa! Pāris dienas abi būtu piestājuši un — gatavs!“

Bet tur nāca vedekla kā saukta un gaidīta, mazliet smagāk kāpdama pār ciņiem kā pagājušo rudeni. Arī viņa pārlaida skatu pār plēsumu. „Dievs palīdz, Saliņu tēv!“

„Khe, khē! Ko t' palīdzēs, ja pašam jāstāv ar sasiētām rokām?“

„Jā, jā, ko tagad darīsim?“

„Par to vien visu laiku galvu lauzu.“

„Vai Reinis prom?“

„Nepiemini tā gvelža!“

„Ko mazais saka? Tas aiz ecēšas pirmais gājējs.“

„Puika paliek puika. Vai spiedīsi tādām lāpstu rokā, vai kārsi sētuvī plecos?“

Sausajā kalnā atkal skanēja dzelži kā dzidri zvani.

„Khē, khē, tāds plikatnieks! Ko viņš var samaksāt otram? Pats no lielības vien dzīvo. — Bet mēs esam gudri... mēs... khē!“

„Bet kaut kas mums būs jāizdomā, Saliņu tēv!“ Tince savilka pieri dziļā nopietnībā. „Nenāktu man tā smagā diena ar skubu virsū, tad mēs sāktu par abiem kā pagājušo rudeni. Bet kas nu es vairs par skrējēju — cik gaŗa, tik resna...“

Jā, jā, arī vecais Riņķis redzēja, ka vedekla šopavasār izskatījās pēc smaga purva ciņa...

„Khe, khē, nuja... tur nekā nevar darīt... tas laiks pats nāk nākdams, vai tev siens aizlīst, vai rudzi birst laukā...“

„Bet lāpstu met nost! Tāds darbs tev nav vairs pa spēkam!“ Tince mierīgi turpināja. „Padomāsim labāk, ko te sēt. Stūris savā ezerā kaisīstot kviešus.“

Saliņš tiešām nometa lāpstu.

„Jupis viņu sažina, khe, khē! Kvieši laba manta, bet, edz', pārraugs toreiz kaut ko stāstīja par zālēm... Būtu nu, klamsts, ātrāk braucis! Taču zinātu kādu vārdu teikt.“

„Šorīt jau iebrāuca Teļaplokos.“

„Khe, khē... ar zālēm... jupis... Agrāk sēja zem rudziem, bet viņš toreiz nolāsīja kā no grāmatas — ej nu sažini...“

„Tā tagad sējot, kaimiņ!“ Tince lietpratīgi turpināja. „Un vispār mums tak lopi vairāk cieš badu nekā cilvēki. Labi, ja Stūris var lepoties ar kviešiem, bet ja tavā purvā gāztos āboliņš veldrē, tad tu arī varētu atliekt savu liko muguru...“

„Khe, khē, nuja — Ak, šorīt iebrāucis! Esu piemirsis, kas tur viss nebija jāpērk. Naudas varbūt sanāks.“

„Par citu maza bēda. Es to lietu nokārtošu. Tagad iesim mājās. Nedzen pats sevi gluži zemē!“ Viņi pagrieza plēsumam muguru un aizgāja pār ciņainām ganībām gaušiem, vienādiem soļiem. Viens nesa savu vecumu kā nopelnītu lāstu, otrs jaunu, topošu dzīvību, kas gurdināja ne mazāk kā smagā darbā pārlaisti gadi... .

Otrā rītā Saliņu purva stūrī atnāca Dāvis ar zirgu. Viņš bija to iejūdzis kādā lielā spožā lāpstveida rikā, kas raustīdamies vazājās gar zemi. Īsu brīdi viņš pārļaida acis plēsumam, novada grāvīm, izmestajam kūdras valnim un sāka rīkoties. Viņš atkāpināja zirgu, apvēla spožo tērauda rīku un, ar vienu roku pieturēdamas arkla ragus, ar otru pierāva grožus.

„Nū!“

Zirgs iegula sakās un asā lāpsta nerkstēdama iegrima kūdrā. Pierausis to ar kaudzi, Dāvis piespieda rokturus un lāpsta izkāpa no zemes vaļņa, aizslidēdama pār uzarto plēsumu. Tur manīgais vīrs mazliet pacēla ragus, lāpsta apmeta kūleni, un kūdras čupa palika uz vietas. Tad Dāvis apgriezta zirgu un sāka atkal visu no gala. Ar katru jaunu paņēmieni slidenā šķūre izrāva no kūdras vaļņa krietnu robu, izklīdinādama to uz rudens arumiem.

Saliņu saimnieks pamanīja dēlu purvā, tiklīdz Dāvis pirmo reizi uzsauca zirgam. — Khe, khē, nuja — Tince viņu būs atdzinusi... Bet tādēļ viņš neskries tūlīt turp un neteiks paldies, nē, šim lielajam tiepšam, nemūžam nē! Un tomēr — tas spožais rīks, ar ko viņš rauš kūdru, tas viņam jāredz žigli, jo žigli. Viņš steidzas turp sīkiem, ātriem soļiem un apstājas mazliet iesāņus, ilgi nebilzdams ne vārda.

Arī Dāvis, šķiet, veco vīru neredz, viņam nav vaļas apstāties ne brīdi. Viņš ir tā nogrimis darbā, ka tik vien skaņas viņš zina izdvest, kā gaŗi stieptus — nū! — nū!

Beidzot vecuks nenociešas. „Khe, khē — kā ar bagarmašīnu...“

„Jā!“ Dāvis strupi atbild un spiež šķūri atkal kūdrā.

„Kur ņēmi tādu rīku?“

„Nopirku.“

„Cik sadevi?“

„Tik pat —“ un Dāvis aizšļūc pilno lāpstu pār irdenajiem arumiem. Viņš jūt, ka tēva skats duŗas mugurā. Kas zina, vai viņam vajadzēja sievu klausīt, Dāvis domā. Viņam ir tāda sajūta, ka viņš ar lielo zirga lāpstu tūlīt uzvandīs purvā noslikušās govs kaulus... Jā, vai tas nenotika tepat šajā vietā? O, Dāvis atceras tik gaiši, it kā tas būtu noticis vēl vakar! Nenoliedzami, viņi lopu būtu izglābuši, ja vien tēvs nebūtu pārsteidzies. Viņam, lielam cilvēkam, sist ar virves galu —! Pie velna! Tādēļ viņš aizgāja

taisni uz Vāvuļiem pie Tinces, lai nekad vairs Saliņās neatgrieztos.

Bet gadi aiztek un līdz ar tiem purva ūdeņi. Taču neiespējami nekad vairs to taku nemīt, kur bērnībā zibējušas kailās kājas. Un tagad viņš atkal ir te. Viņš strādā, it kā nekas nebūtu noticis. Bet mēle neklausu un vārdi paliek aiz lūpām.

Saliņu saimnieks tup grāvmalā un šaurām, vēja aizmiglotām acīm pazemīgi raugās dēla darbā. Arī viņam jāklusē un jānorij daudz neizteiktu vārdu, kuņģus viņš visu laiku krājis saviem dēliem kā kvēlošas ogles. Tagad tie gruzd viņa paša krūtīs, viņam trūkst atkal gaisa, viņš klepo ilgi un garī...

Līdz pusdienai grāvmala tiek nošķūrēta. Neglītāis kūdras valnis ir nozūdis, jaunais plēsums tagad nolaideni pieguļ grāvim un liekas, ka pats Dievs šorī būtu stāvējis Dāvim blakus un ar savu raženo roku pārvērtis šo zemes stūri līdz nepazīšanai.

„Nu tu vari sēt ko gribi...“ beidzis darbu, Dāvis, sviedrus slaucīdams, strupi saka. Pēc tam viņš ņem atkal grožus, lai brauktu mājās.

„Khe, khē — tak pagaidi!“ večuks apmulsis māj ar roku. „Māte būs uzlikusi galda pusdienas...“

Dāvis kaut ko nevaļīgi atrūc un aiziet pār ciņaino purva malu, ātri skubinādams zirgu. Šķiet, viņam vēl sūrkst virves skartā mugura...

Saliņu saimnieks noplāta rokas. Tādi viņi ir, šie mātes lutinātie dēli. Tiepšas, nonicina pašas griezto maizes šķēli! — Un večuks steidzas mājās, izpūris un sabozies, kā no purva klijāna nagiem izsprucis gailis. „Ģeķi — khe, khē — ņirgas!“

Bet, pārkāpis istabas sliexsni, viņš valdās. Darbs tomēr ir padarīts, liels, svētīgs darbs, kur viņš ar lāpstu būtu mocījies vismaz nedēļu. Bet ar to vēl nav gana. Vēl plēsums sastrādājams, vēl gādājama sēkla, o, kas vēl darba un skriešanas!

„Vili, ieber ķēvei auzas! Iesi ecēt!“

Zēns bridī noskatās tēva stingrajā sejā un

tad aizskrien pār pagalmu, kailās kājas zibinādams.

Pēcpusdienā tēvs ar jaunāko dēlu aiznes uz plēsumu dzelzs ecēšu, iejūd ķēvi, un vecais saimnieks apdzen pirmos gājienus. Ziemas saltumā izcilātā kūdras augsna, vējā un saulē apžuvusi, izirst zem asās ecēšas zobiem kā pelavas.

„Khē —“ večuks apmierināts kreķšķina. „Še groži, puika!“

Vilis paķer grožus un mazliet lielīgi uzsauc vecajai ķēvei skaļu — nū!

„Prātīgi, prātīgi! Raugies, ka vecene iztura! Tavas kājas vēl jaunas, tu nemani!“

Vilis radis tēvam klausīt, viņš ļauj ķēvei kāpt savā nodabā. Protams, kamēr viņš tādā solī nostaiģās plēsumu, pienāks vakars un varbūt vēl rītdiena paies.

„Reizēm atpūtini!“ tēvs vēl piemetina un tad aiziet pār ciņaino plēsumu, kārpīdams ar kāju irdeno augsnu un sevī priecādamies. Šķiet, viņa tumšo, savītušo seju košāk apmirdz saule un pelēkajās acīs atspīd zilās pavasaļa debesis. Tikai, pārnācis mājās, viņš ar rūpju pilnu skatu veņas uz Teļaploku pusi un murmina it kā pie sevis: „Tak vedis ātrāk to visziņu šurp!“

„Vai tu viņu šoreiz tik ļoti gaidi?“ Saliņu māte, to dzirdēdama, prasa.

„Vai tādēļ gaidu? Bet ja šai pusē atkūlies, tad labāk ātrāk no kakla nost. — Rīt tak jābrauc uz miestu pēc sēklas...“

„Mūsdēļ vari braukt. Tu tak viņam nepalīdzēsi pienu svērt?“

„Muldoņa!“ Saliņš atmet ar roku un steidzas prom no sievas acīm.

Citu rītu vecais vīrs jau agri posās braukšanai. Vairākas reizes slepus noskatījies uz Teļaploku pusi, viņš iejūdza kokasu ratos jauno zirgu un, krietnu brokastī nepaēdis, izbrauca pa vārtiem, stingri turēdams grožus. Ceļā viņš vēl pieskārs krūšu kabatai, lai pārliecinātos, vai naudas maku nav atstājis uz galda.

Tik tālu viss ir kārtībā, bet cik daudz smalkās sēklas viņam vajaga, to viņš tiešām

neatceras. Tādēļ večuks liek nerātņajam rikšotājam mest likumu līdz Teļaplukiem. Bet šoreiz viņš satiek ciemiņus ceļā un, neizremšies no ratiem, zirgu valdidams, nevaļīgi prasa: „Khe, cik to mistrāju īsti vajadzēja?”

„Kur skriedams, ka ne lāga labdienas nepadod?” Gusts sātiski paveras kaimiņā.

„Tak neļerksti pa vidu! Ļauj izrunāties ar cilvēku!”

„Vai Saliņš runā par zālājiem?” pārraugs tomēr atceras.

„Par ko citu? Laiks nāk nākdams.”

„Jā, jā. Mineralmēslojumu jau vajadzēja dot agrāk.”

„Kur t' šo ņems?”

Turpat atspēru ratos sēdēdams, izbijušais agronoms uzraksta ar zīmuli vajadzīgo mēsļu daudzumu un zāļu sēklu šķirnes. Vecais saimnieks noglabā zīmīti kabatā tikpat rūpīgi kā naudu. Tad, palaidis vaļīgāk grožus, večuks aizdrāžas kā vējš, ne mirkli vairs neatskatīdamies, pa kuŗu ceļu Teļaploku Gusts aizveda instrumentu kasti...

Patērētāju biedrības veikalā Saliņš ilgi pētīja zālāju sēklas.

„Kādēļ tik dārgas?”

„Tādēļ, ka smalkas...” pelēkā apmetnī tērpies jauneklis smīnēdams atbildēja.

„Un angļu —?”

„Tās ir visdārgākās.”

„Jupis —.”

Bet tā tas tiešām bija. Raizāles cena pat atzīmēta lieliem cipariem uz balta papīra aplīša, kas iesprausts maisā.

„Khe, tādi niekļi! Nē, es tomēr iztikšu bešā. Iesver toties vairāk auzeni...”

Protams, jauneklīm vienai, kādas sēklas viņš sveŗ. Beidzot arī Saliņu saimnieks jūtas apmierināts. Jā, jā, viņš taču nav ne kilo nozadzis no agronoma rēķina... Zāle paliek zāle — ja tikai dīgst...

Iecēlis vēl ratos trīs maisus mākslīgos mēsļus, Saliņu saimnieks steidzās atkal mājās tikpat ātri kā turpu braucis.

Tās pašas dienas pievakarē jaunā plēsuma vidū viņš aizveda grants kasti un ar Viļa

palīdzību samaisīja tajā superfosfātu ar kaļļa sāli.

„Smagi gan tādi skunstmēsli. Nez, vai būs tikpat labi?” Tad viņš cēla sētuvi plecos un sāka kaisīt puteklainos mēsļus pa dēla ievilkām birzēm. Tādu mantu viņa vecā sēja sauja juta pirmo reizi, tādēļ viņš svaidīja roku mazliet nedroši un lēni, it kā baidīdamies, vai dārgos pelņus neaizpūtīs vējš...

Piena pārraugs atnāca uz purvu šo pašu brīdi. Viņš padeva dievpaļīgu un lēni grozījās plēsumā malā, sargādams kurpes no miklās kūdras.

„Vai būs labi?” večuks bažīgi apjautājās, turpinādams sēja soli.

„Labi, labi. Tikai vēlāk, kad būs iestrādāta sēkla, noteikti jāpievel ar smagu veltni.”

Brīnums, cik vienaldzīgi viņš to saka! — vecais purvu plēsējs domā. — Vai viņš tikai nesmīn aiz muguras, šis pagasta dikdoņa? Vai Saliņš nav ļāvis šim papīra agronomam sevi piekrāpt? Vai viņš nekaisa šos dārgos putekļus pats sev acīs? Khe, khē, tad mēs vēl parunāsimies! Tad mēs redzēsim, kuŗam ilgāk sūrstēs...

Patiesi, citu rītu agronoms atkal aizbrauca, nepieminēdams vairs ne sēju, ne augsnu. Šķiet, it kā viņš nebūtu manījies, kādas izmisušas cerības vecais Saliņu saimnieks iekaisīja šajā nosusinātajā purva stūrī.

„Khe, khē, jupis viņu rāvis...!”

Ausa un satumsa dienas. Reizē saulainas un miglaini valgas tās sveica jauno pavasari, kas smaržodams un pumpurus riedams smaržoja pāri pļavām, laukiem un mežiem kā gaviļu sagaidīts zemes un debesu valdnieks. Gaismai austot tālajās egļu galotnēs jau kūkoja dzeguze kā sēja modinātājs pulkstenis, ar maigi sapņainiem piesitieniem, un birstošās vasaras gaidās smaržīgā zeme izstaroja uz visām pusēm laipnās dāvatājas siltumu kā jaunas, topošas mātes klēpis.

Valgā, irdenā purva kūdra saulē kūpēdama gaidīja sēklu, lai tūkstošiem gadu

krātos spēkus atdotu dikstošiem asniem.

Tādēļ kādu rītu Saliņu saimnieks sajauca zālāju sēklas sētuvē un aizgāja uz jauno plēsumu. Viņš pagrieza muguru pret vēju un paņēma pirkstos smalko, dārgo sēklu.

Khe, khē — jupis!

Cik reizes viņš nav tukšojis šo pašu sētuvī, mērenu sējēja soli sperdams? Cik reižu savā mūžā nav atvēzis graudu pārpilnas sauļas, bet nekad viņš nav, tā apjucis kā šobrīd. — Khē, jupis! — Ko gan te var samānīt no tik smalkas, dārgas mantas? Lai apsētu visu gabalu, tad pa šņaucienam vien uz katra soļa jākaisa. Un, palaidušam pirmo sēklas sauju vējā, vecā Saliņu saimnieka likie pirksti nevarīgi noslīd lejup. — Jupis, kas par māžiem!

Viņš mēģināja vēl, bet augošais dienas vējš arvien aiznesa vieglo sēklu sāņus. Šķiet, ka pats purva velns ar aizkaltošu, ņirgātāju muti aizrauj un izputina Saliņu saimnieka dārgo mantu. — Khē, khē! — vai tā tas nav bijis arvien, kur Dievs ar radītājām rokām svēta jaunu zemi, tur velns smīnēdams jauc viņa darbus? ...

Jupis! Tie pirksti, tie pirksti! Stīvi kā jumta lāstekas! Samani nu tādus nieklus izkaisīt!

Vecais Saliņš noliek sētuvī zemē un brīdi stāv tai blakus kā nevarīgs puika. Khē, khē! Bet zeme taču gaida!

Beidzot viņš rūpīgi apsedz sētuvī ar maisu, un pats aiziet smāgiem, nevienādiem soļiem pār purvu. Viņš neiet uz mājām, nē, šoreiz viņš uzmeklē kādu taku, pa kuŗu viņš nav staigājis kopš tās nelaimīgās vasaras, kad purvā noslika govš ...

Večuks iet taisni uz Vāvuļiem.

Viņš satiek dēlu uz lauka, ar ecēšu vazājot vienuviet pērnos kartupeļu lakstus. Izkaltoši un miksti tie čaukst zem smailajām dzelzs tapām, un ik dziniena apgrieziena Dāvis paceļ ecēšas uz augšu, tā kā lūžņa paliek savilkta vaļņos abās lauka malās.

„Khe, khē!“ nedevis dievpalīga, vecais Saliņš krēkšķina stāvēdams uz ežas. Tikai pēc

laba brīža viņš izņem pīpi no mutes un prasa: „Ko tu te liksi iekšā?“

Dāvis aptura zirgu un strupi atbild: „Bietes.“

„Mēsļus vajadzēja ieart rudenī —“

„Ja būtu bijuši —“

„Jā, jā —“ Saliņš saprot un zina — ja celmeniekiem netrūktu mēsļu, tad viņiem pietiktu arī maizes ... Ja pietiktu maizes, tad netrūktu salmu un, protams, arī mēsļu ... Jā, tas ir sasodīts burvja loks, no kuŗa viņi netiek laukā ...

„Šogad Tince izdomājusi, ka mēsli jāiear vagās,“ Dāvis skaidro tālāk. „Mazāk vajaga —“

„Nuja — jupis — ja gadās sausāka vasara — var aizkalst —“

Tad tēvs ar dēlu apklust, domādami par citām lietām. Kas zina, vai viņi vispār domā to, par ko runā, šie cietie, smāgie vīri, kas visu mūžu mācījušies tikai spītēt un nīst ...

Beidzot vecais Saliņš, vārdus stiepdams, saka: „Khē — es domāju — ja tev būtu kāds pavaļas brīdis, tu varētu man atnākt palīgā iekaisīt smalko zāli ...“

„Ak to —?“ Dāvis mazliet pārsteigts paceļ savas tumšās acis.

„Mani pirksti nav raduši. Jupis zina samānīt — kā un cik —“

„Jā, jā!“ Dāvis piekrīt. „Bet vējš pieņemas. — Rītnorīt.“ To teicis, Dāvis atkal ņem grožus un dzen zirgu pa ierasto lauka aploci, nē vārda vairs nebilzdams.

Brīdi raudzījies dēla soļos, Saliņu saimnieks pagriež viņam muguru un iet prom, mazliet neapmierināts un īgns. Jupis! — vai viņam vēl vajadzēs šos gvelžus lūgties? ...

Nē, šoreiz vecajam Saliņam nav jālūdzas. Citu rītu suns ierejas jau pirms saules lēkta, bet, pazīdams nācēju, jautri iesmilstas un apklust. Arī saimnieks jau ir kājās. Viņi mēmi sasveicinās un, paņēmuši sēklas, iet atkal uz purvu.

Melnā augsna, nakts vēsumā atdzisusi, mazliet valga un salta, kūpēdama guļ alkšņu

pakrēslā kā neizpētīts brīnums. Pāri krūmājiem un jaunupes smilšu krastiem sārtojas abstrumu debesīs, atvērdamās un liesmodamas kā plati, ugunīgi vārti, kur ik rītus iznirst no tumsas dienas karāliene, atstādama ligojot savu neredzamo laivu. No izsīkušo ūdeņu gultnēm rāmi ceļas augšup migla. Panīkušie purva augi kāri veldzējas rīta rasas dzeštrumā, jo diena tuvojas atkal vējaina un karsta kā versmīga, sāpēs izkaltusi milža mute. Koku galotnes ēnojas zilgani bālajās debesīs kā miglas audiem aizplivurotās vēja mātes šupolēs ieaijāti meža mātes nerātņi. Tikai tālu silā maigi un dūdojoši zvana neredzamais pulkstenis — kū-kū — kū-kū!

Dāvis uzkaņ sētuvī kaklā un spēr smagus, vienādus soļus. Viņš zina, kā sējamas zālāju sēklas, jo bieži gājis Teļaploku Gustam palīgā. Sikā, gandrīz neredzamā sēkla viegli zuzēdama krīt mitrajā augsnā. Vienīgi pelēki baltā auzene spīd starp tumšajiem kūdras pinkuļiem kā zemei pielipušas spārnainās skudras.

Vecais Saliņu saimnieks stāv plēsuma malā ar kailu galvu, mazliet apmulsis un pacilāts, kā pie dievgalda saņemdamas sirds mieru. Viņš jūt, ka kaut kas būtu jāsaka dēlam, šim cietajam vīram, kam kauli tikpat cieti kā viņam... Kaut kas būtu jāizlīdzina viņu mūžam neiecietīgajās dabās — jā, jā, taisni šobrīd tas būtu jādara, kad Dāvis,

sēklu kaisīdams, lēni un apdomīgi kāpj pāri tai vietai, kur plūdu vasarā viņiem nogrima govys...

„Khe, khē!“

Dāvis apstājas plēsuma malā. Lēcošā saule iesviež viņa acīs mirdzoši sarkanu gaismu. Viņš uzliek delnu virs pieres un skatās savās pēdās, kas vienmērīgos atstatumos iegulst melnajā purva augsnā.

„Būs laikam labi —“ viņš vienkārši saka.

„Nuja — ek —“ Vecais Saliņš vēl arvien nevar nostāvēt uz ežas. Bet aiziet arī viņš nevar. Beidzot viņš saņem dūšu un saka: „Khe, toreiz — atceries — kas te bija par elli... toreiz ar to lopu... Noslīka, velns! Govys paliek govys... Tu tak zini, kā mums toreiz bij...!“

„Jā!“ Dāvis atbild mazliet pārsteigts. Bet viņš šobrīd izskatās tik lēns, tik lēns, ka viņš varbūt nekurnētu, ja vēl tagad paceltos tēva roka... Viņš saprot un zina, kā toreiz bija, kad ne tikai purvi murdēja, bet arī cilvēku sirdis bija pielijušas kā dublainas peļķes... „Jā, ko nu par tiem laikiem —“ viņš mīksti saka un turpina sējēja soli, kaisīdams jaunajā zemē saules apmirdzētu sēklu. Un abiem vīriem liekas, ka dārgā sēkla krīt arī kaut kur citur, kaut kur tādā vietā, kurai viņi nezina vārda, tomēr jūt, ka tā ir laba zeme un laba sēkla...

Andrejs Eglītis

JAUNAJIEM

*Kur mīt tas spēks, kas pacels mūs?
Vai nezināt, tie esat jūs!
Pulks pēdējais, ko cīņā vest —
Jums karogs pēdējais, ko nest,
Jūs vajās, nīdīs, nebeigs riet —
Jums vēl no kapiem pretī smiet.
Tas karogs jums, ko plēš un skauž,
Uz tēvu zemes jāuzsprauž.
Kas šodien uzcelts, šķēdīs, grūs —
Un Latvija — tā būsīt jūs!*

LATGALE

Apstājies, saule, norimstiet smaržot, dārzi,
 Dievs mani kārdina augstajā kalnā.
 Saulē deg ezeri, krusti aug debesīs,
 Dvēseļi žilbina aizmūža tvaiki —
 Cilvēks un laiki!
 Akmeni dodiet, vieglāks par gaismu nu liekos,
 Smaguma nava, vai lai ar debesīm tiekos?
 Dievs mani kārdina augstajā kalnā:
 „Ielejā nokāp, visus krustus ņem plecos —
 Tīci un neļiksi!
 Staigā pār ezeriem, spožums lai top tev spārnī —
 Tīci un negrimsi!“
 — Novērsu vaigu no kalniem, skan atbilde Tava:
 „Tīcības nava!“

Ludis Bērziņš

ASPAZIJU PIEMINOT

Bij karsta diena; ūdeņiem
 Ne vēsma nelidoja pāri.
 Pēc jauniem, vēsiem avotiem
 Kā skati toreiz vērsās kāri!

Tad, uguns milnu satvēris,
 Uz ļaužu bērniem pārkons rājas:
 Aiz draudiem nodreb apvārsnis,
 Ir ļaužu sirdis drebinājas.

Un kad nu zibens gaisu jauc
 Un augstu paceļ savu riksti,
 Šis ir tas laiks, kas tevi sauc,
 Ka liesmaini tu runāt drīksti.

Kā negaiss dzirkstis šķiļ, bet grauj,
 Tā lielas dzīves sirds tev slāpa:
 Vai neļauj ikdienu, vai ļauj,
 Bet sārtu kurt grib tava lāpa.

Uz priekšu! Ceļu brīvībai!
 Lai salūzt šķēršļi, satrūkst žņaugi!
 Kas šodien trūkst, būs rītdienai,
 Un sauli baudīs visi augi.

Šim laikam, kas tev nākam šķiet,
 Tam kalpot sirds tev nesas ļoti:
 Pie ziedokļa tu gribi iet
 Un tapt par viņa vaideloti.

Un kad tu ziedus liesmās met,
 Tu šķieties ziedojamies pati,
 Tev zūd viss tuvais par un pret
 Un tālēs tiecas tavi skati.

Caur laiku miglu redz tur acs
 To daiļumu, kas kādreiz bija,
 Un dvēselei tur ir dažs rads,
 Ir lepnā gara Aspazija.

Bet kaut ir sapņu tālumā
 Tu aizpeldētu jaunā strāvā,
 Nav pasaulē tā mīļuma,
 Ko tikai tēva sēta dāvā.

Kaut viss tev tūkešs krāsās zib,
 Ko svešums citam bija slēpis, —
 Uz mājām, sirds uz mājām grib,
 Kur gaida lauka ziedu klēpis.

Pie tēviņas tad turies vien,
 Laid saknes savas tautas ciltī.
 Pie mātes krūtīm galvu slien
 Un dusi pašu zemes smiltī.

NEUZKLAUSĪTĀ LŪGŠANA

Vēsturiska novele

1.

„Kamdēļ, Rozen, kavējaties? Vai jūs nebijāt tas, kas apstiprinājāt tiesas spriedumu zviedrim un luterānim Akselim. Jūs piespriedāt gadu, bet Sigismunda kalpi pakāra Akseli. Kas cits tagad atbildēs par to, ja ne jūs? Nedomājiet, ka jūs tagad zviedri tautpīs. Visi steidzas pie zviedru virspavēlnieka uz Cēsīm, tik jūs nē. Es galvoju, ka tur ir jau priekšā Ikšķīli, kas jūs nomelno.“

Tā runāja Straupes kundzene Afra, līdz kādā rītā Straupes bruņinieks Sebaldušs Rozens, kas poļu laikā bija bijis Idumejas soģis, kāpa kumelā. Māras zemē bija pavasaris: skrēja upes un strauti, un šis pavasaris bija atnesis arī zviedrus. Poļi Rozenu bija padzinuši no viņa pils par to, ka tas bija uzlicis pārāk mazu sodu tirgonim Akselim, kas bija slēpis no poļu armijas ādas, domātas karaļa vīriem, lai ar tām vēlāk spekulētu. Nē, Rozeniem nebija gājis labi pēdējā poļu valdīšanas gadā, viņi bija izdzīti dzīvot Tīzenhūzenu kungu valsts meža mājā, un bija jāved cīņa, lai atgūtu Straupi; bet tā vien likās, ka Akseļa lietas dēļ tas diez vai notiks. „Kad tik nu jums, mans kungs, izietu labi!“ runāja Afra, juzdama sirdī lielu nemieru. Katra pārmaiņa bija tik neapjaužama un ne nu vēl šī, kad mainījās varas. Noslēpumainā kārtā tirgoņa Akseļa liķis bija izzāgts no kapa, kur viņš bija sagulējis ne ilgāk par nedēļu. Nē, nē, nebija labi.

„Uz redzēšanos Rozenu pili,“ tomēr sacīja Afra, viņu pavadīdama.

„Tikai tur un nekur citur, Straupē, mūsu tēvu tēvu pili,“ atbildēja Sebaldušs Rozens, sēdēdams zirgā.

Tad dižciltīgais jātnieks ar zirgu nozuda starp simtgadīgiem eglu stumbriem, zem kuriem šmaugas ievas lēnā vējā šūpoja slaidus

zarus, pilnus baltu ziedu čemuru. Izbraukt te, skrejot mežā urgām kā upēm, nevarēja, te bija jādodas ceļā jāšus.

Afra atgriezās meža mājā, kur tai deva patvērumu Tīzenhūzeni. Bērni vēl gulēja, un viņa nosēdās pie sava rokdarba, klusi šūdama. Ap māju staigāja pavasarīgās meža šalkas, bet Afra tās nedzirdēja, viņa klausījās savu bērnu, kas gulēja vēl arvienu blakus istabā, elpošanu: Kristjānis, Gvido, Izolde. Durvis atvērtas, un viņa raugās tajos.

„Kaut tik nu jums labi izietu, Sebalduš,“ viņa atkārtoto pie sevis. Bērni paliek bērni, viņi akli tic vecāku spēkiem, bet viņi nezina un nesaprot, ka atpakaļceļā uz tēvu tēvu pili guļ kāds liķis. Mazās sirdis vēl nepazīst pasaules ļaunuma, viltības, intrīgas. Tad viņas domas pārlec uz Rozenu pili, kas stāv Idumejas centrā, pie Braslas upes. Šais Vāzu kaņos, kas norisinājās uz Māras zemes starp Sedermanlandes hercogu Kārli un viņa brāļa dēlu, Polijas karali Sigismundu III, varenā Rozena pils šūpojās kā kāda rotaļas lietīņa. Ak, kas viņa bija pret šo ļaužu viļņošanos? Gluži nekas. Pils varēja gan spītēt vētrām un negaisiem, pērkoniem un zibeņiem, bet ne ļaužu jūras paisumainam bēgumam, ko bija sakustinājis ziemeļzemju lokā Mārtiņš Luters, piesizdams 1517. gadā savas ticības tēzes pie Vitenbergas, viņa dzimtenes, pilsbazznīcas durvīm. Un tomēr šai brīdī nebija pie cita kā tverties, kā pie tās pašas Straupes pils un viņas kungu valsts, viņas ienākumiem un labuma. Straupes kungu valsts zeme un latvju — libju ļaudis — nekas cits — baroja un uzturēja viņus, Rozenus, sniedza medu un pienu, laimi un skumjas, sniedza visu viņu dzīvi. Bez Straupes kungu valsts Rozenam bija jāaiziet neglābjami bojā. Latvju un libju darba

ļaudis, kas ara un sēja, bija Rozenu balsts. Kas jūs sagaida, mīlie bērni, ja mums Straupi neatdod atpakaļ? Nabadzība un posts. Maizes vietā saņemsit akmeņus. Ak, mani zēni, mani nabaga puisīši. Es jau redzu, kā veidojas jūsu raksturi. Kristjān, tu esi vītāls, bet tu esi vēl bērns. Vai šai nežēlīgā dzīvē bez mantas kāds tevi žēlos? Tevi samīs pirmo. Tev ir tēva piere, bet acis manas, zilas. Kā tu mīli savu brāli un māsiņu! Tev nav nekā patikamāka, kā atdot savu labāko daļu. Bet ko tas līdz? Tavi divpadsmīt gadi ir par maz, lai tu ko spētu. Un tu, Gvīdo! Tava sirds ir pilna kvēles uzpurēties māsiņas un brāļa labā. Dāvināt tev ir prieks, bet tas dzīvē nav graša vērts. Un tu, mana Izolde, vai tu jau ne-noniksti kā stādīnš meža tumsā? Kas jūs žēlos, kas jūs mīļos? Nabagus neviens, bagātus — visi. Kamēr Meiendorfi, Tizenhūzeni, Ikšķīli dzīvos bagātībā un laimē, mēs klīdisim samīti pa Eiropu. Viņiem dzīve sniegs visu — mums neko. Ak, mēs būsīm trimdinieki, citu tautu kāju pamesls.

Kundzene pieceļas, ieiet otrā istabā, nosligst pie bērnu gultiņām zemē un skaita lūgšanu:

Jau saules stari pāri zemei slid,

Lai, bērniņi, jūs sarga Dieva māte maigā;

Jau putniņš zarā dzied, jau govīs kūti id,

Lai Dieviņš pats mūs glāj no rēga baigā!

Tā viņa skaita, Straupes kundzene Afra, bet baigais rēgs nav cits nekas, kā luterticīgā zviedra Akseļa no kapa izzagtais liķis, aiz kuŗa stāv kāda melna dāma.

„Kuŗai jūsu tēvs iesita ar suņu pātagu,“ viņa runā.

2.

Pirmais, ko Straupes Rozens ieraudzīja, iejādams Livonijas metropolē — Cēsīs, bija dievkalpojums, kuŗu noturēja visuvarenā hercoga kaŗaspēks tirgus laukumā — slīpā nogāzē uz dienvidvakariem, svētās Jāņa baznīcas pievārtē. Atsegtām galvām, pava-

saŗa saulei mirdzot, savos zilos tērpos, kaŗogiem viegli plandoties vējā, zviedri dziedāja: „Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils, kur bēdās varam tverties.“ Jāņa baznīcā, ordeņmestra Eindorpas Vilenkina celtā, dūca ērģeles, bet tās tikko varēja sadzirdēt cauri kaŗavīru balsu gājiieniem, kas vēlās vilņiem par viduslaiku nelielo pilsētu. Pāri kaŗavīru galvām Rozens redzēja sēžam zirgos virsniekus, kuŗu vidū Straupes bruņinieks ieraudzīja Konrādu Ikšķīli blakus karodzniekam. Konrāda galvu sedza bruņu cepure, kamēr bruņinieks, kas bija visa kaŗaspēka priekšā, turēja kasku rokās. Dievkalpojums turpinājās, un Sebaldus Rozens klusu nozuda, lai uzmeklētu mājvietu, kur pārnakšnot pašam un novietot zirgu; pēdējais bija krietni piekusis.

Kā izrādījās, Sēdermanlandes hercoga okupācijas armijas aizmugurē bija jau sākusi darboties zemes revīzijas komisija. Šī komisija izvērta savu darbu uz sevišķa hercoga rīkojuma pamata un attiecās uz pilīm un muižām. Viņā klāt bija pieaicināti Livonijas bruņniecības pārstāvji, to starpā Rankas Meiendorps. Bet tā kā viņš braukāja līdzī komisijai pa visu Māŗas zemi, tad tos bija jāgaida. Satikdamies ar citiem kungiem, Rozens diez' kā neuzzināja, bet saprata, ka par viņu konventā bija ticis runāts. Neviens noteikti nekā nezināja, tie arī viņam nestāstīja, ka tiks sadalīti amati.

Uzzinājis beidzot, ka Meiendorps iebrāucis Cēsīs (revīziju izdarīja lielā steigā), Sebaldus Rozens to meklēja pils viesnīcā, bet izrādījās, ka Meiendorps aizgājis uz pili. Rozens devās turp, cerēdams, varbūt, ka zviedru armijas virspavēlnieks — hercoga dēls Gillendhjelms vēl atrodas Cēsīs, bet izrādījās, ka tas devies tālāk. Tā bija pirmā neveiksme. Rozens apjautājās sekretariātā pēc Meiendorpa. Viņu pieteica, bet pagāja krietns laiks, kamēr iznāca pats Meiendorps. Straupes brīvkungam izlikās aizdomīgi, ka viņam bija likts tik ilgi gaidīt. Patiesi, Rankas Meiendorps izturējās formālāk kā pa-

rasti. Jaunie apstākļi nostādīja viņus jau citās attiecībās kā agrāk: runa bija par jaunu zemes pārvaldi. „Mēs zinām,“ viņš teica, apšēdies pretī Rozenam, „ka jūs esat tāds pat Māras zemes patriots kā visi, bet konvents bija tādos uzskatos, ka jūs tomēr esat pārkāpis reglamentu.“

„Ja drikstu, Boruch, ļautāt,“ sacīja Straupes Rozens, ļaunas paredzēšanas māks, „vai esmu vai neesmu ievests hercogam priekšā stādamos to vīru sarakstos, kas darbosies uz priekšu Māras zemes pārvaldes iestādēs?“

„Jūs bijāt, Sebaldus, ievests, bet tomēr pēc tam jūs svītroja.“

„Kādēļ?“ sirdij notrīsot, prasīja Rozens.

Meiendorps neatbildēja, bet pats jautāja:

„Sakiet, lūdzu, Sebaldus, vai jūs neesat kādā ziņojumā Varšavai aizrādījis, ka visa Livonijas bruņniecība noskaņota naidīgi pret poļu karali Sigismundu?“

„Nē. Lielkanclers man pats to teica. Viņš to ziņoja. Es tikai savā paskaidrojumā minēju, kad man bija dota pavēle atstāt savu tēvu pili Straupi, ka es drīzāk uzticos viņa Majestātes karaļa aristokrātiem, nekā zviedru zemes hercoga zemniekiem. Mans ziņojums pie tam attiecās uz mani personīgi, ne uz vienu citu.“

„Vai jums nav noraksta no šī ziņojuma Viņa Majestātei?“ jautāja Meiendorps.

„Par nožēlošanu es nekad neatstāju nekāda noraksta no personīga rakstura ziņojumiem.“

Tad Meiendorps sacīja: „Jūs esat cirtis ar pātagu dižciltīgai personai.“

„Viņš bija to pelnījis. Vai viņš nesaprata, ka pretošanās Viņa Majestātes revidentam pazudina mani, un tomēr Notdurfte to darīja, jo to viņam bez šaubām bija uzdevis Konrāds Ikšķilis, kas tagad sēž manā Straupē. Kauns jums, kas akceptējāt tādas lietas!“

„Es nezinu par to,“ atbildēja salti Meiendorps. Tad viņš pats jautāja: „Ko jūs varat paskaidrot Akseļa lietā?“

„Es aizstāvēju Sigismundu un dēla likumīgās tiesības uz Zviedriju.“

„Tas neattiecas uz Akseli...“

„Jā gan! Es esmu aizstāvējis likumību un kārtību, tādēļ es notiešāju Akseli. Lielās karaļa valsts katrā kaktiņā līdz šim viss ritēja savā kārtībā, arī Straupē tas bija tā. Tagad nāk viens tirgonis un saka nē: labāk lai sākas jukas, nekā es zaudēju manu peļņu. Un viņš slēpj un bēdzina armijai nozīmētās mantas, nevis lai palīdzētu hercogam — tad vēl varētu saprast šo lietu — bet lai pildītu savu maku, lai varētu nopirkt Radziviles mīlestību.“

Mirkli abu vīru starpā valdīja klusums.

„Vai mani atkal ievēdīs sarakstos, vai neievēdīs?“ jautāja Rozens. „Pēc būtības taču esmu, notiesādams Skuti, un pie tam ar mazu soda mēru, kas mani izmet no mana īpašuma, — apsargājis tikai likumību, kas man kā Idumejas soģim bija jādara.“

„Nezinu,“ atbildēja Meiendorps. Hercogs jūsu lietu uzdevis izmeklēt vecajam Ikšķilim, kas rada Akseļa tēvam, vecajam Joahimam. Viss tagad atkarās tikai no Joahima Ikšķiļa. Es jums ieteiktu aprunāties ar Tīzenhūzenu. Jūs abi esat virsbīskapijas vaļi.“

Pagāja tepat nedēļa, līdz Rozens satika Kuives pilskungu Tīzenhūzenu.

„Vai jūs, Tīzenhūzen, mani svītrojāt?“

„No Dieva puses nē,“ taisnojās Tīzenhūzens. „Mani tikai Joahims Ikšķilis sūtīja pēc sarakstiem pie Rankas Meiendorpa. Kad es tos pieņēmu no Meiendorpa, jūs vēl bijāt ievests sarakstos. Meiendorps mil spēlēt kunga lomu, bet viņš nav sikumains, viņš ir diezgan gudrs, lai saprastu, ka tenku dēļ, kuņas izplata Konrada Ikšķiļa tante — negantā Notdurfte, saukta melnā Jumprava — jūs svītro, bet taisni acīs lēkt vecajam Joahimam Ikšķilim, to arī viņš negrib. Joahims Ikšķilis, turpretī, ir ieņēmis to galvā, ko melnā Jumprava — viņa nav mulķe — sastāstījusi, un tad to no vecā Joahima galvas dabūt ārā nav iespējams. Joahims ir

pilnīgi šai ziņā stulbs, pie kam viņam cits nekas neinteresē, kā tikai stāvēt augšgalā. Vecam āzim stīvi ragi. Vai tad, Rozen, jūs esat nosvītrots?“

„Neapšaubāmi.“

„Kas to teica?“

„Rankas Meiendorps.“

„Nu, viņš zina labāk to lietu.“

„Kādēļ Joahimam Ikšķilim vajadzēja sarakstu?“

„Es domāju, lai jūs svītrotu. Viņš ir hercoga uzticības persona caur un cauri Livonijā. Neviens, Rozen, no mums nebauda to uzticību, ko viņš, izņemot, varbūt, to pašu Notdurfti — melno Jumpravu, bet visi tie jau arī ir Ikšķīli: Konrads, Joahims, Jumprava. Visi viena ģimene.“

Mirkli valdīja klusums, un tad Straupes Rozens jautāja: „Vai jūs, Tizenhūzen, domājat, ka mani vēl nevar ievest zemes pārvaldes sarakstos?“

„Saprotams, ka var. Hercogam priekšā stādīts vēl neviens nav. Tas atkarās no Joahima Ikšķīļa. Viņš ir Cēsis. Ak, Rozen, jūs esat nežēlīgi nomelnots. Kāda melna roka strādā. Tai arī tic, kurpretī jums tie netic nemaz. Es nezinu, vai tur vainīga Konrāda mīļākā, vai melnā, bet tā ir. Viņi visu ir aizmirsuši, rakņādamies ap suņu pātāgu, ar kuŗu jūs uzdevāt melnajai Jumpravai, bet šai sīkai lietiņai ir smagas sekas, jūs zaudējat dzīves pamatu zem kājām — Ropas kungu valsti. Jūs, zemes patriotu, skaita pār nodevēju. Tagadne, mūsu drausmīgā tagadne ar savu kaŗu apbedī nākotni. Rozen, vai mēs vēl zinām visu, kas būs? Varbūt nāks atkal atpakaļ poļi. Neizsamistiet! Neviens šodien nezina, kas būt rīt. Es jūs lūdzu, Rozen, nepieķerieties par daudz pasaulīgām lietām. Tas ir grēks.“

Rozens domīgs devās uz Cēsu pili.

Viņi grib tikt no manis vaļā. Tas ir skaidrs. Grēks? Bet vai manus zēnus atstāt bez muižas nav grēks? Es viņus traucēju. Es runāju par tiesisku valsti, bet viņus tik interesē kā vienam otru pārspēt greznībā un

izšķērdībā. Mēs vedam klusībā principiālu cīņu. Ne jau hetērai valdīt, bet mātei. Tādas domas raisījās Straupes Rozenam, ejot uz pili.

Rozens satika Joahimu Ikšķīli, bet tam bija tikai viena atbilde: „Es nevaru jūs, Rozen, stādīt priekšā hercogam. Viņam viss ir zināms tāpat kā virspavēlniekam. Vai tad jūs vēlaties, lai jūsu dēļ hercogs svītrot visus Livonijas bruņniecības uzstādītos kandidātus. Nē, es to nevaru pieļaut. Es nevaru jūsu dēļ ziedot visu Livonijas bruņniecību, kas domā, ka jūs viņai neesat uzticīgs. Jums ir karalis, bet mums ir hercogs. Nē. Un kā es to varu darīt, ja hercogs kļūst Zviedrijas ķēniņš. Es varu tikai pateikt, ka hercogs ir apstiprinājis un sankcionējis Varšavas kādreizējo lēmumu atņemt jums Straupes pili līdz ar kunga valsti. Kā nu vairs es varu iet pret hercogu? Tas būtu neprāts!“

Nē, tas nebija nekas jauns, Straupe jau bija nodota Joahima dēlam Konrādam. Bet lūk, kas bija jauns: tie, kuŗus viņš gaidīja, atzina to pašu, ko poļi. Neticami! Bet skaidrs bija viens: viņš, noraidīts no poļiem, netika pieņemts arī no zviedriem. Nē, vēl vairāk: viņu aplaupīja. Nebija šaubu, īstais iemesls, kapēc viņu hercogs arī atmēta tāpat kā karalis, slēpās kādā nezināmā tumsībā. Acīmredzot, īsto noraidīšanas iemeslu slēpa. Kādi bija šie iemesli?

Rozens, lai kā izdomājās, īsto atbildi nevarēja atrast.

Šai brīdī, iznākot no pils vārtiem, Rozens ievēroja to pašu virsnieku, kas dievkalpojuma laikā kailu galvu bija sēdējis zirgā. Tagad viņš tāpat kailu galvu sēdēja karietē. Tai apstājoties pils priekšā, virsnieku ielenca pakalpīgu garu pulks, kas izsteidzās no pils.

Hercoga dēls! Kārlis Gillendhjelms! Jā! Armijas virspavēlnieks. Rozenu likteņa izlēmējs.

Cieši turēdams sava zobena spalvu, Straupes bruņnieks apgriezās un devās atpakaļ uz pils durvīm, kuŗās pazuda jaunais zemes okupants. Durvis aizvērās, un Rozens palika

stāvam atplēstu muti: viņu nelaida pili! Citas darišanas, daudz steidzamākas, bija virspavēlniekam. Tās attiecās uz fronti, — civildzīve varēja pagaidīt. Gaismas stars, kas bija pamirdzējis, nodzisa.

Rozens iznāca no pils pagalma. Sirds bija smaga, rokas atkrita. Nē, labāk bija mirt, nekā dzīvot. Bez Straupes bija beigta ne tikai viņa, bet arī sievas un bērnu dzīve. Viņš klida vientuļīgs un skumjš pa Cēsu ielām un alejām. Te piepeši viņš sastinga. Krāšņi tērpta sieviete brauca lepņā pajūgā. Mirdzēja riteņi, mirdzēja iejūgi. Dābolaini zirgi skrēja vieglā riksī, purinādamies sidrabainām krēpēm. Sieviete pati vadīja divjūgu. Ap tās galvu margoja zelta loks, greznots gandrīz kā scepteris mirdzošiem akmeņiem. Ap tās pleciem vizēja un plandījās sudrabains apmetnis, pār kuŗu vēlās mirdzoši melni matu viļņi. Viņas skats bija nekaunīgs un drošs. Viņa vadīja pajūgu pašapzinīgi kā pagānu dieviete.

Mirkli Straupes bruņinieks skatījās, un tad uz reizi pazina cēlo kurtizāni. Tā bija kādreizējā Straupes mežkunga lietuvja Radzi-
viļa sieva, vienkārša pilsoņe, Lietuvas Radzi-
viļu radniece. Lūk, tās dēļ ņēma galu Ak-
selis, kam tā bija bijusi mīļākā, bet viņas
pārlicēģā skaistuma dēļ to bija iekārojis
Konrads Ikšķilis un ievēdis, balstīdamies uz
savu visvareno zviedru draugu Gillendhjel-
mu, Straupes pili. Neviena cita, viņa bija
pazudinājusi Akseļi, pieprasīdama ģērbus,
rotas, lai iekārotu Konradu, un reizē lai pa-
zudinātu Rozenu, jo kurtizāne tiecās ne tikai
pēc ģērbiem, bet arī pēc vecākās un slave-
nākās privātpils visā Māras zemē — Strau-
pes. Tikko aprakstītais skats kā nazis ķēra
Rozenu pašā sirdī.

Jā, viņa ceļas uz augšu, bet es brūku lejā.

Nežēlīga žults kāpa kaklā. Žults un dus-
mas. Nē, tas nedrīkstēja palikt. Nē, kļiedza
Sebaldus Rozena sirds.

„Ja ne šodien, tad rīt, parīt man jādabū
audience pie zviedru virspavēlnieka,“ Ro-

zens atkārtoja, pavadīdams ļaunām acīm
skaisto pajūgu ar vēl skaistāku braucēju:
ielas meitu.

3.

Kad beidzot Rozens stāvēja Cēsu pili
zviedru armijas virspavēlnieka hercoga dēla
Kārļa Gillendhjalma priekšā, viņš, savā sir-
dī juzdamies nevainīgs Akseļa nāvē, nebūt
nelīdzinājās vīram, kas lūgtos žēlastības no
Māras zemes jaunā okupanta, kas nomainīja
Sigismundu — Polijas karali. Gluži otrādi:
viņš lepni un droši sacīja:

„Jūsu gaišība, es esmu dziļi aizvainots un
sašutis. Es tāpat kā Ikšķiļi gaidīju no jums,
zviedriem, atpestīšanu no poļu varmācībām.
Tagad, spriežot pēc tā, ko dzirdu par sevi,
esmu jūsu acīs no Konrada Ikšķiļa nostādīts
par katoļu draugu, gandrīz jezuitu. Es biju
zvērējis priest taisnu tiesu, un es nevarēju
nesodīt Akseļi, kas bija nobēdzinājis armijas
mantu, lai vēlāk to iztirgotu. Es viņam va-
rēju piespriest kakla sodu, bet es piespriedu
tik cietumu uz vienu gadu, kādēļ mani arī
pazīna poļi, un nu es kā ubags ubagoju
pats savu pili no jums atpakaļ.“

„Politika nepazīst zvērastus, un mans
brālēns Sigismunds nekad tos nav ievērojis.
Mans brālēns, uzspļaudams dotam vārdam,
iecēla par Stokholmas prefektu katoli. Tas
jums bija zināms.“

„Un tomēr, kas paliek, ja netur doto vār-
du? Dzīve bez kārtības un tiesībām nav ne-
kas cits, kā patvaļa.“

„Nu, tad nekurniet! Uzņemieties sekas!
Kas jūs pazina?“

„Tas, kam es paliku padevīgs.“

„Nē, man ir ziņas, ka jūs palikāt savā
soģa krēslā līdz mūsu ienākšanai Māras
zemē.“

„Tie ir meli, un tos saka tikai hetēra un
Ikšķilis, kas sēž jau ar hetēru manā pili.“

„Nē, iekams neizšķirts jautājums par jūsu
vainu, bruņinieks Sebaldus Rozen, es nevaru
jums atdot jūsu pili, ko pārvalda pagaidām

Konrads Ikšķilis. Un tas būtu izdarāms,“ zviedrs uzsvēra, „jūsu pašu bruņniecībai, kurai jūs pats piederat. Tā ir jūsu pašu, livoņu, lieta.“

„Tā tad mani vispirms tiesās?“ jautāja Sebaldus Rozens.

„Es ceru,“ zviedrs sausi atbildēja, „jums ir pazīstama kungu vīru pilnā sapulcē. Kungs esmu tagad es, bet vīri — jūsu pašu ordeņa brāļi.“

„Jā, es saprotu,“ sacīja Straupes pils bruņnieks. „Es katrā laikā esmu gatavs dot atbildi vīru pilnā sapulcē. Es biju Lībju galā soģis, apsargāju likumu un taisnību . . .“

„Tā tad jūs, Rozen, manu priekšlikumu pieņemat?“ jautāja Gillendhjelms.

Rozens klusēja.

„Padomājiet. Atbildi mēs varam arī pagaidīt, ja jūs domājat, ka jūsu pašu ļaudis ir netaisni.“

„Nē, nē!“ iesaucās Sebaldus Rozens, „es pilnīgi uzticos Livonijas bruņniecībai.“

Kunga vīra dienu sauktā mandega sēde notika turpat Cēsu pilī. Nē, bez tās Sebaldus Rozens nevarēja atgriezties savā Straupē. Mirdzēja saule ceļos un ejās, logu rūtīs un strautos, kas steidzās uz Gauju. Pastāvot jaukām dienām, lai gan bija sējas laiks, bet — ara un sēja ne jau viņš, bet latvji un lībji — Cēsīs sabrauca vai visa Vidzemes bruņniecība: Tizenhūzeni, Ikšķili, Meien-dorpi, kuŗu vidū skaitījās arī Rozeni, bīskapa Alberta kādreizējie vasāļi. Runāja, ka visu dienu kungs būs pats hercogs Kārlis Vāza, vēlākais Zviedrijas ķēniņš Kārlis IX, un tas pievilka. Strausa spalvas, sermulīni no Maskavijas caristes, kur valdīja tatārs Haduns, samts un dārgakmeņi, mežģīnes un sudraba važas mirdzēja tās pašas saules staros, kas laistījās lielajā ūdenī zem pils un pilsētas ielu renstelēs. Pārsvārā bija kungi, lai gan netrūka arī dāmu, kas bija atbraukušas līdz vīriem, kas no kaŗotājiem — bruņniekiem pārvērtās savās dominēs par lauksaimniekiem — muižniekiem. Sebaldus

Rozena lieta intriģēja ne mazāk kā pats hercogs. Nē, tās nebija parastās kunga vīra dienas, bet kaut kas līdzīgs Itālijas operetes izrādei, kurā zviedru zemniekiem (aristokrātijai arvienu vēl turējās hercoga brāļa dēla Sigismunda pusē) vajadzēja redzēt un apmulsť no cildenās Māras zemes bruņniecības spožuma. Nevarēja tomēr teikt, ka visi būtu priecīgi. Lieta bija tāda, ka hercoga ierašanos aizkavēja svarīgākas lietas nekā Rozena lieta. Virspavēlnieks Gillendhjelms bez tam, kad dižciltīgie bija lūguši lietu atlikt un sagaidīt hercogu, šo lūgumu bija strupri noraidījis. Nē, viņš vēlējās pats prezidēt un pie tam sēdē pieaicināt sev klāt tikai vienu muižnieku: Konradu Ikšķili. Tas daudzus aizkāra. Ne nu tādēļ, ka viņus interesētu Sebaldus Rozena liktenis — attiecībā uz to viņi bija vienaldzīgi, izņemot, varbūt, vie-nīgi Tizenhūzenus — bet gan tas, ka zviedrs neparādīja pienācīgo uzmanību konventam. Parasti vīru dienās piedalījās tikai vīrieši, bet zviedrs, kas bija paradis savā zemē redzēt, ka līdzī runā arī sievietes, pielaida dāmas augstā sapulcē. Jaukais, iznesīgais zēns — Gillendhjelms patiesi bija jauks — ar vienu rāvienu dāmu acīs kļuva par īstu elku

„Vai dižciltīgā sapulcē būs arī Straupes Afra?“ jautāja kāda bruņiece.

„Karlote Notdurfte gan būs,“ otra atbildēja.

„Interesanti,“ trešā sacīja, „māsas dēls skatīs lietu cauri, bet Notdurfte sūdzēs.“

„Tā?!”

„Nu jā, viņš jau to Konrada Ikšķiļa tanti sasitīs ar suņu pātagu, un visa lieta jau grozoties ap šo suņa pātagu, nevis ap to poļu pakārto Akseli.“

„Vai tad īstā sūdzētāja ir tā, ko sauc par melno Jumpravu?“

„Tā pati,“ skanēja atbilde.

Nē, nu tā lieta palika pavisam interesanta.

„Nez, vai paredzama arī lietuvietes Radzivilēs ierašanās?“

„Nē, tāda Ikšķiļa blakus sievas ierašanās nav paredzama.“

„Bet tā jau ir visas lietas nagla. Viņas dēļ taču Rozens zaudē visu!“

„Klusu!“ kāds apsauca.

Viena tomēr vēl pasacīja: „Neredzēti patikamu izklaidēšanos gan mums sagādājis tas Straupes bruņinieks!“

Visi trina mēles, bet velti šaudījās ļaunās acis pēc Afras. Viņu neredzēja, neredzēja arī Radzivīles, toties visa uzmanība tika pievērsta pašam Straupes bruņiniekam.

Rozens sēdēja viens un drūms. Viņu neželīgi bija iznesis cauri reizē ar visu Līvoniņas bruņniecību zviedrs. Slēgtas un slepenas sēdes vietā Gillendhjelms bija sarīkojis atklātu izrādi, kurā aiz valā atvērtiem logiem nebija noliegts pat stāvēt latviešu zemniekiem. Tiesa, Sebaldus jūta, ka viņš pats bija visnožēlojamākais komediants šinī cirkū. Un tomēr nebija vairs ceļa atpakaļ: kalns bija sācis velties, kalns, kas to apraks. Viņš gāja savu nosprausto ceļu, un lai kā brēca viņa dvēsele, viņš nespēja vairs novērst katastrofu. Neviens cits kā viņš pats bija piekritis virspavēlnieka priekšlikumam, skatīt šo lietu cauri vīru dienās, bet vai nu viņš varēja paredzēt, ka tās iznāks tādas. Nē, nē, Rozens nemeklēja cildenās sabiedrības vidū Afras seju! Nē. Tā būtu viņa nāve. „Ak, jūs, mani zēni, mana mazā Izolde! Kādēļ es jūs tik karsti milēju!“ viņš izsaucās. Bet jau nākošā mirklī Straupes Rozenu gara nospiestību nomainīja milzīga apmēra lepība. Es šē lai apkaunots stāvu par jums, kas mani noniecinās. Nē, jūs zviedri neželos, to liecina viņu virspavēlnieka nostāja. Viņš paņēms jūsu muižas tāpat kā Ikšķilis paņēma manu Straupi. Rozens šai skaudrā brīdī skatīja sevi kā cildenu vīru, kāds viņš patiesībā arī ir. Nē, viņš neizbīstas. Viņš laužas uz priekšu caur skaudības, liekulības, egoisma mežu. Nē, caur tumsības mežu! Viņš to nedara sevī dēļ, viņš to dara viņu dēļ, savas mīlotās sievas, savu mīloto bērnu dēļ. Viņš to dara, lai caur jūkli ietu uz kārtību un

taisnību. Visas ģimenes ir viena tēva bērni, kāda tiesība vienu nošķirt no viņām! Tad atkal Idumejas vīrs sabrūk. Nē, viņš gāžas lejā no savu iedomu klints. Viņa gara acu priekšā nostājas fakti: viņš pats, sieva un bērni, — hetēra Radzivīle, bet galvenais — melnā Jumprava, kurai viņš cirtis ar pātagu, kad tā iekrita Polijas revidējošā komisāra matos, nosaucot to par vācu bendi. Nu melnā roka dara savu darbu: viņa izrok liķi no kapa, Akseļa liķi. Neviens cits to nav darījis, neviens cits! Un viņu nu tiesā par to, ka viņš aizstāvējis savu tagadējo apsūdzētāju tiesības. Ačgārni! Ačgārni! Domu pliekanums ir milzīgs un tādēļ viņam jānogāžas lejā. Ropas Rozens jau redz sevi apakšā uz cietā akmens pils pagalmā. Viņa ķermenī jau guļ sašķaidīts, uz kuŗu no augšas noskatās desmitas ļaunas, trulas acis, bet viņš nevar tikt ne soli nost no pliekanā klonā, jo viņš ir tikai materijas pika, bez domas un jēgas, pirmviela bez dvēseles un organizācijas. Viņam tur jāguļ, lai viņā raudzītos melnā Jumprava. „Gluži no tās pašas vielas radīts kā mēs visi,“ saka Jumprava. „Nekas sevišķs.“ Nu Straupes bruņinieks ievēro zāles viņā galā Gillendhjelmu, Konradu Ikšķili, bet aiz tā viņa tanti — Jumpravu, bet Radzivīles nav. Bruņniecība stāv kājās un applaudē Māras zemes jaunam okupantam, kas dala tautas mantu, piešķir pilis un kungu valstis, posteņus un vietas. Notdurfte, saukta melnā Jumprava, uzcirtusies kā nekad: melnās mežgīnēs, tikai savu melno intrigantes roku viņa nevar apslēpt, lai cik tajā mirdzētu dārgakmeņu — tā ir melna. — Labi, ka viņu piepēru, nodomā pie sevis Straupes Rozens.

Rīgas virsbīskapijas bijušais vasalis zina, ka šē viņš, lai gan visus šos vīrus aizstāv, ir viens pret visiem. Ikšķiļa mātes māsa to ir panākusi ar savu mēli, ko nevar panākt ar zobenu. Viņš reizē gan apsūdzētais, bet reizē jau notiesātais. Vienīgi pats hercogs vēl var viņu glābt, bet tā nebūs. Viņš vēro šo publiku, baigi mulķīgu un nežēlīgu. Nē, var-

būt gudru, kas jau tagad saprot, ka viņa ir apsmieta reizē ar viņu. Bet Sebaldus ir cilvēks. Viņa sirdi pārņem tagad skumjas. Cik pilns nešķīstu domu ir cilvēka prāts, un cik viņš nepastāvīgs un ietekmējams! Cik daudz ciniskas paštaisnības ir viņa darbos! Nē, atkal Idumejas soģis vairs neredz nedz saules, kas spēlējas uz akmeņainā klona, ne ļaužu, kas stāv aiz logiem Netaisnība triumfē: kas atļauts Konradam Ikšķīlim, to pieskaita Rozenam par vainu. Nav pasaulē tiesību un taisnības, valda tikai aprēķins un prāts.

„Par ko mani apvaino?“ jautā Sebaldus Rozens.

„Par ko? Kā nezinātu! Par mironi!“

Un cik nekrita kaņavīru tēvoča un brāļa dēla kaņos. Cik nepalika bāreņu un atraitņu raudam? Cik neaizgāja bojā sērgās, kuņas izvazāja kaņa zeļļi. Nē, par to nejutāja neviens. Visi tikai runāja par tirgoni Akseli, bet neviena balss neatskanēja par tiem, kas nolika savas galvas Somijas purvos, Igaunijas mežos, Vidzemes vēros.

„Es tiesāju Akseli pēc zemnieku tiesībām, kas valda manā kungu valstī. Spriedumu ienesa kā parasti tiesas sēdē Straupes zemnieki Argaļu Indriķis, Vornēnu Toms, Vade Vaips.“

„Bet kuņu uzrakstīja muižas skrīveris Tīršs,“ meta vidū Konrads Inšķīlis.

„Nē, tie ir meli!“

„Jums nebija tiesības tirgoni Akseli tiesāt pēc zemnieku tiesībām, viņš bija jātiesā pēc pilsētu tiesībām.“

„Straupe mans privātīpašums ar visu pilsētīņu.“

„Tā bija Lielās vācu hanzas locekle,“ pretojās Ikšķīlis.

„Zagliš paliek zaglis.“

„Kuņi tad ir tie taisnie?“ iesmējās zviedris, „vai tie, kas palīdz hercogam, kā bija palīdzējis Akselis, vai tie, kas Akseli ielika cietumā, kā jūs?“

„Es viņu nepakāru.“

„Tas vien,“ sacīja Ikšķīlis, „ka jūs notie-

sājāt luterāni, pie tam zviedru, pasaka, kas jūs esat.“

Konrads Ikšķīlis pamāja ar roku, un lūk, bende nostādīja dižciltīgās sapulces priekšā pašu corpus delicti: Akseļa liķi. Zaļš, zils, melns, netīrs. Publika sēdēja kā elektrizēta.

Lūk, ko bija izdarījis Idumejas tiesnesis! — nokāvis cilvēku! Viņš izplatīja ap sevi negantu smaku. To juzdams, virspavēlnieks pavēlēja: „Atvērt visus logus!“ Aiz liķa, ko bende kā maisu turēja aiz padusēm, stāvēja pati Memizīda: Jumprava. Tā bija istā pastarā tiesa, kur mirušie apsūdzēja dzīvos, tikai gan ne debesīs, bet Livonijas senā metropolē, Vidzemes sirdī, kur kādreiz bija valdījis senior lettiorum fortissimus.

Rozens gaidīja, ka šis publiskais izsmieklis izsauks vētrainu protestu, bet neviena balss nepacēlās pret to. Tikai badā mirstošā latviešu un lībju tauta aiz logiem stāvēja kā mūris, jo nu reiz arī viņai bija izdevība noskatīties dižciltīgos ērmos.

„Ko jūs, Idumejas soģi, nu teiksīt?“ jautāja Sigismunda III brālēns Gillendhjelms, norādīt uz lietīšķo pierādījumu. „Skatīties, par ko pārvērties Akselis!“

Virspavēlnieks turēja, to sakot, pie mutes sasmaržotu nēzdodziņu.

„Es nevaru atbildēt par jūsu brālēna nedarbiem, kas Akseli pārvērtuši liķi,“ viņš atbildēja, tikai tagad saprazdams, kādēļ viņu atmet zviedri. Viņš tiek uzskatīts par slepkavu! Nejauki!

„Kas ir liķis?“ viņš kā pa miegam teica.

„Neorganizēta materiija.“

„Un dzīvs cilvēks?“ atkārtot zviedrs, kam šī lieta patīk.

„Organizējusies materiija,“ Rozens atbild kā pa murgiem.

Akselis smirdēja, un Gillendhjelms pacēla roku, lai liktu to iznest, bet Akseļa liķa priekšā, ko turēja bende, nostājās melnā Jumprava, izstiepdama roku.

„Bende, paliec še!“ viņa čukstēja, un bende samulsa un palika, bet zviedrs likās to

neredzam. Viņš pagriezās pret Rozenu un sacīja: „Apvainojums pret jums smags.“

„Tas ir tiesa, viņš sveŗ trīs vīru svaru,“ atbildēja atkal Rozens, atguvis sevi.

Te uzlēca kājās piesēdētājs Konrads Ikšķilis.

„Jūs esat ar savu spriedumu pazudinājis godīgu luterāni un iegrūdis to katoļu rīklē. Tas ir mēms, bet jūs apsūdz. Nebūtu jūsu sprieduma, Akselis nebūtu pakārts.“

Nē, Ikšķiles aristokrāts neteica: „nebūtu Akselis apzadzis karali, nebūtu tiesāts.“

„Pareizi.“

„Ne es,“ kļiedza Idumejas soģis, „bet Akseļa un Konrada Ikšķiļa naidis skaistās Radzīvīles dēļ pazudināja Akseli. Vai man jāatbild par viņu vainu, kā man piekrita to izšķirt. Lūdzu Cēsu Vaivada aktis.“

Zils un melns Konrads Ikšķilis uz to atbildēja:

„Tās ir sadegušas.“

„Bet kā vārdā jūs atņemat man Straupi?“

„Kēniņa vārdā, kas valda Zviedrijā,“ sacīja Gillendhjelm.

„Un tas ir Sigismunds III!“ sauca Sebaldu Rozens.

„Nē, Kārlis IX!“ atbildēja Konrads Ikšķilis.

„Ja tas tā, tad jūs mani notiesājat nevis kēniņa vārdā, bet gan Lutera vārdā. Tas ir Otto III netaisnais spriedums. Bet ja man būtu jāapstiprina tāds pat spriedums vēl reiz pret Akseli, kaut viņš luterānis, es to arī tagad apstiprinātu. Nelietība paliek nelietība: vai to izdara luterānis, vai katolis. Akselis mina kājām to intereses, kas lēja asinis par tēvijū!“

„Viņš bija mūsu pretinieks,“ piezīmēja virspavēlnieks. „Jūs, Sebaldu Rozen, Straupes bruņinieks, Idumejas soģis, esat vainīgs. Sekretār, pierakstiet to! Pax vobiscum!“ nokļiedza zviedrs, pagriezies pret Straupes Rozenu.

Te zālē iesteidzās Ernsts Meiendorps.

„Hercogs!“ viņš sauca. „Hercogs ieradies!“

Taisni šai brīdī Akseļa liķis izlidoja pa Cēsu pils logu, noplunkšķēdams lielā ūdenī zem pils. Latvju tauta aiz logiem, gaidīdama atpestīšanu no Livonijas feodaļiem, tai pašā mirkli uzgavilēja: „Lai dzīvo Kārlis IX, Zviedrijas ķēniņš!“

Ikšķilis velti sauca augsto saūpulci ieturēt kārtību, dižciltīgie, gribēdami pārtrumpot tautu, ne tikai kļiedza, bet steidzās pa galvu pa kaklu preti varenam Sedermandlandes hercogam.

Straupes Rozens palika viens.

Tai pašā dienā Straupes bruņinieks iesniedza lūgumu Viņa Majestātei Zviedrijas ķēniņam Kārlim IX revidēt un atcelt kunga vīru dienās Cēsīs pieņemto lēmumu.

*

Bēgli — zirdzinieki un kājnieki — plūda pa zemes ceļiem. Noputējuši, melni, izmirkuši ceļā, drūmi un īgni, viņi velti taujāja, kad beigs spēkoti hercogs un karalis. Te kādā ritā sāka riet suns, un kāds vīrs zirgā apstājās meža mājas durvju priekšā, turēdams rokā vēstuli. Augstu rīta rožainās debesīs šāvās bezdelīga un atpakaļ — lidojumā īsu mirkli pieskārs pagalma mugurai, lai pazustu meža mājas paspārnē, un tur, kur bezdelīga bija skārusi zemi, gulēja aplok ne. Tai pašā brīdī jātnieks veikli nolēca no zirga un to pacēla. Vēstule viņam, sniedzot to, no rokas bija izkritusi. Kundzenes sirds nodrebēja, ieraugot zemes maršala zīmogū — vidū auļojošs ordeņa jātnieks bruņu cepurē ar trīsstūrainu vairogu Sigillum Marscalici de Livonia — un Afra lasa: „Mēs, zemes maršals Livonijā, ziņojam, ka brīvkunga Sebaldu Rozena no Straupes lūgumu, iesniegtu Viņa Majestātei Zviedrijas ķēniņam Kārlim IX revidēt Cēsu mandega lēmumu, Viņa Majestāte atstājusi bez ievēribas. Ro: vārds bija nesalasāms, bet zem tā stāvēja — concordat cum suo originali Konrads no Ikšķiles, sekretārs.“

Afra nosedās turpat mājas priekšā uz sola, jo viņas kājas bija palikušas bez spēka noturēt viņas ķermeni. Rokas mirkli nolaidās ar vēstuli klēpī, un tad jau viņa apkampa savus bērnus, kas bija pienākuši klāt, izplūstot asarās. Viņa visu saprata.

„Mīļā mūsu mammucīt, kas jums? Mammucīt, vai tētiņam kas ļauns gadījies?“ viens caur otru tie jautāja.

„Nekas, bērniņi, nekas,“ viņa atbildēja, glāstīdama to galviņas, bet asaras lējās bez mēra un jaudas.

Zinaida Lazda

PŪTĒJA

Annai Pāvulei

Tu, meža dūja, ko tu tik sēri pūt?
Kādas sāpes un ilgas sirds tava jūt?
Ko tu pūt? —

Tu bārā dvēsele, ko tu asaras riet?
— Tas, ko tu saņem, ko vientule ciet,
Tas nepaiet.

Tu sērotāja svešajā mežmalā,
Tevī es klausos un aizgrimstu senlaikā,
Sensenajā.

Tu, meža dūja, pūtēja, ko tu pūt? —
No tavas dziesmas sirdij manai top grūt.
Ko tu pūt? —

Kārlis Dziļleja

MAN GRIBAS

Man gribas skaidram būt
Kā strautam ēnā,
Ik zvirgzds kur vizuļo
Zem viņa lēnā.

Man gribas maigam būt
Kā zālei pļavās,
Kas visu radību
Nem savās skavās.

Man gribas miļam būt
Kā ziedam kvēlam,
Kas saldās smaržās tvīkst
Līdz rietam vēlam.

Man gribas labam būt
Kā zemei valgai,
Kas augļus dod, nekā
Sev neņem algai.

Kārlis Dziļleja

KO GAIDĪT VĒL?

Ko gaidīt vēl — kā vārdos to lai saucu?
Vai laime tā? Nē, vārds tas daudz par skaļu.
Lai tomēr dzīve dod man savu daļu,
Pirms aizmūžos es atpakaļ jau traucu.

Tik klusu milu, pieticīgu prieku,
Lai ļauts man izbaudīt kā dzidru veldzi,
Kas remdē manu sāpju dienu smeldzi —
Tas taču prasīts nebūtu pārlieku!

MĀTE LATVIJA

Leģenda

Galvu pieliekusi un ziedu vainadziņu rokā, tieši tā, kā to tēlnieks bija vēlējis, Māte Latvija stāvēja Brāļu kapos un, likās, gaidīja to brīdi, kad, zaļu zāles segu apsegušies, brāļi modīsies no dziļā nāves miega un viņa katram galvā varēs uzlikt vainagu, ko pinis gan ir mākslinieks, bet ziedus lasījusi visa tauta, pēc dažiem straujās Gaujas ličos sniegdamās, citus plūkdama pie rāmās Lielupes, citus atrazdama Latgalē, kur, it kā kaujas laukā pamesti, mirdz ezeri kā vairogi.

Valsts svētkos nāca organizācijas un skolas ar karogiem un cienījami valsts vīri jaunekļu dedzībā runāja par tautas un tēvzemes milestību, par valsti un par brīvību. Un tautas dēli, kareivji, lai savu laiku sardzē stāvētu, cits arklu atstājis, cits — grāmatu, no galvām ņēma cepures un dziedāja: Dievs, svētī Latviju! — Un saulainās pavasara un rudens dienās nāca ekskursanti. Sārti kā āboli ābeles galotnē un neveikli kā tikko lizdu atstājuši putni, lauku zēni un meitenes, pa kapsētas vārtiem iegājuši, spiedās ap savu skolotāju, un dažs, ilgu laiku noraudzījies Mātē Latvijā, kā lielu noslēpumu uzticēdams, draugam čukstēja: „Nu, gluži tā kā dzīva!“

Māte Latvija arī tiešām bija dzīva. Liels meistars bija viņu veidojis, radījis lielu mākslas darbu. Bet lieli mākslas darbi rodas tikai tur, kur meistars, radīšanas darbā kvēlodams, jūt — viņā noraugās pats Dievs. Un kā meistars, novērodams darbā krietnu mācekli, ne tikai paloka atzinīgi galvu, bet dažreiz viņa darbā piedalās, no savas puses arī kaut ko pielikdams, gan kādu līniju vai krāsu izceldams, va' kādu šķilu atšķeldams, tā arī meistardarbam Dievs dažreiz no savas puses kaut ko dāvina.

Mātes Latvijas tēlam Dievs bija devis spēju dzirdēt katru savas tautas nopūtu.

Galvu pieliekusi un ziedu vainadziņu rokā, tā nu Māte Latvija stāvēja Brāļu kapos un klausījās savas tautas nopūtās. Skumja kā zemes vēžiša dziesma vēlā vasaras vakarā, ķerdamās pie smilgas, tepat pie viņas kājām cēlās nopūta, kas stāstīja, ka dusošajam varonim jau atkal sāp liktenīgā brūce, ko, pārnācis pār tēvu zemes robežām, tam cirtis ienaidnieks. Un, jaunu vālu sākdam, aiz birzs sirms plāvējs nopūtās. Vai tagad nu viņš plāva to, ko bija sējis? Kopš bērns viņam bija atvilusi pilsēta, šeit pūlētis vairs viņam nebija nekāda prieka. Kā aizplauta irbe viņa nopūta pārtecēja lauku, lūkoja paslēpties vectēva stādītajā ābeļu dārzā, bet, nejudamās tur diezgan droša, pabēga zem vecās, noplēšanai lemtās klēts. — Un katram bija sava nopūta. Sava nopūta bija mācītājam. Kā koklētājam, kokli noskaņojot, pārtrūkusi stīga, tā žēli viņa nopūta noskanēja puspamestā dievnamā. Skolotājam bija sava nopūta, valsts vīram — sava, bēnam — sava, vīram — sava; sava — priecīgajam un sava — bēdīgajam. Bija īstas, bija arī neīstas nopūtas, jo ne jau tikai naudu vien — var viltot arī nopūtas. Viens nopūtās: kā viņa kaimiņam gan varot iet tik labi! Un cits — ka viņš vēl neesot bijis ne Parizē, ne Romā. Šis nopūtas Māte Latvija pazina tā, kā māte pazīst savus bērnus. Visas tās viņai būtu gribējies glaust pie savām krūtīm un savā elpā sasildīt, kā savā elpā māte sasilda bērna nosalušos pirkstus. Un, gadiem paejot, viņa pamazām apauga ar savas tautas nopūtām, kā apaug ābele ar sūnu laukmalē. —

Bet tieši tad, kad viņai sāka likties: nu jau viņa savas tautas nopūtas pazīstot, uz viņas pleca uzmetās tik nomocījusies un nogurusi nopūta, cik noguris ir tālu ceļu skrējis putns. Un tad nāca otra un trešā. —

pa vienai un pa divām, simtiem — sākumā no austrumu, vēlāk arī no dienvidu un vakaru puses. Drīz vien, it kā no neskaitāmu spārnu vēdām, pār viņas galvu vaidēja un šalca gaiss. Tur griezās, maldījās un meklēja sev vietu — aizvesto un trimdinieku nopūtas.

Mātei Latvijai kļuva baigi. Pa viņas muguru uz augšu lida saltu tirpuļu čūska. Krūtīs kaut kas brieda, spieda. Sirds (un viņai taču bija tikai akmens sirds!) tā smeldza, ka vienu nakti viņai pašai izlauzās no krūtīm smaga nopūta.

Ir taisnība: ikkatra nopūta dzimst ievainotā sirdī, un, atraisījusies no vienas sirds, tā meklē ceļu sev caur citām, ikvienu kaut cik ievainodama. Par akmens sirdi tomēr mēdz domāt: tā esot neievainojama — tik ciets, tik auksts, tik nejutīgs esot akmens. Bet arī akmens nejutībai ir robežas. Un dažreiz — kaut, varbūt, arī tikai pa simts vai tūkstoš gadiem reizi — ir jānopūšas arī akmenim. Tā nopūtās Māte Latvija. Un tā var nopūsties tikai tas, kam kājas un rokas ir saistītas un kam tomēr jābūt visas pasaules netaisnības un nežēlības lieciniekam. Tāda nopūta tad spiežas caur debesu debesīm līdz pašā Dieva sirdij.

Bet ne jau katram atļauts nopūsties. Un vai to akmens driks? Vai Māte Latvija to driksēja? Viņa nodrebēja šausmās. Bet tajā pašā brīdī viņa arī jūta, ka viņa lēni slīd uz priekšu. Nezināmas rokas viņu nesa. Viņai nebija nemaz vairs akmens smaguma. Un vara ziedu vainags viņas rokā smaržoja.

Klusi kā ēna viņa slīdēja gaŗām dusošo brāļu rindām, un katram uz pagalvja viņa nolika ziedu no sava vainaga. Ilgi kavēties nebija laika. Tāls ceļš bija viņai priekšā. No visiem nelaimīgajiem, tie te, varbūt, bija tie laimīgākie. Viņa steidzās uz austrumiem, uz dienvidiem un uz vakariem — turp, kur viņa dzirdēja savu vārdu saucam, turp, no kurienes nāca šis nogurušās nopūtas...

Nākošajā rītā, ap to laiku, kad, tikko pamodusies, diena uz visu pasauli vēl no-

raugās ar pusparvērtiem plakstiem, pulciņš panīkušū ļaužu, skarbu pavēļu mudināti un pār purva ciņiem klupdami, brida uz mežu. Viņi zināja, ka viņus tur gaidīja darbs, bet nesteidzās. Lai darbs pagaida. Ir pats par sevi saprotams, ka darbs gaida. Bet uzraugi, liekas, par to nebija tik pārliecināti. Pēdējā laikā tie viņus cēla arvien agrāk un steidzināja arvien vairāk, it kā gribēdami darbu pārbaudīt: sak', varbūt mēs šoreiz aiziesim pirmie un darba vēl nebūs. Bet nekā, darbs jau bija priekšā un gaidīja kā vienmēr, jo tikai tāds darbs, kas atpestī un svētī, negaida, un dažreiz tāds ir ilgi jāmeklē un ilgi jāgaida. Bet darbs, kas kurnot un negribot darīts, atmet pelavmaizes riecieni, parasti gaida vienmēr un visur. Sarunāties latviski jau nu nekādā ziņā — nebija atļauts. Bet viss jau arī bija izrunāts, un spēka tikko pietika vairs vaidam. Tomēr šorīt viens latvietis — divi vien jau viņi vairs te bija palikuši — teica otrajam:

„Vai zini, es šodien jutos tā, it kā pie manis vakar būtu atnākusi māte.“

„Jā, savādi,“ sacīja otrs, „un man vēl tagad liekas, it kā pār mani divu laipnu zīlu acu pāris starotu, kā kādreiz tēva mājās debesis, kad biju āboliņa laukā atgūlies un abas rokas pasviedis zem galvas.“

Citā pusē, tajā pašā rītā, ap to laiku, kad pa slimnīcu gaitenīem sāk klauzēt kopēju steidzīgie soļi un pamodina nervozākos slimniekus, jaunava, kurai vaigos diloņa rozēs bija uzziedējušas savā baigajā skaistumā, sacīja savai veselākajai kaimiņienei: „Nezinu, kā lai jums to pastāstu. Manu dzimteni jūs nepazīstat. Manā dzimtenē ir tēls varoņu kapos — mātes tēls. Mēs sakām: Māte Latvija. Es viņu šonakt redzēju. Ne sapnī. Es jau vairs nevaru aizmigt. Es nemīlu naktis. Un šonakt man bija tik grūti. Man trūka elpas. Man likās, es zaudēju samaņu. Bet pēkšņi man tapa tik viegli. Likās, kāds būtu akmeni noņēmis no krūtīm. Pie manas gultas stāvēja viņa, Māte Latvija. Viņai bija manas mātes mīlais smails. Bet

rokā viņai bija tikai viens vienīgs zieds. Bet tur — dzimtenē,“ slimā, acīmredzot, sāka nogurt, „viņai bija vesels... vesels vainags. Kāpēc... tikai... viens... zieds?“ — Pēc ilga laika viņa atkal bija piemigusi.

Un kad dažī, nesen no gūsta atbrīvoti, kaņavīri sarunāja aiziet līdz tuvējai kapsētai, kur pirms pāris dienām bija paglabāts viņu draugs Jānis, tas pats, kam ārsti bija amputējuši abas kājas, tad, raugi, uz kapa

bija zieds — gluži sveigs, tikko plūkts.

„Skaties,“ sacīja viens, „kas to būtu domājis, ka Jānim te svešumā ir līgava, kas liek uz viņa kapa ziedus! Tāds kluss zēns bija, un allaž tikai bēdājās par savu māti dzimtenē.“

— Viņi nezināja, nē, viņiem tas nevarēja ne prātā nākt, ka ziedu bija atnesusi māte — Māte Latvija no dzimtenes.

Kārlis Ābele

AKLĀS ACIS

Balāde

Visucēlais Buda runā, visutaisnais:
— Iespēj dvēsele iet taisni Lielā Gaismā,
Bultai līdzīgi, ko strēlnieks met no loka.
Taupa dvēsele tad ceļošanas moka,
Iemiesošanos gan c'lvēkos, gan zvēros.
Aicināts ikviens šo taisno ceļu mērot —
Alas aklā tumsā savā prātā brīvā
Liekot akmens mūrim sevi šķirt no dzīves.
Lielā Gaismā ejot jāatmet viss liekais:
Nedriks nīst vai mīlēt, iekārot nenieka —
Tik bez vēlēšanās cilvēks paliek viedīgs —
Saka taisnais Buda, dārgums lotosziedā.

*

Tibetā stārp stāvām Himalaju grēdām,
Tālu prom no dzīves ikdienīgām bēdām,
Kalnu klosterī reiz alā klintī cirstā
Mita ticot mūks, ka, nāves stundā mirstot,
Viņš par savu mūžu, klintī iemūrētu,
Budās apsolīto iegūs algu svētu.
Brīvs no ciešanām un brīvs no vēlēšanās
Ieies nebūtībā, kad būs dzīvots gana.
— Vientulībā bēgdams cilvēks grēku kliedē —
Saka taisnais Buda, dārgums lotosziedā.

*

Nakts ar dienu alā mijas nemanīta.
Barību gan spraugā iestumj mūks ik rītu,
Cauri biežai sienai tomēr sprauga garā
Neļauj ietikt alā biklam gaismas staram.
Gada maiņu nojauž iemūrētais alā:

Akmens siena mitrāk raso ziemas salā,
Akmens siena dvašo mazu lietu siltāk,
Vasara kad atver kalnu ziedus spilgtos.
Beidzot sajūk laiki — gads, un nakts, un diena.
Tikai elpa nošale vaigam gaŗām skrienot,
Tikai lūgšanas skaita klusā balsī lūpas,
Tikai mūŗība kā upe domas ūŗpo.
— Svētīgs tas, kam dzīvē vientuŗība biedros —
Saka taisnais Buda, dārgums lotosziedā.

*

Jauns vēl bija mūŗes, kad gāja alas gūŗtā.
Gadu rinda vilkās tāŗāk nepiekūŗtot.
Gaŗām gāja gadi, gaŗi, gurŗi, gausi,
Sēŗreiz desmit gadus savā balsī klausās
Mūŗes, kad lūgšanas vāŗdi rāmi soŗo lūŗzot.
Iŗāķs sadīŗst ceŗš pa simts un tūkstoŗš jūŗzēm,
Mūŗībā kas taisni ved un Lielā Gaismā,
Kur nav ūŗabu vāŗrs, kur visi meŗgli raisās.
Kas par to, ka drānas trūŗdot krīŗ no plecīem —
Iemūŗēŗtais nezīn, ka viņŗ kŗļuvis vecāķs,
Ka tam sīŗmi mati, vaīga krāŗsa palsa,
Viņŗ tik lūgšanas skaitot klausās savā balsī.
— Svēŗtais ceŗš aizvien iet vientuŗības slīedēs —
Saka taisnais Buda, dārgums lotosziedā.

*

Sāķ jau vecos kaulos lēnāŗ gultīes gurums.
Laīķam pāŗicēŗļs uzvelķ laŗvai buru,
Stūŗi pagrieŗzis uz tāŗu, sveŗu malu.
Mūŗība kā stīga nosķan tumŗšā alā,
Mūŗība kā kalvis veserī ceŗ steīgā,
Sakaŗ domāŗ aplī sāķumu un beīgas ...
Bet tad alas tumsā neparastī spilgtas
Aīnas senas uzplauķst, nesķatīŗas īŗģī.
Raībos mulŗa rēģos acīs lieķas redzam
Aīnas aizmīŗstas, kopŗ mūŗis gaīsmu sedŗa.
Kalnu stāvwās grēdas, snīega vaīŗagotas,
Zaŗās, rāŗmās plāvas raībo zīedu rotā,
Vēŗja ūŗpu pilnīem slāīdiem smīŗģu stīebriem.
Gribēŗtos vēl vienŗreiz vēŗšā zālē īebŗist,
Rokāŗ rasāīnāŗ glaust smīŗģas aso skaru.
Ak, ūŗs aīnas velķot vīŗīna ar varu!
Pāŗī vīŗam saules sīŗtie staru plūŗdī.
Vai dzīed meītene? Vai dūŗja meŗā dūdo?
Strauŗģī sīŗtot sīŗds lieķ vīŗam trūŗķties kāŗģas:
Tur aiz aīzas bija vīŗa tēvwam māŗjas!

Varbūt mazais zēns vēl stāv tur kraujas malā,
 Noskatās, ka strautā putas klinti skalo.
 Alas mūri tausta vecā roka lēni —
 Kaut vēl redzēt ēnu, savu mīlo enu!
 Gribot zīmi dot, ka mūrī jāsit aile,
 Roka paceļas, bet atkal nosliekst bailēs:
 Kas lauž solījumu mājot tumšā alā,
 Sauli neskatīt līdz savam mūža galam,
 Savu ceļu šķiņ no Lielās Gaismas nostu,
 Dvēselei tas uzkrāj ciešanas un postu.
 — Tas, kas šaubās atkerīt, sevi grēkā sviedis —
 Saka taisnais Buda, dārgums lotosziedā.

*

It kā pavasara palos plūstot, strauti
 Projām trauc, it visu ceļā līdzī raujot,
 Brīvā palaisti no ziemas aukstā gūsta,
 Pavasara saulē ziliem lediem kūstot,
 Ūdens ārda ceļā visus celtos sprostus,
 Dzirnavas un vaļņus viļņu vāliem postot —
 Tā šīs senās ainas visu māc ar varu.
 Aizdzen prom no alas lūgsnu biklo baru,
 Atmiņas kā puķes raibā vijā sienot . . .
 Mūks dod zīmi uzlauzt alā celto sienu.
 Klaudzot, dzirkstis šķiļot, kapļu asās smailes
 Izcērt biežā mūrī platu, gaišu aili.
 Nobījušies mūki stāv pie alas barā:
 Grūti redzēt biedru ļaunu spēku varā . . .
 Sliksnim pāri kāpis, mūks veļ acis plati,
 Lai tik kalnus, tāli, pļavas spētu skatīt,
 Lai, pār baltām smiltīm ejot gaitā lēnā,
 Spētu redzēt ēnu, savu mīlo ēnu . . .
 — Vēlēšanās grēks ar mokām kopā liedēts —
 Saka taisnais Buda, dārgums lotosziedā.

*

Lielā Gaisma vada pasauli un dabu,
 Visu zin un saredz, visu apsveļ labi —
 Savu kalpu tina žēlastības autā,
 Nelaida, lai maldos sevi grēkam ļautu,
 Nelaida, lai lauztu solījumu svēto,
 Nelaida, lai šķirtos nost no izredzētiem —
 Velti bīdīja mūks matas nost no plakstiem:
 Acis alas tumsā bija sitis aklums.
 — Ceļa meklētājam solis maldīgs piedots —
 Saka taisnais Buda, dārgums lotosziedā.

GRIEĶU DRĀMA

A. TRAGĒDIJA

Ap 5. g. s. vidu pr. Kr., pēc laimīgi atvairīta persiešu uzbrukuma, kad Grieķijas garīgie spēki bija sasnieguši savu nobriedumu, Atikā uzplauka jauns dzejas veids — drāma. Šis dzejas veids, augdams plašumā un dziļumā, meklēja jaunas formas cilvēka dvēseles pārdzīvojumu un kaislību attēlošanai, mēģinādams atrisināt arī sarežģītās dzīves problēmas. Var sacīt, ka grieķu mākslas ģenijs vispilnīgāk ir izteicies drāmā, kur dzeja, mūzika un koŗu plastika līdz ar teātra dekoratīvajām mākslām bija apvienotas vispilnīgākā harmonijā.

Abi galvenie grieķu drāmas veidi — tragēdija un komēdija — izauguši no Dionīsa kulta. Šis kulta, filozofisku un mistisku ideju pārņemts, stipri ietekmēja jūtas, noveddams tās līdz eksaltācijai. Eksaltācija bija jau šā kulta raksturā: Dionīsa svētki, kas saistījās ar vīnogu novākšanu un izspiešanu, ar vīna raudzēšanu un mucās liešanu, bet pavasarī, kad mucas taisīja vaļā, ar jaunā vīna pirmo nogaržošanu, bija trokšņaini vīna svētki, kuŗu svinēšana notika ne bez vīna iedarbības. Šais svētkos notika arī vīna dieva godināšana un apdziedāšana, kur koris stāstīja vai tēloja mītus, gan bēdīgus par Dionīsa ciešanām, gan priecīgus par viņa uzvarām un citiem viņa dzīves notikumiem. Šie pretēja noskaņojuma mīti sevī slēpa nākošās tragēdijas un komēdijas diģlus.

Dionīsa kulta pazina arī drāmai nepieciešamo mīmisko elementu. Jautrajos vīna svētkos notika visāda pārgērbšanās un ķekātās iešana. Pat mīta bēdīgos notikumus mēdza attēlot tā, lai tie būtu redzami. Āžādās tērtie koŗa dalībnieki, kas saucās „āži“ (grieķiski tragoi), tēloja Dionīsa pavadoņus satirus. No tam arī tragēdijas nosaukums: „tragēdija“ (grieķiski tragōidiā) nozīmē „āžu dziesmu“, t. i. dziesmu, ko dziedāja „āži“

jeb choreuti (koristi), kas tēloja Dionīsa pavadoņus satirus.

Bet, varbūt, ka pirmatnējā tragēdija nekad nebūtu izveidojusies par literāru dzejas veidu, ja līdzās Dionīsa kultam Grieķijā nebūtu bijis izplatīts arī varoņu kulta. Daudzās grieķu pilsētās tika rīkoti spoži svētki par godu senajiem varoņiem, kā to rāda jau Stēsichora himnas. Šī varoņu dzīves attēlošana koŗa dziesmās, kas klausītājos modināja gan sajūsmu, gan līdzcietību, pēc būtības bija jau primitīva tragēdija, kuŗai trūka tikai drāmatiskas formas.

Pēc Aristoteļa liecības tragēdija ir pamazām izaugusi no ditiramba. Ditirambis bija aizrāvīga dziesma, ko Dionīsam par godu dziedāja koris. Kāds bija pirmatnējās tragēdijas attīstības ceļš, to mēs sikumos tagad vairs nezinām, bet varam tikai neskaidri nojaust. Ir zināms, ka par literātu dzejas veidu tragēdija izveidojās Atēnās. Šis atiskās tragēdijas attīstība ir saistīta ar dažu personu vārdiem, tāpēc jāievēro ziņas, ko par pirmajiem tragēdiju dzejniekiem sniedz senie autori. Par tragēdijas nodibinātāju atēniešu tradīcija uzskatīja dzejnieku T e s p i d u. Savas lugas viņš esot Atēnās izrādījis ap 534. g. pr. Kr. Svarīgs Tespīda jauninājums bija tas, ka viņš korim pievienoja aktieri, pats uzņemdamijs tā lomā. Horātijs savā *Dzejas mākslā* apraksta Tespīdu kā aktieri un režisoru, kas savus teātra piederumus vadājis ratos no sādžas uz sādžu. Ar Tespīda lūgām sākumā bijuši nemierā daži nopietni atēnieši, kuŗus, acīmredzot, aizvainoja pārdrošā izdoma — rādīt tautai senos leģendāros varoņus kā dzīvus. Bet tautas vairumam šis izrādes tomēr patika tik lielā mērā, ka tās drīz tika ievestas Dionīsiju svētku programmā, pēc kam tās notika kārtēji ik gadus. Drāmatiskās darbības Tespīda lūgās laikam

bija maz. Vienīgais lugas aktieris kaut ko stāstīja vai griezās pie koņa ar uzrunu, kas to ierosināja uz jaunām dziesmām un dejām. Tā radās jaunais drāmas veids, kas arvien vairāk attālinājās no agrākās satiru koņa dziesmas.

Līdzās atiskajai traģēdijai, kur dominējošais elements, kā domājams, bija hēroiskais, Atēnās tika ieviesta arī dōriskā satiru luga, par kuņas nodibinātāju uzskata dzejnieku Prātinu, kas pēc seno liecības „pirmais sāka rakstīt satiru lugas“ (Svida). Prātina satiru lugas atšķirās no tām lugām, kuņas bija sācis rādīt Tespids. Satiru lugas bija kaut kas vidējs starp traģēdiju un komēdiju. Satiru lugās dažādi brīnišķīgi un briesmīgi notikumi jaucās kopā ar smiekliem, jokiem un parupjām asprātībām.

Visievērojamākais traģēdiju dzejnieks 6. g. s. beigās Atēnās bija Frīnīchs, Aischila vecākais laika biedrs. Pārveidodams pirmatnējo Tespida laika traģēdiju, Frīnīchs to padarīja par īstu bēdu lugu. Tas redzams no viņa traģēdijas *Milētas ieņemšana*. Hērodots stāsta, ka, šo lugu izrādot, atēnieši esot raudājuši. Dzejniekam tomēr uzlikts naudas sods par to, ka viņš tik dzīvi bija attēlojis grieķu nelaimi, kas visiem vēl bija atmiņā un pie kuņas atēnieši jutās pa daļai vainīgi. Šai sodā varbūt var saskatīt arī protestu pret literāro jauninājumu, kas traģēdijā ienesa traģisko elementu mūslaiku nozīmē un lauza agrākās Dionīsiju tradīcijas, kur toreiz vēl valdīja Prātina lugu gārs. Jau vecs būdams, Frīnīchs guva spožu uzvaru ar *Foinīķietēm*, kas arī bija bēdu luga, līdzīga *Milētas ieņemšanai*. Līdzās īstām traģēdijām Frīnīchs sacerēja arī satiru lugas. Pie šā virziena pieskaitāma viņa *Alkēstīda*.

Kā redzams, Frīnīchs jau priekš Aischila nodibināja traģēdiju kā bēdu lugu. Ar Aischilu sākas jau atiskās traģēdijas klasiskais laikmets. Bet iekām runājam par 5. g. s. lielajiem traģēdiju dzejniekiem, jāsaaka daži vārdi par grieķu teātri un traģisko sacīkšu organi-

zāciju Atēnās, kā arī par atiskās traģēdijas struktūru un raksturu.

Traģisko sacīkšu organizācija
Atēnās 5. g. s. pr. Kr.

Grieķu traģēdija ir ne tikai izaugusi no Dionisa kulta, bet tā bija arī viena no šā kulta formām. Piektā gadusimteņa traģēdijā vēl skaidri saskatāms tās reliģiskais raksturs. Kā sekas no tam izriet, ka grieķu traģēdijas neizrādīja kuņā katrā laikā, bet tikai dažos svētkos, proti tajos, ko svinēja par godu Dionīsam. Tādi svētki bija: Mazie jeb lauku Dionīsiji, kuņas svinēja ziemā; Lēnaji, kas bija viņa spiešanas svētki; Lielie jeb pilsētas Dionīsiji, ko svinēja Atēnās un kas bija galvenie drāmatisko sacīkšu svētki, kuņas 534. g. nodibināja Peisistrats, svētku programmā ievēzdams arī traģēdiju konkursu. Tos svinēja pavasari, kad sākās kuņošana un Atēnās starp citiem ceļotājiem ieradās arī sabiedroto pilsētu pārstāvji, atvezdami noķevas. Svētki ilga 6 dienas, no kuņām pirmā bija veltīta svinīgam gājienam, kur nesa Dionisa tēlu, divas nākošās — ditirambu koņu sacīkstēm, bet beidzamās trīs dienas drāmatiskā izrādē. Šīs izrādes piešķīra svētkiem sevišķu interesi un spožumu. Lielajos Dionīsijos izrādīja jaunās lugas, tāvad šie svētki bija lemti pirmizrādēm.

Traģēdiju izrādes sauca par traģiskiem agōnīem jeb sacīkstēm, tāpēc ka tur sacentās trīs konkursā pielaisti dzejnieki. Katram konkursā pielaistam dzejniekam vajadzēja nākt ar 4 lugām, no kuņām 3 bija traģēdijas, bet ceturtā satiru luga.

Izrādes dienā jau agri no rīta teātri ieradās publika ar vainagiem galvā, svētku drēbēs tērpta. Pēc dažām ceremonijām, kuņas nolūks bija izcelt klātesošo priekšā Atēnu spožumu un slāvu, sākās izrādes, kuņām publika sekoja ar lielu interesi.

Kad izrādes bija beigušās, notika godalgu piešķiršana. Tās piesprieda sevišķi šim nolūkam ievēlāti tiesneši.

Dionīsa teātris. Skatītāji.

Koris. Aktieři.

Lugu izrādes notika Atēnās Dionīsa teātrī, pie Akropoles dienvidu nogāzes, kur Dionīsa svētajā rajonā bija divi šā dieva templi. Dionīsa teātris bija vecākais teātris Grieķijā, pēc kuŗa parauga vēlāk cēla arī citus grieķu teātrus. Šā teātra trīs galvenās daļas bija: 1. Sēdvietas skatītājiem jeb teātris šaurākā nozīmē, pusloka (amfiteātra) veidā. 2. Orķestra jeb „dejavta“ — neliels laukumiņš pusapļa formā, kur pa izrādes laiku atradās koris. 3. Skēne (gr. skēne) iegarena celtne aiz orķestras, kur aktieři pirms izrādes pārģērbās un uzlika maskas un kuŗas priekšā viņi tēloja savas lomas. Skēnes priekšējo (fasādes) sienu sauca par proskēniju, bet divus sānu spārnus par paraskēnijiem. Skēnes fasāde bij izgreznota dekorācijām, kas visbiežāk rādīja kādu pili vai templi, retāk klinti, birzi, jūrmalu u. t. t., atkarā no lugas satura. Teātra dekorācijas māksla (skēnografija) jau Aischila un Sofokla laikā sasniedza lielus panākumus. Pa lugas izrādes laiku dekorācijas maiņa bija iespējama tikai ierobežotos apmēros.

Kādu sevišķu ierīci lietoja, lai gaisā parādītu dievus. No tam izteiciens: „dievs no mašīnas“ (deus ex machina, gr. theos ek mēchanēs).

Tēlotāju personāls grieķu teātrī sastāvēja no kuŗa un aktieŗiem. Pirmatnējā traģēdijā koris vēl tēloja galveno lomu. Bet, drāmatiskajam elementam pieaugot, kuŗa loma samazinājās. Ja koris grieķu traģēdijā tomēr uzglabājās līdz klasiskā laikmeta beigām, tad tas notika, pirmkārt, tradīcijas dēļ, otrkārt, par to jāpateicas dzejnieku mākslai. Choreutu (koristu) skaits traģēdijā bija sākumā 12, vēlāk (Sofokla laikā) — 15. Korim, tāpat kā aktieŗiem, priekš izrādes vajadzēja iestudēt un sagatavot savas lomas un dziedamās partijas. Pa izrādes laiku kuŗa priekšgalā bija korifejs, kas bija pirmais jeb galvenais choreuts. Viņš veica svarīgākās

lomas un dialogā ar aktieŗiem dziedāja vai runāja viens pats visa kuŗa vārdā.

Koris pa laikam tēloja otrās šķiras personas, piem., kādas lugas varoņa pavadoņus vai kalpus, gluži kā pirmatnējā traģēdijā tas tēloja Dionīsa pavadoņus satirus. Atkarībā no lugas satura, koris varēja tēlot sirmgalvjus, jaunekļus, mātes, jaunavas, erīnijas un citas lomas. Orķestrā koris ieradās pa vienu no parodiem (sānceļiem), un šī ienākšana vien jau sagādāja publikai interesantu skatu. Starpbrižos starp lugas cēlieniem koris dziedāja dziesmas, tās dažkārt pavadīdams ar izteiksmīgām dejām.

No sacītā redzams, ka grieķu drāmas izrāde pa daļai līdzinājās mūsu operas izrādei, jo vokālai interpretācijai tur pievienojās arī mūzika un deļa.

Parastais instruments, ar ko pavadīja dziedāšanu un recitāciju, bija divkāršais auls (divkāršā flauta, kas pēc skaņas vairāk līdzinājās mūsdienu klarnetei). Tomēr dažos gadījumos lietoja arī kitaru.

Publikas uzmanības centrā tomēr bija aktieři, kas skēnes priekšā tēloja savas lomas. Traģēdija, ko sākumā izrādīja koris viens pats, jau Tespīda laikā dabūja vienu „atbildētāju“ jeb aktieri, kam Aischils pievienoja otru, tā radīdams drāmatisku dialogu vārda īstā nozīmē. Sofokls pavairoja aktieŗu skaitu līdz 3, un šis skaits arī palika par normālo visā turpmākajā klasiskās drāmas laikā, jo vairāk par 3 aktieŗiem, izņemot dažus retus gadījumus, vienas lugas izrādē nemēdza būt. Tas, protams, nenozīmēja, ka lugā darbojās tikai 3 personas, jo lomu skaits bija daudz lielāks par aktieŗu skaitu, un viens pats aktieris dažādos cēlienos tēloja dažādas lomas. Grūtākās lomas mēdza piešķirt spējīgākam aktierim, kas dabūja prōtagonista nosaukumu; mazāk svarīgās lomas tika piešķirtas deuteragonistam un tritagonistam.

Viena no grieķu teātra īpatnībām bija tā, ka sieviešu lomas tēloja aktieři un nevis aktises. Atēniešu paražas vispār neatļāva sie-

vietēm uzstāties publiski, atskaitot dažus retākus gadījumus (piem. svētku gājienos, reliģiskās ceremonijās). Uzdevumu tēlot sieviešu lomas grieķu aktieriem atvieglāja tas, ka viņi lietoja maskas. Šai paražai bija reliģiska sākotne, saistīta ar Dionīsa kultu. Pēc Svidas liecības jau Tespids ir lietojis audekla masku, bet Aischils ievēdis krāsotas maskas. Pēc formas un krāsas maska bija piemērota cilvēka sejai. Maska bija neērta tādā ziņā, ka tā nelāva redzēt aktiera sejas vaibstus un mīmisko spēli, kam mūsdienu tēlošanā piešķir tik svarīgu nozīmi. Bet, ievērojot grieķu teātra diezgan plašos apmērus, tālākiem skatītājiem aktieru mīmika tā kā tā nebūtu bijusi saskatāma. Teātra maska saskanēja ar grieķu mākslas principu, kas uz skatuves nerādīja ikdienišķās dzīves sīkumus; maska izteica tikai vispārējos vilcienos to raksturīgo un patētisko, kas piemita traģēdijas varonim. Ja maska nelāva redzēt aktiera mīmiku, tad, no otras puses, tā slēpa arī aktiera varbūtējos sejas defektus, piešķirdama varonim to nopietni skumīgo raksturu, ko prasīja grieķu traģēdijas stils. Maska ļāva aktierim tēlot arī sieviešu lomas un tāpat vairākas lomas vienā un tai pašā lugā.

Grieķu traģēdijas raksturs, struktūra un likumi.

Grieķu traģēdija ņēma vielu nevis no reālās dzīves, bet no mītiem un varoņu leģendām. Tie nebija vienkārši, ikdienišķi cilvēki, ko tēloja grieķu traģēdija, bet ideālizēti senlaiku varoņi. Un tā kā traģēdija paturēja arī savu reliģisko raksturu, tad visai redzama vieta un svarīga loma tur bija ierādīta arī dieviem, jo visa šī mītoloģija grieķiem bija kā kādi svēti stāsti. Redzot varoņu ciešanas un dievu darbus, skatītāji piedalījās it kā kādā dievišķā liturģijā, un tāpēc šīm izrādēm bija pa daļai reliģiska kulta raksturs. Bet šīs izrādes modināja lielu interesi arī no tīri cilvēciska un nacionāla viedokļa.

Lai gan lugās attēlotie varoņi piederēja sen pagājušiem laikiem, tie tomēr likās reāli un tagadnei tuvi, jo viņi bija grieķu ciltstēvi un pilsētu dibinātāji, kuŗu kults pastāvēja dažādās pilsētās, un visa grieķu zeme bija pilna atmiņu par viņiem. Tāpēc arī saprotams, ka grieķu mītoloģijas un leģendu gandrīz neizmējamā bagātība ilgu laiku deva saturu un vielu atiskai drāmai.

Dažas īpatnības piemīt arī grieķu traģēdijas struktūrai. Kopš sāka gala grieķu traģēdijā izšķirami divi elementi: aktieru deklamētais dialogs un koŗa dziedātās dziesmas, tātad drāmatiskais un liriskais elements. Kā jau augstāk minēts, liriskais elements sākumā bija pārsvarā, bet vēlāk, dialoga daļām paplašinoties, tika ierobežots. Dialoga daļas sacerētas jambu trimetrā. Prōzā rakstītu lugu grieķiem nebija.

Luga dalījās vairākos (visbiežāk 5) cēlienos, sauktos epeisodijos (gr. episodion, sal. vārdu epizode!), kas viens no otra tika atdalīti ar koŗa dziesmām. Traģēdijas daļu pirms koŗa ienākšanas orchēstrā sauca par prologu. Pirmo koŗa dziesmu, kas atdalīja prologu no pirmā epeisodija, sauca par parodu (gr. parodos), bet nākošās koŗa dziesmas par stasimēm (gr. stasimon — „stāvdziesma“, tāpēc ka koris to dziedāja stāvēdams). Traģēdijas beigu cēlienu, kas sekoja beidzamajam stasimam, sauca par eksodu (gr. eksodas — iziešana).

Runājot par grieķu traģēdijas iekšējo struktūru, jāpaskaidro peripetijas jēdziens. Peripetija nozīmē pēkšņu, negaidītu pārmaiņu jeb lūzumu varoņa liktenī un viņa apstākļos. Šī pārmaiņa bija galvenais moments grieķu traģēdijā un dalīja to divās daļās: pirmā daļā, kas sniedzās līdz peripetijas momentam bija „sarežģījums“ (gr. de-sis „sasējums“), bet otra daļa, pēc peripetijas, „atrisinājums“ (gr. lysis).

Vēl jāatzīmē grieķu drāmā valdošais triju vienību likums. Ikvienai lugai kā mākslas darbam ir nepieciešama satura vienība. Sākumā visa traģēdiju triloģika, ar kuŗu uz-

stājās dzejnieks, bija apvienota ar vienu plašāku sižetu. Tā, piemēram, Aischila *Orestija* visas trīs lugas ir viena otras turpinājums. Tomēr sakarīgā triloģija drīz izbeidzās, un Sofokla laikā katra no triloģijas trim daļām bija patstāvīga luga. Satura vienību tomēr paturēja katra atsevišķa luga, jo citādi tā būtu nesakarīgu epizodu savienojums, ko Aristotelis pārmet nespējīgiem dzejniekiem.

Vietas vienību grieķu dzejniekiem diktēja viņu klātbūte. Tā kā koris orchēstru pa izrādes laiku neatstāja un drāmatiskā darbība risinājās nepārtraukti no lugas sākuma līdz galam, tad saprotams, ka arī tā vieta, kur norisinājās šī darbība, palika tā pati pa visu lugas izrādes laiku. Tomēr šis likums nebija bez dažiem izņēmumiem.

Trešais, proti laika vienības likums, prasīja, lai lugas darbība norisinātos vienas dienas laikā, un izrietēja kā sekas no vietas vienības likuma: ja skatuve pa izrādes laiku netika mainīta un darbība notika vienā pašā vietā, tad tai vajadzēja norisināties neilgā laikā un proti, izrādes garums apmēram atbilda tēloto notikumu ilgumam. Bet arī šis likums netika ievērots ar absolūtu stingrību.

Tāda bija atiskā traģēdija tās uzplaukuma laikā, 5. g. s. pr. Kr. Dionīsa teātris bija skola, kur arī pieaugušie vēl turpināja savu literāro izglītību. Redzējama uz skatuves senos nacionālos varoņus, atēniešu publika garā dzīvoja tiem līdzīgi un, mājās aiziedama, aiznesa iespaidus no visa tā, ko bija redzējuši un dzirdējuši šais spožajās izrādēs.

AISCHILS (525.—455. g. pr. Kr.).

Vecākais no trim lielajiem traģēdiju dzejniekiem, kas ievada atiskās traģēdijas klasisko laikmetu, ir Aischils (gr. Aischylos), dzimis Eleusīnā ap 525. g. pr. Kr. Viņš cēlies no eupatridu (dižciltīgo) ģimenes, kas izpaudās arī viņa raksturā un ieskatos. Arī viņa dzimšanas vietai bija nozīme viņa turpmākā gara attīstībā. Eleusīnā kopš seniem laikiem pastāvēja Dēmētras kults. Tur no-

tika arī pazīstamās Eleusīnas mistērijas, t. i. noslēpumaina nakts dievkalpošana, kur drīkstēja piedalīties tikai iesvētītie. Aristofans liek Aischilam mutē vārdus:

*Tu manu garu izaudzēji, Dēmētra,
Lai tavu mistēriju būtu cienīgs es.*

Uznākot persiešu kariem, Aischils, aizstāvot dzimteni, piedalījās 490. g. Maratonas kaujā un 480. g. Salamīnas kaujā (Salamīnas kauju viņš 8 gadus vēlāk attēloja lugā *Persieši*). Uz mūža beigām Aischils aizceļoja uz Sicīliju, kur arī mira (ap 456./55. g. pr. Kr.).

Aischils sarakstījis ap 90 lugu. No tām līdz mūsu laikiem uzglabātas 7 traģēdijas. Chronoloģiskā kārtībā ņemtas, tās ir šādas.

Lūdžējas pieskaitāmas Aischila agrākiem darbiem, uz ko norāda šīs lugas vēl primitīvais raksturs. Tur ir liriskā elementa pārpilnība un maz drāmatisma. Saturs: ķēniņam Aigiptam bija 50 dēlu, bet viņa brālim Danajam 50 meitu, danaidu. Kad Aigipta dēli gribēja ar varu apprecēt danaidas, tās bēga uz agrāko dzimteni Argosu, lai tur pie ķēniņa Pelazga meklētu patvērumu un palīdzību. Lugā rādīta iekšēja cīņa starp danaidām, kas izmisušas lūdz aizsardzību, un valdnieku, kas, baidīdamies kara, sākumā negrib palīdzēt, tomēr beidzot, lūdžēju pārliecināts, apsola viņas aizstāvēt pret katru varmācību. *Persiešos* attēlots vēsturisks notikums: grieķu uzvara pār persiešiem pie Salamīnas 480. g. Luga izrādīta 472. g. pr. Kr., t. i. 8 gadus pēc Salamīnas kaujas, kad notikumi skatītājiem vēl bija dzīvā atmiņā. Lugas darbība norisinās Sūzās, kur pēc Salamīnas sakāves ierodas ķēniņš Kserkss nozēlojamā izskatā. Viņš apraud un apsūdz pats sevi, un viņam piebalso koris. Lugā maz darbības. Tur nav drāmatiskas cīņas, bet ir tikai atsevišķi pa ētiski skati. *Persiešiem* ir tāda pati archaiska struktūra kā *Lūdžējam*, un daudz vietas tur aizņem viņa liriskās dziesmas. Bet varam tomēr iedomāties, ka šī patriotiskā luga atstāja dziļu iespaidu uz skatītājiem, starp citu arī ar savu reliģiski —

mistisko elementu (mirušā ķēniņā Dāreja ēna, kas pieceļas no kapa!). Te cildināta arī brīvības ideja, un luga ir savā ziņā Atēnu suminājums. *Septiņi pret Tēbām* (izrādīta 467. g.). Šai traģēdijā tēlota divu Oidipa dēlu Eteokla un Polineika cīņa varas dēļ. Padzītais Polineiks atgriežas ar svešu kaņaspēku, lai ieņemtu ar varu savu dzimto pilsētu Tēbas. Notiek kauja, kur abi brāļi krīt. Arī šai lugā vēl daudz archaiska elementa, tomēr te atrodams jau īsts traģisms. Dzejnieks prot ar vienkāršiem līdzekļiem radīt stipru iespaidu, un viņa darbam ir ģeniālitātes pazīmes. *Saistītais Promētejs* ir viens no lieliskākajiem grieķu drāmas paraugiem, kas reprezentē tā sauc. dievu traģēdiju. Nav zināms, kad un kur tā izrādīta. Beidzamajā laikā ir sākuši pat šaubīties par *Saistītā Promēteja* piederību Aischilam. Bet lai kāds būtu šā jautājuma atrisinājums, ir jāatzīst, ka luga ir īpatnējs un ievērojams mākslas darbs.

Promētejs pēc grieķu mīta ir cilvēku labdaris un kultūras nesējs, kas nozadzis dieviem uguni un nonesis to cilvēkiem zemē. Par to Zevs viņu liek piekalt pie Kaukaza klints, kur viņa mokas ilgst gadu tūkstošus, līdz beidzot notiek viņa atpestīšana, un viņš izlīgst ar Zevu.

Visai lugai ir titānisks raksturs, jo tur cīnās divas dievu gribas. Galvenais varonis ir plastiski un spēcīgi tēlotais Promētejs, bet viņam līdzās stāv Zevs, kas uz skatuves gan nav redzams, bet visur ir jūtams.

Ja iepriekšējās Aischila lugās pa daļai vēl saskatāms grieķu drāmas archaiskais raksturs, tad klasisko laikmetu ievada viņa triloģija *Orestija*, kas izrādīta 458. g. un pieder pie beidzamajiem dzejnieka darbiem. Dzejnieks te atrodas savu spēju nobriedumā un savā attīstībā spēris uz priekšu lielu soli. Līdz *Orestijai* Aischila lugas bija satricinošu un patētisku skatu grupējums ap kādu galveno notikumu, turpretī šai triloģijā atrodams jau tāds mīta drāmatizējums, kur tēloti arī raksturi.

Orestijas pirmā daļa ir *Agamemmons*. Grieķu kaņaspēka virspavēlnieks, kuŗa vārdā nosaukta luga, pēc Trojas ieņemšanas atgriežas Mikēnās, kur viņu ar glaimiem un mīļiem vārdiem sagaida sieva Klitaimēstra. Bet Agamemmons nezina, ka Klitaimēstra kļuvusi viņam neuzticīga un kopā ar viņa brālēnu Aigistu gatavo viņam lamatas. Viņš mirst savā paša pilī, sievas nogalināts. Senā grieķu reliģija prasīja atriebt izlietās asinis. Tāpēc triloģijas otrā daļā, kas nosaukta *Ziedotājas* (grieķiski Choēforas), Apollōns pavēl Agamemnona dēlam Orestam, kas uzaudzis svešumā, atgriezties dzimtenē un iztīrīt tēva māju no tur valdošā noziedzīgā pāŗa. Orests ierodas tēva pilī nepazīts un atklājas māsai Elektrai, kas arī nīst māti. Abi viņi izstrādā plānu, kā vislabāk veikt Apollōna doto uzdevumu. Veltīga ir Klitaimēstras lūŗšanās, lai Orests viņu ŷelo:

Mans dēls, vai tieŗām māti nokaut gribi tu?
 — *Ne es tas būŗu, pati sevi nokausi.*
Ai, nelaimīgā es, kas ŷūsku audzēju!
 — *Ja tēvu nokāvi, ciet tagad grēka dēļ!*

Bet kad Orests ir izpildījis Apollōna pavēli, arvien stiprāŗ viņa dvēselē sāk skanēt kāda cita balsis. Kā satracināti zirgi, kas, noskrēŗuŗi no ceŗa, maldās apkārt viņa ārprāta domas. Viņam parādās atriebības dieves erīnijas (kas grieķiem personificē sirdsapziņas pāŗmetumus) un sāk viņu vajāt kā mātes slepkavu. Ar to skatītājs nonācis pie triloģijas treŗās daŗas *Eumenīdām*. Tur darbība norisinās papriekŗ Delfos. Pītija, kas iegāŗusi templī, ar ŷausmām izsteidzas ārā un stāsta, ko redzēŗusi svētajā vietā: kāds noziedznieks ar asiņainām rokām un kailu zobenu tur apsēdies kā lūdzēŗs un viņam apkārt iemiguŗas drausmīgās erīnijas. Orests murgu, tad pietrūcies bēŗ no savām vajātājām un nonāŗ Atēnās, kur viņu tiesā Areopaga tiesa. Saskaitot balsis, izrādās, ka tās dalījuŗās vienādās daŗās. Dieve Atēna nodod savu balsi par labu Orestam, kas tādā kār-

tā ir attaisnots. Kā savas dzimtas vienīgais pēcnācējs viņš tagad var sākt jaunu, laimīgāku dzīvi.

Ar dziļdomīgu simbolismu Aischils šai lugā parādījis savas tautas un, jāsaka vēl vairāk, visas cilvēces morālo attīstību. Senā reliģija un paražas prasīja personīgu atbildību. Bet tad nāca gaišāki laiki, kad atbildības vietā stājās tiesiskas normas, un valsts, līdzīgi eumenīdām (t. i. „labvēlīgajām“, kā eufemistiski tiek sauktas erīnijas), tapa ļaunajiem par sodītāju, bet labajiem par sargātāju un aizstāvi.

Lasot uzglabātās Aischila lugas, mēs, bez šaubām, tagad vairs nevaram gūt visus tos iespaidus, ko saņēma viņa laika skatītāji. Tas sakāms sevišķi par tādām lugām, kā *Lūdžējas*, kur maz drāmatiskas darbības un daudz liriskā elementa. Mums tagad šādas lugas liekas par daudz vienmuļīgas. Bet atēniešu klausītāji šais dziesmās izjuta daudz vairāk dažādības. Viņi izjuta dziesmu mūzikālā un ritmiskā elementa dažādību, kas tagadējam lasītājam tikai pa daļai izprotama, bet tulkojumā gandrīz pilnīgi zūd. Ja Aischila lugās varoņu raksturi nav pārāk individuāli zīmēti, viņa dzejai tomēr piemīt kāda cita raksturīga īpašība: tas ir viņa mākslas monumentālais lieliskums, kam gandrīz nav piemēra ne grieķu, ne vēl mazāk mūslaiku drāmā. Aischils netēlo sīkas ikdienas problēmas, ne mazas vienkāršu cilvēku nelaimes vai personīgas kaislības, bet viņš ir nepārspējams meistars tēlot to, kas lielisks, varens vai šausmīgs, un savās lugās viņš ieliek dziļas reliģiski — ētiskas idejas. Kā lirīķis Aischils ir liels meistars ārējās formas pieskaņošanā saturam. Nevienam nav tik mūzikālu un skanīgu ritmu koņa dziesmās kā Aischilam. Bet savā augstajā lidojumā viņa lirika ir bieži tumša un nesaprotama.

SOFOKLS (496.—406. g.).

Ja Aischils bija vēl pilnā mērā veco tradīciju cilvēks, tad citāds laika gars atspogu-

ļojas jau Sofokla darbos. Sofokla laikā, ap 5. g. s. vidu pr. Kr., Atēnās sāk pūst jauni vēji: tur ierodas un sāk mācīt sofistī: Sofokls ir sofistikas un Perikla laikmeta cilvēks. Viņš gan nesarauj saites ar agrākām tradīcijām, bet jaunā laika gars tomēr uzspiedis zīmogu viņa darbiem.

Dzimis Kolōnā (ap Atēnām) 496. g. pr. Kr., fiziski un garīgi attīstīts, Sofokls saņēma pienācīgu tā laika izglītību.

Kad Sofokls, būdams jau pāri 25 gadiem, uzstājās uz skatuves ar savām pirmajām lugām, Aischils bija jau traģēdiju nodibinājis un Sofoklam nācās tikai pieslieties savam priekšgājējam. Viņš patika tiklab vecajai, kā jaunajai paaudzei un ieguva 24 uzvaras, — vairāk nekā jebkurš cits grieķu traģiķis.

No apmēram 123 lugām, ko pēc dažām senatnes liecībām sarakstījis Sofokls, līdz mūsu dienām pilnīgi uzglabātas tikai 7.

Vecākā no uzglabātām traģēdijām ir *Aiants*. Šis Trojas varonis iet bojā tāpēc, ka prāta aptumšojuma brīdī viņš izdara kādu muļķību, kuŗas dēļ top par izsmieklu saviem ienaidniekiem. Aizkauna viņš izdara pašnāvību. Šai lugā dzejnieks vēl nejutās sava stila meistars, tomēr tur atrodamas dažas skaistas vietas.

Lielāks mei-tardarbs ir traģēdija *Antigone*, kas izrādīta 442. g. Tās saturs īsumā šāds. Savstarpējā cīņā ir krituši abi Oidipa dēli Eteokls un Polineiks. Par valdnieku tad kļūst Oidipa svainis Kreonts. Viņš piedraud ar nāves sodu katram, kas iedrošināsies apbedīt Polineiku, jo tas ir dzimtenes nodevējs. Bet Oidipa meitai Antigonei ir mīļi abi kritušie brāļi, tāpēc viņa, neievērodama Kreonta aizliegumu, uzkaisa Polineika liķim smiltis. Antigoni noķer sargi un atved pie Kreonta. Sašutis Kreonts pratina meiteni (441):

*Tu, kas ar galvu stāvi leļup nokārtu,
Vai atzīsti, ka esi darijusi to?*

uz ko Antigone atbild:

Es atzīstos un liegties negribu nemaz.

Kr. *Vai zināji, ka aizliegts bija darīt to?*

Ant. *Es zināju, kā nē. Tas izsludināts bij.*

Kr. *Un tomēr rīkojumu manu pārkāpi?*

Ant. *Ne Zevs bij tas, kas pavēli šo izdeva,
Nedz arī Dike, pazemē kas kopā mīt
Ar citiem dieviem, likumu šo diktēja,
Nedz arī tavu pavēli tik svarīgu
Es turēju, ka tās dēļ pārkāpt drikstētu
Kāds cilvēks nerakstītos dievu likumus,
Jo nav tie šodien vien vai vakar, bet*

vienmēr

Tie pastāv, un nav zināms, kad tie radušies.

Kreontu tomēr nespēj pārliecināt Antigones argumenti. Viņš sašutis, ka viņa pašā radniecē neklausā viņa pavēlei. Bet Antigone pārliecināta par savu taisnību (502 sek.):

*Kur gan vēl slavu lielāku es iegūtu,
Nekā kad kapam mīļo brāli atdotu?
To visi klātesošie skaidri pateiktu,
Ja tikai bailes nesaistītu mēli tiem.*

Uz Kreonta iebildumu (522):

*Bet ienaidnieks, pat miris, nevar būt
mums draugs,*

Antigone atbild (523):

Ne naidam es, bet mīlestībai dzimusi.

Viss tas nespēj locīt Kreonta cietsirdību, un viņš pasteidzas piespriest Antigonei nāves sodu. Velti Kreonta dēls Haimons, kas ir Antigones līgavainis, grib tēvu atrunāt no pārsteidzīgā soļa: tēvs noskaišas arī uz dēlu un Haimons uzbudināts aizsteidzas. Kad Antigone aizvesta, ierodas aklais pareģis Teiresijs un ziņo par nelabvēlīgām zīmēm, kas rāda dievu dusmas. Arī koris lūdz Kreontu būt apdomīgāms un nepārsteigties. Pēc iekšējās cīņas Kreonts beidzot groza savu lēmumu un steidzas pats atsvabināt notiesāto Antigoni. Bet ir jau par vēlu: Antigone un Haimons ir kopā izbeiguši savu dzīvi. To dabūjusi zināt, pašnāvību izdara arī Kreonta sieva Euridika. Tā Kreonts ir smagi sodīts par savu lepno iedomību un cietsirdību.

Šai lugā tēlots konflikts starp vīrieti, kas ir zemes valdnieks un prasa stingru likuma

ievērošanu, un starp jaunu sievieti, gandrīz meiteni, kuŗas vienīgais spēks ir viņas morālā apziņa un dvēseles varonība. Kreonts ir formālists un atsaucas uz likuma burtu; turklāt viņš aizvainots savā valdnieka godkāribā. Paklausību viņš grib sasniegt varas līdzekļiem un no viņa vārdiem izskan diktatora augstprātība. Lai gan lugas sākumā Kreonts parādās kā ideāls valdnieks, kuŗa runai aplaudēja atēniešu publika, ir tomēr skaidrs, ka tālākajā konfliktā dzejnieks atrauj Kreontam skatītāju simpātijas un liek viņam saņemt sodu par viņa ietiepīgo cietsirdību. Turpretī Antigone klausā tikai iekšējam sirds likumam. Kad viņa paskaidro, ka nav dzimusi, lai nīstu, bet lai mīlētu, tad ar šo apliecinājumu Sofokls viņas personā pauž jau to mācību, kas pus gadu tūkstoti vēlāk pasludināta kristīgajā ticībā. Antigones traģisko varonību jo sevišķi izceļ tas, ka viņa stāv pilnīgi viena. Pat korim (kas tēlo Tēbu sirmgalvjus) nav drosmes pateikt, ka Antigonei taisnība un ka viņas darbs cēls. Antigones personā redzams viens no vis-skaistāk zīmētiem Sofokla raksturiem.

Trachīnietēs Sofokls apstrādājis leģendu par varoni Hēraklu. Kad Hērakla sieva Dējaneira, greizsirdības mocīta, nosūta vīram kādu ilgi glabātu burvības līdzekli, ar ko viņa cer saistīt pie sevis vīra mīlestību, izrādās, ka viņa aiz nezināšanas ir saindējusi Hēraklu, kuŗam, lielu sāpju pārņemtam, ir jāmirst. Kad Dējaneira to dabū zināt, viņa nonāvējas.

Šai lugā Sofoklam labi izdevies attēlot Dējaneiras augošo dvēseles nemieru, kas drīz pārvēršas par stipru greizsirdību ar tās liktenīgajām sekām. Tāda iedziļināšanās lugas varones dvēselē Sofokla darbos atrodama pirmo reiz. Maigajai Dējaneirai pretī stāv Hērakls, kas tēlots kā fiziski un garīgi parupjš cilvēks, kas viegli padodas dusmām.

Traģēdija *Valdnieks Oidips* pieder pie labākiem Sofokla darbiem. Te autors parāda lielu mākslu — sarežģīt un atrisināt lugā tēlotos notikumus. Tēbu valdniekam Lājam

pareģots, ka viņam piedzims dēls, no kuŗa rokas viņš mirs. Kad Lājam tiešām piedzimst dēls, viņš, baidīdamies pareģojuma, kopā ar sievu Jokasti nolemj atbrīvoties no bērna, kuŗu izliek Kitairōna kalnos, lai tur aizietu bojā. Par bērnu tomēr apžēlojas gans, kas to nodod savukārt korintas ganam, bet tas tālāk savam valdniekam Polibam un tā sievietai Meropei, kuŗiem nebija bērnu. Tā izliktais bērns, kas tika nosaukts par Oidipu, izauga Korintā, neko nezinādams par saviem īstajiem vecākiem. Kad reiz Oidipu viņa rotaļu biedri nosauca par atradeni, apvainotais Oidips, nedabūjis skaidrības no Poliba un Meropees, dodas uz Delfiem, lai tur orākulam vaicātu par šo lietu. Viņš nedabū atbildes uz jautājumu, kas ir viņa vecāki, bet pareģojumu, ka nokauss savu tēvu un apprecēs savu māti. Sabījies no šāda pareģojuma, Oidips baidās atgriezties Korintā, bet dodas pa citu ceļu, kas ved uz Tēbām. Ceļā viņš sastop braucējus: kādu cienījama izskata sirmgalvi ar pavadoņiem. Ceļu griežot, važonis apvaino Oidipu un iesit viņam sejā ar pātagu. Izceļas kautiņš, kuŗā Oidips nosit braucējus, to starpā arī sirmgalvi, izņemot vienu, kas aizbēg. Šis vecais vīrs bija Lājs, kas bija braucis uz Delfiem, lai izzinātu, vai viņa dēls vēl dzīvs. Tā bija piepildījies orākuls par Lāju un arī Oidipam dotā pravietojuma pirmā daļa. Iedams tālāk, Oidips uzminēja ceļa malā uz klints sēdošās Sfingas miklu, tādējādi atpestīdams Tēbas no šīs briesmones. Par pateicību viņš dabūja ne tikai valdnieka troni, bet arī ķēniņienes Jokastes roku, kuŗa pēc sava vīra miklainās pazušanas bija kļuvusi par atraitni. Ar to bija piepildīta arī orākula otrā daļa. Oidips laimīgi valdīja Tēbās vairākus gadus. Laulībā ar Jokasti viņam piedzima dēli un meitas. Viss likās labi. Bet tad pilsētā izcēlās mēris. Ar šo brīdi sākas notikumi, kas attēloti Sofokla lugā.

Prologā redzami Tēbu pilsoņi, kas ieraušies Oidipa pils priekšā ar lūdzēju zariem rokā. Visur dzirdamas lūgšanas un vaima-

nas, uz ielām gul mirušie. No pils iznāk Oidips. Viņš apbēdināts par tautas nelaimi. Viņš jau aizsūtījis uz Delfiem savu svaini Kreontu, lai dabūtu orākula norādījumu, kādu grēku dēļ dievi soda pilsētu. Drīz ierodas Kreonts un paziņo, ka pilsētā vēl dzīvo Lāja slepkava. Kamēr tas nebūs saņēmis pelnīto sodu, mēris nemitēsies. Tagad Oidipam rūp tikai viena lieta: kā atrast ķēniņa slepkavu. Viņš liek ataicināt aklo pareģi Teiresiju. Bet tas izvairās atbildēt. Oidips lūdz un, kad tas nelīdz, beidzot draud, un tad Teiresijs arī pasaka, ka meklējamais slepkava ir pats Oidips. Oidips no sašutuma tikko valdās, jo domā, ka pret viņu notiek sazvērestība un ka viņa radnieks Kreonts ir laikam uzpircis šo pareģi. Tāpēc nākošajā skatā Oidips ar smagiem apvainojumiem vērsas pret Kreontu un pasteidzas tam piespriest nāves sodu. Ar pūlēm Jokastei izdodas samierināt vīru ar brāli un likt Oidipam atcelt spriedumu. Palikusi vienatnē ar Oidipu, Jokaste mierina vīru. Viņa saka, ka nevajagot ticēt tam, ko melš pareģi. "Tā Lājam bijis pareģots, ka viņu nonāvēs dēls, bet īstenībā viņu nogalinājuši laupītāji krustcelēs. Dzirdot krustceļu vārdu, Oidips satrūkstas. Viņam nāk prātā tas brīdis, kad ķildā viņš nogalināja svešo braucēju. Viņš jautā, cik pavadoņu bijis ķēniņam. „Pieci“, atbild Jokaste un nesaprot vīra uztraukuma, jo arī šis skaitlis saskan ar toreizējo notikumu krustcelēs, kuŗu Oidips vaļsirdīgi izstāsta Jokastei. Tagad arī Jokaste kļūst domīga. Bet Oidipam paliek vēl mazs cerības salmiņš, pie kuŗa viņš ķēras kā slīcējs: pēc Jokastes stāstījuma izbēgušais kalps teicis, ka ķēniņam uzbrukuši laupītāji, bet Oidips bija viens, kad sastapa braucējus. Ja nu šis kalps, kas tagad esot par ganu, savus vārdus apstiprinās, tad nav ko uztraukties, un Oidips nebūs Lāja slepkava. Tāpēc viņš liek steidzīgi ataicināt minēto ganu. Šai brīdī no Korintas ierodas vēstnesis ar ziņu, ka miris ķēniņš Polibs un korintieši izvēlējuši Oidipu par valdnieku un lūdz viņu atgriezties Korintā. Šī ziņa ir Oidipam reizē

sēru un prieka vēsts: ja Polibs miris, tad nav vairs jābaidās orākula. Bet Korintas vēstnesis tūdaļ noskaidro pārpratumu: Polibs un Merope neesot bijuši Oidipa īstie vecāki, bet tikai audžu vecāki. Oidips ir pārsteigts par šo atklājumu. Bet viņš vēl nezina visas patiesības un deg no nepacietības drīzāk redzēt to cilvēku, pēc kuŗa sūtījis un kas viņam palīdzēs noskaidrot šo tumšo mīklu. Arī Jokastei uzaususi baiga nojauta: visas liecības ir tik skaidras, ka šaubu vairs nav, un, šausmu pārņemta, viņa izsauca (1071—2):

*Ai, ai, tu nelaimīgais! to tik varu teikt,
Bet citu es neko tev vairāk neteikšu.*

Un viņa steidzīgi aiziet.

Ierodas atvestais kalps. Viņš nobijies, jo pazīst Oidipu. Korintiešu vēstnesim klātesot, Oidips sāk pratināt kalpu, un traģēdijas darbība ātri tuvojas nobeigumam. Briesmīgā lieta ir atklājusies: Oidips ir Lāja dēls. Viņš nokāvis savu tēvu un apprecējis savu māti. Tumšā mīkla ir uzminēta, un lugas darbība ir galā.

Pēc brīža no pils ļaudīm kāds paziņo, ka Jokaste nonāvējusies savā istabā, bet Oidips izmisumā izdūris sev acis. Lēnām atveras durvis, pa kuŗām iznāk Oidips. Klātesošie novērš skatus. Luga beidzas ar kuŗa dziesmu, kur izteikta doma par cilvēka laimes nepastāvību, kam pierādījums ir Oidipa liktenis. Līdz ar to autors izteicis lugas ideju. Savā traģēdijā viņš gribējis rādīt, kā vislaimīgākais un cienījamākais cilvēks, neapzinādamies savas vainas, var nonākt vislielākā nelaimē (svešā vīra nogalināšanu autors Oidipam par vainu neuzliek, jo Oidips aizstāvējās pret uzbrucēju). Oidipam ir gan daži rakstura trūkumi un vājības, piemēram, viņš ir ātrs un pārsteidzīgs. Bet visumā Oidips ir tomēr pozitīvs raksturs, jo viņš tiecas pēc labā. Ja Oidips tomēr iet bojā, tad tā ir likteņa traģēdija. Lugas interese pastāv tur, ka vainīgais pats sevi meklē un beidzot arī atrod.

Ēlektrai tas pats saturs, kas Aischila *Choēforām*. Te mūs interesē, kā dzejnieks tēlo notikumus un ar ko viņš atšķiras no sava priekšgājēja. Kamēr Aischila lugā galvenā loma pieder Orestam, kuŗam jāatriebj tēva nāve, Sofokls uzmanības centrā licis Oresta māsu *Ēlektru*, kuŗas vārdā nosaukta luga. Aischils brāļa un māsas satikšanos pie tēva kapa attēlo īsi un viņu iekšējiem pārdzīvojumiem tur ierādīts maz vietas, turpretī Sofokla tēlojums atklāj Oresta un it īpaši *Ēlektras* sirds noslēpumus. *Ēlektra* atstāj dziļu ietekmi arī uz moderno lasītāju. Bet lasītājam top baigi no tā atriebības fanātisma, kas dveš no šīs lugas un kas mūsu laikmetam nav vairs pilnā mērā izprotams. Bet mēs pārprastu dzejnieku un viņa lugas varoni, ja uzskatītu *Ēlektru* par nežēlīgu, atriebīgu sievieti, kuŗai trūkst maigu jūtu. Vienā brīdī dzejnieks viņu pat rāda kā brīnummaigu meiteni, tur kur viņa birdina asaras uz šķietami mirušā brāļa urnas un tad drīz priekā apkampj savu vēl dzīvo brāli, kam viņa ilgu gadu vientulībā paglabājusi vismaigākos vārdus. Šai brīdī *Ēlektra* redzama tāda, kāda tā ir īstenībā pēc sava rakstura, bet apstākļi viņu padarījuši cietsirdīgu pret māti, kas viņai sen vairs neeksistē kā māte. Abas viņas, māte un meita, nīst viena otru.

Pie beidzamajiem Sofokla darbiem pieder *Filoktēts*, kas izrādīts 409. g. Lugas viela ņemta no leģendas par varoni Filoktētu. Kad grieķu kuģi devās uz Troju, Filoktēts tika atstāts Lēmnas salā, jo čūska viņam bija iedzēlusi kājā, bet orākuls grieķiem vēstīja, ka bez Filoktēta palīdzības viņi neieņems Troju, tapēc grieķu delegācija ar Odiseju priekšgalā devās uz Lēmnu, lai pierunātu Filoktētu braukt uz Troju. Odisejs to gribēja izdarīt ar viltu, kas viņam tomēr neizdevās. Ko nespēja panākt viltīgais Odisejs, to vienkāršākiem līdzekļiem sasniedza atklātais un godīgais Achileja dēls Neoptolems.

Beidzamais no Sofokla darbiem ir *Oidips*

Kolōnā. Šī luga izrādīta jau pēc autora nāves 401. g. Lugā tēlots, kā nelaimīgais Oidips, pazaudējis acu gaismu, meitas Antigones pavadībā nonāk Kolōnā un tur atrod mūža atdusas vietu Eumenīdu birzī. Šai lugā maz drāmatisma, bet jaukas tur ir koŗa dziesmas.

Sofokls ir Aischila mākslas turpinātājs un pārveidotājs. Aischila stila nopietnais smagums ir dabūjis Sofokla darbos vairāk harmonijas, daiļuma un grācijas, no kam tomēr nav cietis traģēdijas svinīgais cēlums. Smalks cilvēku dvēseles pazinējs, viņš iedzimto smalkjūtību savieno ar ideālismu.

Sofokla lugās attēlotie raksturi dažādi. Dzejnieks tos prot zīmēt ar nedaudziem vienkāršiem, bet raksturīgiem vilcieniem, savienodams dzīves patiesību ar vajadzīgo mākslas mēru un skaistumu. Viņš atmet visu to, kas pārāk nedabiski vai pārspīlēts, tāpat ikkatru dziļšanos pēc ārējiem efektiem.

Sofokls ir meistars maigu jūtu tēlošanā. Viņam labi izdodas sieviešu raksturi, kuriem viņš savās lugās ierāda vairāk vietas nekā Aischils. Tā Ēlektraī, kuŗu Aischils tēloja tikai vispārējos vilcienos, Sofokls vēltī galveno uzmanību un padara viņu par lugas galveno varoni.

Aischils bija radījis augsta stila traģēdiju, un viņa lugu skatītāji nebija „publika“ mūs-laiku nozīmē, bet tā bija drīzāk draudze, kas zināmās dienās pulcējās kopā, lai piedalītos izrādēs, kas bija viens no reliģiskā kulta veidiem. Sofokls piešķīra traģēdijai laicīgāku raksturu un padarīja to par cilvēka dzīves tēlojumu. Tāpēc viņa māksla nav vairs dievkalpošana, bet īsts „teātris“. Uz to norāda arī viņa mākslas tehniskais progress un tieksme ietekmēt publiku ar aizkustinošiem skatēm, kā arī modināt un kāpināt interesi ar dažādiem negaidītiem sarežģījumiem. Bet visās šais lietās Sofokls nenoiet līdz tādai galējībai kā Eurīpids, bet visur prot ieturēt vajadzīgo mēru un harmoniju, kas ir viņa mākslas raksturīgākā pazīme.

EURĪPIDS (480.—406. g.).

Eurīpids ir Sofokla laika biedrs. Tomēr viņa lugas pauž pavisam citādu mākslas uz-tveri nekā to redzam Sofokla darbos. Da-būjis tā laika parasto izglītību, Eurīpids to vēlāk papildināja, čakli lasīdams grāmatas. Viņš esot klausījies Anaksagoru un Prōta-goru un draudzējies ar Sōkratu. Dažas šo filozofu mācības patiešām atrodamas Eurī-pida darbos un senatnē viņu pat sauca par „skatuves filozofu“. Būdams racionālisma piekritējs un, atmezdams veco dievticību, Eurīpids ar savām lugām izplatīja tautā tā laika filozofiskās idejas. Nodevies traģēdiju sacerēšanai, Eurīpids aprobežojās ar dzej-nieka darbību un, lai gan interesējās arī par politiskiem jautājumiem, kā to rāda viņa lugas, aktīvi politiskā dzīvē tomēr nepieda-lījās. Būdams atturīga un noslēgta rakstura, viņš vairījās sabiedrības un pavadīja lielāko daļu brīvā laika pie grāmatām. Uz mūža beigām Eurīpids tika aicināts pie Maķedo-nijas ķēniņa Archelāja galma un ieradās Pellā. Viņš tur sacerēja dažas lugas un Ma-ķedonijā arī mira, 75 gadus vecs.

Eurīpida sacerēto lugu skaits pēc dažām ziņām bija 92. Līdz mūsu dienām uzglabātas 19 lugas, no kuŗām viena ir satīru drāma *Kiklōps*, bet traģēdija *Rēss* atzīta par Eurī-pidam nepiederōšu. Uzglabāto traģēdiju pa-ticamā chronoloģiskā kārtība ir šāda: 1. *Al-kēstida*, 2. *Mēdeja*, 3. *Hērakleidi*, 4. *Hipo-lits*, 5. *Andromacha*, 6. *Hekabe*, 7. *Hērakls*, 8. *Lūdzējas*, 9. *Iōns*, 10. *Trojietes*, 11. *Īfigē-nija Taurīdā*, 12. *Ēlektra*, 13. *Helene*, 14. *Foinīkietes*, 15. *Orests*, 16. *Bakchantes*, 17. *Īfigēnija Aulidā*. Bez tam jau minētā satīru drāma *Kiklōps* un neistā traģēdija *Rēss*.

No šīm lugām tuvāk aplūkosim divas: *Mēdeju* un *Heleni*.

Mēdejā, kas tika izrādīta 431. g., koncen-trēts viss tas, kas raksturīgs Eurīpida māks-lai. Tur tēlota daimoniska sieviete, kas no-ķļuvusi kaislības varā un iet pāri visiem cil-vēku morāliem likumiem. Lugā nekas nav

stāstīts par to, kā Mēdeja iemīlēja Jāsonu, kad tas savā argonautu braucienā ieradās pie viņas tēva Kolchidā, un kā viņa tad kopā ar Jāsonu bēga uz Grieķiju. Lugas notikumi sākas ar to momentu, kad Mēdejas mīlestība pārvērtusies par fanātisku naidu kopš tā brīža, kad Jāsons tapis Mēdejai neuzticīgs un izvēlējies sev jaunu līgavu, Korintas valdnieka Kreonta meitu Glauku.

Mēdejas dvēseles stāvoklis redzams no viņas pirmajiem vārdiem uz skatuves (144—147):

Ai, ai!

Lai galvu man debesu zibeņi ķer!

Kāds ieguvums pasaulē dzīvot man vairs?

Vai vai! mani nāve tik atbrīvot var

No nelaimēm pārplīnās dzīves.

Bet bēdu mākoņi savelkas arvien tumšāki, Mēdejas kaislības trako arvien stiprāk un viņai rodas noziedzīga doma atriebties saviem pretiniekiem. Viņa nosūta savai sāncensei Glaukai dārgas saindētas drēbes, kuŗas uzģērbjot, tā mirst un līdz ar to arī tās tēvs, kas gribēja savu meitu glābt. Bet Mēdejai vēl nepietiek šādas vien atriebības: viņa nolemj nonāvēt savus un Jāsona bērnus, lai atriebtos vīram tā, kā vēl neviena sieviete pasaulē nav atriebusies. Monologs, ko Mēdeja runā pirms bērnu nonāvēšanas, rāda to ārprāta vilni, kas iet pāri viņas dvēselei. Tur cīnās divējādas jūtas: mātes mīlestība un atriebes kāre. Vienā brīdī jau liekas, ka pirmā ņems pārsvaru, bet tad jo augstu sit naida bangas un Mēdeja nonāk pilnīgi šo jūtu varā. It kā baidīdamās, ka viņas dvēselē nenotiek kāds lūzums, viņa pati sevi uzmodina:

Tik īso dienu šo tu bērnus aizmirsti;

Pēc tam tos vari apraudāt. Kaut nokauti,

Tie tomēr mīļi būs. Bet mūžs mans nelaimīgs.

Izšķirīgais brīdis un traģēdijas kulminācijas punkts ar to ir aizsniegts. Aiz aistētiskiem motīviem un saskaņā ar grieķu teātra tradīcijām, dzejnieks aiztaupa skatītājiem

to brīdi, kad notiek briesmīgais bērnu nogalināšanas akts. Tad uztraukts atsteidzas Jāsons, kas, dzirdējis par Glaukas un Kreonta nāvi, tagad dabū vēl zināt, ka abi viņa bērni noslepkavoti. Mēdeja ieslēgusies savā istabā un nelaiž Jāsonu pie sevis. Jāsons grib uzlauzt durvis. Tad parādās Mēdeja:

Ko lauzies velti durvīs, bērnu meklēdams.

Un mani, kas pie viņu nāves vainīga.

Šis pūles vari pietaupt. Ja vajaga

Tev manis, saki, ko tu vēlies. Pieskarties

Pie sevis es tev neļaušu. Mans tēvs ir man

Pret ienaidnieku devis stipru aizsargu.

Kad Jāsons vērsās pret Mēdeju ar visskarbākām vārdiem, saukdams viņu par bērnu slepkavu un necilvēku, Mēdeja visus Jāsona pārmetumus sviež viņam atpakaļ sejā. Starp viņiem notiek dialogs, kur no abām pusēm izskan dziļš naidis. Mēdeja neļauj Jāsonam atvadīties pat no mirušajiem bērniem, bet aizbraukdama tos aizved Hēlija ratos. Jāsons paliek viens pats un sabruk izmisumā, dievus par lieciniekim piesaukdams. Eurīpida laika grieķi raudzījās uz Mēdeju kā uz negatīvu sievietes tipu. Tomēr dzejnieks nav gribējis tēlot noziedzīga rakstura sievieti, bet gan sievieti, kas atrodas stipru instinktu varā un kas spēj tiklab mīlēt, kā arī dziļi nīst. Autors gribējis rādīt, ka cilvēka dvēselē snauž tumši spēki, kas ziņāmos apstākļos var pamosties un, izlauzdamies ar neatturamu spēku uz āru, aizraut cilvēku bezdibeni.

Citāda rakstura ir Eurīpida luga *Helene*, kas izrādīta 412. g. Tā nav traģēdija, bet luga ar laimīgām beigām, kas kā ceturrtā aizstāja satīru drāmu. Eurīpids te izmantojis mītu par Heleni un Trojas kaŗu tai variantā, kas bija mazāk pazīstams. Pēc kāda hostāsta Parids aizved sev līdzī uz Troju nevis īsto Heleni, bet tikai viņas maldu tēlu. Patī Helene nokļūst Ēģiptē un tur paliek, kamēr Menelājs, no Trojas atgriezdamies, viņu tur atrod un aizved uz mājām. No prologa dabūjam zināt, ka 10 gadus Helena ir bijusi drošā patvērumā, jo viņu aizsargājis taisnais

zemes valdnieks Prōtejs. Bet apstākļi mainījušies, kopš Prōteja vietā nācis viņa dēls Teoklimens, kas grib Helēni iegūt par sievu. Lai kāds to nenolaupītu, Teoklimens izdevis pavēli, nonāvēt ikvienu svešnieku, kas ierastos Ēģiptē. Bet Helene paliek uzticīga savam vīram. Izdzirdusi baumas, ka Menelājs esot pazudis, viņa ir satriekta. Lai izzinātu patiesību, viņa dodas pie Teoklimena māsas Teonojas, kas ir pareģe. Pa to laiku ierodas Menelājs, tērpies skrandās, un lūdz barību un apģērbu. Vārtu sardze nelaiž Menelāju pilī un pastāsta, ka Teoklimens aizgājis medībās. Viņš dabū arī zināt, ka pilī atrodas Helene. To viņš nevar saprast, jo Helēni viņš ved sev līdzī no Trojas mājup un pašreiz to atstājis uz kuģa savu ļaužu aizsardzībā. Drīz Menelāj arī ierauga skaištu sievieti, gluži līdzīgu Helēnei. Arī Helene ir pazinusi vīru un cenšas viņu pārliecināt, ka ir viņa sieva. Menelājam šķiet, ka tā ir spokošanās, bet kad tai brīdī ierodas kāds no viņa kuģa ļaudīm un pastāsta nedzirdētu brīnumu, ka no Trojas atvestā sieva esot pacēlusies gaisā un, pārvērzdams par mākonī, pazudusi, Menelājs saprot, ka viņa acis bijušas apmātas un ka īstā Helene stāv viņa priekšā. Atkalredzēšanās prieks ir liels, bet nav laika kavēties, jāizgudro, kā tikt uz Grieķiju. Helene izdomā viltību: kad atgriežas Teoklimens, viņa paziņo, ka ir ar mieru kļūt par viņa sievu, bet iepriekš gribot tikai apraudāt savu pirmo vīru, kas noslēcis jūrā. Tāpēc viņa lūdz kuģi un ļaudis, lai jūrā izdarītu piemiņas ziedošanu. Menelāju viņa uzdod par sava mirušā vīra biedru un viņa nāves liecinieku. Teoklimens notic šai grieķietes viltībai, dod visātrāko kuģi un liek saviem ļaudīm klausīt svešniekam, kas kopā ar Helēni izbrauks jūrā. Kad tas noticis, Menelāja ļaudis pievar Teoklimena kalpus, izmūk tikai viens no tiem, kas paziņo valdniekam par notikušo. Teoklimens ir pārsteigts un sašutis, ka sieviete viņu izmuļķojusi, bet nespēj bēgļus vairs panākt. Šai lugā tāpat skaistā Helene, ko nostāsti tēloja kā

mīlas dēkas meklētāju, pārveidota par tikumīgu un uzticīgu laulātu draudzeni. Lai gan lugā daudz fantastiskā elementa, grieķu publikai tas nebija par traucējumu, jo par to stāstīja senā leģenda. Tā ir intrigu luga, jo glābšana notiek ar viltību, kas morāliiski tiek attaisnota. Lugā ir skaistas koŗa dziesmas. Menelājam un Helēnei aizbraucot, grieķu jaunavas, kuŗas tēlo koris, arī ilgojas nokļūt dzimtenē, bet ir spiestas palikt Ēģiptē un tikai domās pavada aizbraucējus:

*Kaut būtu mēs Libijas dzērvēs,
Kas, bēgot no ziemas un lietiem,
Augstumā laižas pa gaisu!
Rindā tās vadonei seko,
Kliegdama skaļi kas sauc tās
Doties uz ielejām jaukāmi.
Dzērvēs ar gariem kakliem
Mākoņu pavadones!*

Eurīpids nav izdarījis skatuves mākslā nekādu tehnisku jauninājumu, jo teātra iekārta viņa laikā bija jau nodibinājusies. Toties, būdams jauna laikmeta un ideju cilvēks, viņš ir pārveidojis drāmas iekšējo raksturu.

Eurīpidam raksturīgs ir tas, ka no katras situācijas viņš izceļ spilgtākos momentus. Nevis raksturu, bet instinktu un kaislību attēlošana visvairāk interesē Eurīpidu. Tāpēc viņa lugās redzamas stipras kaislības un lielas ciešanas. Kāds no senajiem autoriem (Pseudo-Longīns) saka, ka Eurīpids pirmais uz skatuves esot parādījis mīlestību un trūkumu. Senatnē viņu uzskatīja par „vistrāģiskāko“ no traģiķiem. Tur, kur nav kaislību, ciešanu un dziļu jūtu, Eurīpids mīl rādīt asprātīgus strīdus, negaidītas un pēkšņas pārmaiņas, noslēpumu atklāšanas un visādus paņēmienu, ar kuŗiem grib saistīt skatītāju intereses. Viņš nav baidījies novest traģēdiju no tās agrākiem augstumiem līdz reālas dzīves sīkumiem. Tomēr arī Eurīpida reālisms ir ideālizēts, viņa māksla ir reālisma un ideālisma savienojums.

Eurīpids ir beidzamais no lielajiem grieķu traģiķiem. Pēc viņa nāves atiskā traģēdija ātri tuvojas novitumam.

C H R O N I K A

DĀRZS BEZ ŽOGA

Vasarsvētku svinības Eslingenā man atgādināja par virsrakstā minēto tematu runāt kādā labi apmeklētā bēgļu sanāksmē. Atļaujos še lasītājus iepazīstināt ar referāta galvenajām domām. Ar dārzu vispirmā kārtā būtu apzīmējama mūsu skola, jo taisni jaunā audze jau ir tie vāriģie augi, kam vajag visvairāk kopšanas un kas tāpēc ar tiesību prasa pēc sava dārza. Bet taisni šis dārzs sāpīgi jūt žoga trūkumu. Tēvzemē mēs lepojāmies ar daļām skolu celtnēm, cenzdamies tās arvien vairāk izkopt. Mums bij mācības grāmatas labu labās un vajadzīgā skaitā; netrūka arī rakstāmu piederumu. Un bija arī savas mācības programmas un noteikti mācības laiki. Visas šīs lietas var gan uzskatīt par ārēju čaumalu, bet bez tādas stipras ārējas čaumalas dzīvs organisms nevar savdabīgi attīstīties. Tagad šī čaumala ir sadrupusi. Kas nezina, kādos spaidos nonākusi skola ar telpām, ar grāmatām, ar papīru un citām mācības gaitā nepieciešamām lietām! Tā varam tikai ar žēlumu konstatēt, ka žogs, kas sargāja mūsu ziedošo jaunatnes dārzu, ir vārmācīgi noārdīts.

Bet ne jau skola vien pelnī dārza vārdu. Vārēsim ar labu tiesību šo vārdu attiecināt uz visu mūsu tautu, jo arī uz mums var zīmēt Vecās Derības dziesminieka vārdus: „Kāpēc tad tu viņa sētu esi salauzījis, ka visi, kas iet gaŗām, viņu plosa?” (Psalms 80,13). Tiešām, gar mūsu tautas dārzu lasās kopā bīstami un stipri pretinieki jau no vēstures pirmļaiķiem un cenšas noārdīt mūsu aizsargu žogu. Skandināvieši, vācieši, poļi, krievi tīko pēc mūsu dārza augļiem. Nespējam te viņus tuvāk apskatīt. Pieminēsim tikai Jāņa III un Jāņa IV karus pret mūsu tēvzemi, kā arī Lielo ziemeļu karu. Pēdējā karā raču bij izdota tiešā pavēle postīt, un pavēle tika vairāk kā citīgi izpildīta. Un kas neatcerētos citas ziņas par Jāņa IV kariem, lai uzšķir jel mūsu rakstu tēva Mancelļa sprediķu grāmatu. Tur viņš no laika biedru liecībām dzirdēs, ka šais karos „tie lieli krievi nevien to Vidzemi gauži izpostīja, bet ir tos ļaudis piņķēja, dirāja, svilināja, iesmā uzdūra” un tamlidzi. Tāpat Ziemeļu karā Vidzeme tika samīdīta, ļaudis iznīcināti. Un pirmajā Pasaules karā latviešu tauta bij no mājām padzīta, evakuēta, un latviešu pilsētas un ciemi bij istā postaža. Tā mūsu tautas žogam ir lielie kaimiņi allaž pāri kāpuši. Varētu par to skumt un pat cerību zaudēt. Bet

piedzīvojumi rāda, ka pēc visām pārciestām nedienām mēs allaž esam par jaunu atspirguši. Piemēram varētu ņemt Latvijas patstāvības laiku. Pēc Pirmā pasaules kara maz gan bija Latvijā to stūrīšu, kas nebij nodedzināti un izpostīti, un tomēr divos gadu desmitos, kuŗos mūsu valsts dabūja brīvi attīstīties, nevien kara brūces bij galīgi dziedētas, bet mūsu zeme un tauta piedzīvoja labklājību, par kuŗu senāk būtu bijis grūti arī sapņot. Tā ir laba liecība mūsu tautas dzīvīgumam, kas parādās uzpēmībā un darba milestībā. Šī pieredze var stiprināt arī šinī pārbaudījumu brīdī mūsu pagurušos spēkus, ka nezaudējam ticību labākai nākotnei.

Bet ko lai īsti darām šai nākotnei par labu? Vispirmā kārtā šo jautājumu varētu attiecināt uz jaunatnes audzināšanu. Ja ārējie balsti ir trūcīgi, tad jo liela ir skolotāja nozīme. Šinī ziņā varam savai tautai dot jo labu liecību. Skolas mums rodas visās malās, un varam būt pārliecināti, ka skolotāji kā skolas dvēseles dara visu, kas stāv viņu varā, lai celtu mūsu jaunatni spēkā un godā un darītu to noderīgu tēvzemes atjaunošanai. Lai šis darbs grūtajos apstākļos tiešām sekmētos, ir vajadzīgs, ka ir vecāki, ir nometnes to pabalsta, arī ka bērni paši pakļaujas tagadējā laika vajadzībām. Piem., brīvdienu ziņā apstākļi tagad ir gluži citādi nekā dzimtenē, jo arī, ja skolnieks ir brīvs no skolas apmeklēšanas, viņam īsti nav kur griezties: nav viņš tēvu sētā, kur arī bērns var pielīkt roku darbam; nav ekskursiju, nav ērtību dzīvojamās telpās; trūkst bibliotēku etc. Tas viss mudina ir skolotājus, ir skolniekus uz pastiprinātu skolas darbu, lai nebūtu lieki jāmetājas apkārt. Bet intensīvais skolas darbs var no savas puses, kaut mazumā, palīdzēt pie mūsu tautas atspirgšanas, kas nav iedomājama bez gribas un mākas čakli strādāt. Ja jau senāk mūsu tautai skanēja aicinājums:

Tīreļi un purvi plaši
Vēl pēc veidotāja sēro,

tad tagad pēc pārciestām kara briesmām, māju nodedzināšanas un ļaužu izretināšanas, vajadzība pēc dzīves veidotājiem būs vēl lielāka. Lai šī apziņa palīdz mūsu jaunatnei laikus apzinīgi izkopt savus spēkus! Jaunatne jau ir nākotnes ķīla!

Bet pieaugušie? Viena lieta ir skaidra, proti, ka tagadējos apstākļos tēvzeme nav atgūstama ar varas

līdzekļiem, bet ka cīņas ieroči varēs būt tikai garīgas un morāliskas dabas. Starp citu būtu ar nožēlošanu jākonstatē, ka latvieši arī trimdā grib būt viensētnieki. Bet kur nu dzīvojam nometnēs cieti saspiesti un esam viens no otra lielā mērā atkarīgi, te drīkstam gan prasīt, lai trimdinieku starpā valdītu iecietības gars. Bet iecietība atvieglina sadzīvi nevien atsevišķos dzīves gadījumos, tā ir arī liecība, ka mūsu tāuta ir spējīga brīvprātīgi pakļauties disciplīnai. Citiem vārdiem runājot, varētu apgalvot, ka iecietība un disciplīna pašu starpā arī uz ārieni dos liecību, ka mūsu tautai netrūkst politiskās audzināšanas, bet ka viņas sabiedriskais līmenis tai garantē gatavību arī valsts lietās. Sevīšķi tas būtu attiecināms uz mūsu pašvēlētiem pārstāvjiem kā atsevišķās nometnēs, tā arī visas tautas mērogā — centrālajā orgānā. Nav grūti saprast, ka mūsu pašvēlētajiem orgāniem iespēju aploks nebūt nav diezgan kāds lielais, bet viens otrs pa kājām mests sprngulis šīs iespējas var vēl samazināt. Žogu ap savu tautu drīzāk uzcelsim, ja centrālie orgāni varēs balstīties uz vispārīgu, nedragātu uzticību. Bet nevien uzticība ir vajadzīga. Atbalsts, ko atsevišķie indivīdi sniedz mūsu pārstāvjiem, var izpausties šo indivīdu dzīves veidā. Mūsu nervozos laikos ļaudis ir ļoti jūtīgi pret kaimiņu vajībām. Paši jau esam dažreiz galvu kratījuši, kritiski skatīdamies uz rakstura vai kultūras trūkumu citu tautu nometnēs, un vai tad trūktu acu, kas arī mūs novēro? Un novēro dažreiz no nelabvēlīga viedokļa, pietiekami neizprotot mūsu tautai nodarīto pārestību. Bīstami tas ir taisni tādā ziņā, ka novērojums kādā atsevišķā gadījumā top vispārināts un pārņests uz visu tautu. Tad nu var notikt, ka izlaidīda vienā nometnē vai pat no vienas personas puses pārvēršas jau par visas tautas netikumu. Īpaši tas sakāms par dzeršanu un citām baudkārēm. Latvieši skurbumam ir, diemžēl, viegli pieejami. Bet ja skurbumam nododas trimdas apstākļos, tam dažkārt ziedojoņi augstsirdīgi dāvinātos pārtikas līdzekļus, tad lieta top vēl ļaunāka. Jāpieņem, ka kāda grupa mūsu tautas brāļu ir ilgāku laiku dzīvojuši ļoti nelabvēlīgos apstākļos, bet ka nepietiekamās devas daži saņēmeji ir pārvērtuši cigaretēs, bālajai nāvei pavērdami durvis. Tas, protams, nepaliek apspēts. „Nav zemīte vāku vāsta,” saka tautas dziesma. Visi, laikam, no sirds nopriecājamies, kad priekš kāda laika lasījām sveštautu izdevumos, ka pirms pēdējā kara aizjūras valstsvīri ļoti atzinīgi izteikušies par augsto labklājības un kultūras līmeni Baltijas valstīs. Bet ja tagad viņi savus uzskatus grozītu? Šo jautājumu uzstādot vien jau noprotam, cik svarīgs arī politiskā nozīmē ir mūsu trimdinieku dzīves veids. Katrs no mums jau daudz nesver, bet, svaru kausiem līdzsvarojoties, arī mazs smilšu grauds var vienai pusei

dot pārsvaru. Tā arī uz mūsu personīgo dzīves veidu krit liela politiska atbildība, bet šo dzīves veidu visdrīzāk izkopsim un nostiprināsim, ja centīsimies savā dzīvē realizēt kādu stabilu dienas kārtību. Kā skolotājam un skolniekam tas ir dienas gaitā liels balsts, ka viņš saistīts pie zināmām stundām, tā jau arī pieaugušie, kas nestāv kādā noteiktā dienas darbā, var paši sev dienu šādi vai tādi iedalīt, noteiktos laikos nodarbojoties ar kādām studijām, piem., valodās, vai praktiskiem darbiem amatniecībā etc. Katrā ziņā noteiktā dienas kārtība būs labāka nekā apkārtmētāšanās neizprašanā, vai ko darīt un ko īsti. Ja nevaram pagaidām vēl celt žogu ap savu tēvzemi, tad mazumā to varam darīt, un tas ir jādara mūsu personīgos apstākļos.

L. Bērziņš

ANDREJS EGLĪTIS

Pa atmiņu pēdām tagad bieži gribas aizstaigāt uz dzimto zemi un kaut garā būt uz brīdi savā tautā un to cilvēku sabiedrībā, kas bija tuvi un mīļi. Bet — tās ir ūkai atmiņu tekas. Lai šoreiz man atļauts pakavēties atmiņās pie dzejnieka Andreja Eglīša, kas tagad nējūt dzimtenes zemi zem kājām tāpat kā mēs šajā krastā. Zviedru zemes kalni un miera dzīve tagad ir dzejnieka daļa, bet tā viņu tāpat neapmierina kā mūsu kļīšana no vienas vietas uz otru. Trimdas ceļš mums visiem ir zem kājām un tāpēc, varbūt, vēl jo lielāka tuvība ar visiem tiem, kas citā krastā skata to pašu sauli, ko mums tik bieži aizslēpj lietus mākoņi pat vasaras pilnajā plaukumā.

Ar dzejnieku Andreju Eglīti mani sveda kopā, var teikt, tīri nejaušs gadījums, no kuja vēlāk izauga labvēlības pilnas attiecības. Es biju ievērojis periodikā jaunā dzejnieka vārdu un bija atmiņā palikušas viņa latviskās un dziļi liriskās dzejas, bet par pašu dzejnieku man vēl nebija nekāda priekšstata. Par A. Eglīti bija īpaši iejūsminājies Sējēja redaktors Jānis Lapiņš, kas viņa dzejoļus nevien labprāt iespieda, bet ar labpatikšanu tos pats skandēja un lepojas, ka viņš esot atklājis jaunu un īsti lirisku dzejnieku. „Tas ir jauns K. Skalbe,” reiz J. Lapiņš man teica un kā pastiprinājumu savam apgalvojumam noskaitīja A. Eglīša dzejoli Es vārgu sakni aplēju.

1939. g. vasaras otrā pusē kādā vakarā pavisam negaidot pie manis atbrauca Pārdaugavā cīemos Jānis Andrupis kopā ar Andr. Eglīti, kas tad vēl bija saistīts obligātā karaklausībā un formas tērpā izskatījās visai jauneklīgs. Dzejnieks pats bija diezgan bikls un mazrunīgs, pat drusku nervozs no pirmā acu skata. Viņa straujā galvas kratīšana un aprautā valoda tomēr lika noprast, ka aiz ārējā

bikluma slēpjas liela temperamenta un dziļu izjūtu cilvēks, A. Eglītīm bija līdzīgi dzejoļu krājums Zelta Valodze, vēl tikai rokrakstā. Par dzejoļu krājumu vairāk disponēja J. Andrupš nekā pats dzejnieks. J. Andrupš dažus dzejoļus turpat uz vietas nolasiņa priekšā, pašam dzejniekam vēl kautrīgi sarkstot, un drīzi atklāja apciemojuma konkrēto iemeslu. Šo dzejoļu krājumu vajagot iespiest, bet neesot tam izdevēja. J. Andrupš lika priekšā man runāt A. Gulbja apgādā ar apgāda vadītāju A. Māliņu, ar kuru es tad biju vairāk pazīstams kā J. Andrupš pats, jo tajā laikā darbojos līdzī minētā apgādā, rediģējot jaunatnes literatūru. Pēc iepazīšanās ir ar pašu dzejnieku, ir ar viņa dzeju, es labprāt uzņemos stāvēt kūmās viņa pirmajam dzejoļu krājumam. A. Māliņš apņēmās dzejoļu krājumu izdot, un to arī izdeva. Pašam dzejniekam biju apsolijs uzrakstīt recenziju par viņa pirmo dzejoļu krājumu, bet toreiz to neizdarīju. Atsauksmes nāca no citām pusēm un no lielākām autoritātēm, par kādu es sevi neskaitīju ne toreiz, ne tagad. Visumā vērtējumā par jauno dzejnieku bija atzinīgi. Vienīgi Jānis Grīns, kas tāpat kā R. Blaumanis prata cienīt jaunus talantus, par Andr. Eglīti bija diezgan rezervēts savos spriedumos. Viņam nepatika dzejnieka uzsvērtais lirisms. J. Grīns atkārtoti mēdza sacīt: „A. Eglītis ir K. Skalbe miniatūrā. Vēl jānogaida, vai viņš atradis sevi un kļūs pats savs.“ Zināma K. Skalbes lirisma pieskaņa un gara radniecība patiesi bija izmanāma Andr. Eglīša dzejā, bet, runājot J. Jaunsudrabiņa vārdiem, līdzība un radniecība bija tāda pati kā kreklam ar ziedošu līnu lauku.

Andr. Eglītis strādāja ļoti intensīvi. Ar kritisku vērtējumu un labu dzejas izprašanu viņam līdzās stāvēja viņa draugs J. Andrupš, ar kuru dzejnieks dzīvoja vienā dzīvoklī. Šī draudzība un sadarbība bija auglīga: dzejnieks vērtēja pats sasniegto un uzklausa arī drauga vērtējumus par jaunajiem darbiem. Tā bija intensīva garīga augšana, kādu tikai retie jaunie dzejnieki spēj uzrādīt savā attīstībā. Pēc dažiem mēnešiem Andr. Eglītīm bija gatavs otrs dzejoļu krājums — Varavīksna, kas atmirdzēja koši visās saules krāsās. Jaunais dzejnieks tagad varēja kratīt aizvien jaunus dzejoļus tāpat kā zelta ābele kratīja augļus tautas pasākās. Un šī liriskā dzeja rada plašu atbalsi, tai bija sava vienreizības smarža un jaukums. Var sacīt, ka Andr. Eglīša dzejoļi iespiedās atmiņā un kā liptin pielipa.

Smagajā un drūmajā mūsu tautas laikā dzejnieks kļuvis. Viņš bija vēl jauns un ar lielu ideālismu, lai spētu piemēroties un paklausīt tam, ko sveši laudis mācīja un prasīja. Tikai tautas posts un sāpes atraisīja dzejnieka valodu. Kā K. Skalbe tad deva klasisko un neaizmirstamo dzejoļi Pa mazu

lauku ceļu gāju, tā arī Andr. Eglītis kļuva par savas tautas dziļāko sāpju un tumšāko moku izteicēju dzejā. Andr. Eglīša dzejoļi, kas šajā laikā sacerēti, gandrīz visi ir komponēti, jo, blakus minor, viņa dzeja ir arī ļoti mūzikāla un pievelk komponistus tāpat kā zieds biti. Mūsu labāko dziedātāju skandējumā koncertos A. Eglīša dzejas vārdi ir bijuši kā svinīgs dievkalpojums, kas klausītājos lika ietrīsēties dziļākām un jūtīgākām sirds stīgām. Visi šie Andr. Eglīša dzejoļi ir nevien dziļi jūtīgi un saturā nozīmīgi, bet arī labā dzejas izteiksmē. Laikam pats spēcīgākais no šī žanra dzejoļiem ir Andr. Eglīša Sāpju draudze, kas paceļas isti bibliskā svinībā un varenībā. Tā liriskais un dziļi jūtīgais dzejnieks, kas savā simpātiju lokā ieslēdza visu dzīvo radību, tautas lielajās sāpju un bēdu dienās kļuva par tautas dziesminieku šī vārda labākā nozīmē, jo viņš dzejas vārdos prata parādīt, ka mums visiem ir vienas sāpes un vienas ciešanas. Tauta un tēvzeme dzejniekam bija kļuvusi viņa pirmā un augstākā mīlestība, ko viņš mīlēja vēl vairāk kā līgavu. Viss, kas sāpēja tautai, sāpēja arī dzejniekam. Var pat sacīt, ka tautas sāpes kā bulta ķēra viņa jauno sirdi, kas, runājot K. Skalbes vārdiem, bija vēl kā no cepla ņemta krūze: kur piesit, tur skan! Bet tā nebija tikai dzejnieka individuāla īpašība vien, tā bija tipiska īpašība visai tai paaudzei, kas izauga Latvijas valsts laikā un bija ieelpojusi dziļi tās brīvības gaisu. Šai paaudzei nācīga spēja būt dziļāko pārdzīvojumu izraisītāja un ar nāciju saistījās tās augstākā ideāli. Tā bija liela pārvērtība, salīdzinot ar agrākām paaudzēm, kam viņu augstākais ideālisms izteicās vairāk individuālā skatījumā. Abos okupāciju laikos tieši Latvijas valsts laikā izaugusi jaunatne bija visnesamierināmākā pretiniece okupāciju varām, tā alka varonības tautas un tēvzemes dēļ un nebijās no spaidiem un brutālas varas. Dzejnieks bija šās paaudzes redzamākais pārstāvis, tās domu un jūtu izteicējs dzejas vārdos.

1943. g. iznāca Andr. Eglīša trešais dzejoļu krājums ar rainisko nosaukumu Nicība. Nosaukums labi atbilda laikmetam, kādā šī dzeja bija augusi un plaukusi. Brīvības saule vēl joprojām nespīdēja pār Latvijas birzīm un pakalniem. Arī dzejas valodā varēja runāt tikai ar apdomu, īpaši nacionālo jūtu izteikšanā, jo vācu okupācijas vara neko tā neskauda kā Latvijas valsts vārdu un ilgošanos pēc zaudētās valstiskās patstāvības. Bija gan atļauts dzejas valodā runāt par tēvzemes aizsargāšanu no austrumu briesmām, bet par nāves grēku jau tika uzlūkots, ja to domāja darīt bez okupācijas varas aizbildniecības. Šajā laikā bija iespējama tikai simboliska nacionālo centienu izteiksme dzejā. Tāda tad arī atplaukst Andr. Eglīša dzejā. Viņš sāk karēviski cilāt zobenu un grib iet cīņā par savu tēv-

zemi, bet īsti skaidri šīs cīņas jēgu nevar paust. Kad izsludināja konkursu garīgai kantātei, arī Andr. Eglītis bija mēģinājis plašā dziedājumā izteikt tautas ciešanas, ilgus un cerības. Konkursā Andr. Eglīša kantāte saņēma pirmo godalgu, Lūcija Garūta deva mūziku šai kantātei, pirmo reizi to izpildīja 1944. g. martā T. Reitera koris Vecā Gertrūdes baznīcā Rīgā, piedaloties kā solistiem A. Kaktiņam, M. Vētram un Brechmanei-Štengelēi. Zināmas grūtības bija radušās it dabīgi ar šās kantātes iespiešanu, par ko stāsta J. Rudzītis laikrakstā *Latviešu Vēstnesis*. Bet cenzūra tomēr nebija visu pamanījusi — kantātē palikās vēl vārdi: „Kad sargāju rīta pusi, Pērkons grauda vakaros“. Un ne tikai šie vārdi vien: viss kantātes gars pauda latvisku dzīves skatījumu un teica īsti latvisku lūgšanu Visuvarenajam. Tagad, zviedru zemē, kur mēle var brīvi runāt, dzejnieks ir devis turpinājumu kantātei — *Pastarā diena — Kurzemes gals*. Dzejnieks te nu pasaka skaidri un atklāti, kas ir tie, kas Latvijai dzer bēres: „Latvijai bēres dzer! Kas tie tādi kakla kungi? Vācu mēle, krievu mēle, Piezīdusies asins dēle — Izdzer manu jauno sirdi, Izvelk tautai dzīvo dvasi, — Latvijai bēres dzer“.

Pavisam atsevišķs posms dzejniekam ir viņa Kurzemes epopeja, kad viņš pats bija padarīts par kaņavīru ar spaidu līdzekļiem tāpat kā pārējie latviešu jaunekļi viņa vecumā. Dzejnieks nepavisam nebija tas bailu vīrs, kas bēgtu no cīņas, kad tēvzeme aicina. Viņš droši tvēra ieroci sauja un gāja tur, kur latviešu vīri bija cīņā pie Dobeles un daudzās citās vietās Kurzemē un Zemgalē. Viņš dziedāja par savu kaņabiedru varoņu garu un sauca Kurzemei turēties, lai no Ventas atkal varētu atplaukt Latvijas brīvības saule. Dzejnieks jau agrāk bija dziedājis: „Kur esi, mierīgs stāvi, Tev nav kur citur iet!“ Tagad dzīves tiesāmbā dzejnieks tomēr redzēja, ka stubā vācu vara neļauj latviešu kaņavīram iet bez aizbildniecības cīņā par savas zemes pēdējo stūri, ka neļauj godam mirt varoņu nāvē. Te auga un norisinājās vēl briesmīgāka traģēdija par visām iepriekšējām. Tās norise mums te ir tikai visumā zināma, bet nav vēl skaidri pārredzama. Bet dzejnieks pats šo bīķeri izdzēra līdz galam. Tikai pašās pēdējās dienās viņš piebiedrojas tiem, kas brauca pāri jūrai mazā laiviņā, cīnoties ar vilpieni un vētru, lai rastu patvērumu zviedru zemē, kurai no seniem laikiem latviešu ausis bija laba skaņa kā istas brīvības zemei. Tā viens loks ar tik daudzām smagām un drūmām pārvērtībām ir noslēdzies dzejnieka un visas tautas dzīvē, bet šajā laikā Andr. Eglītis ir kļuvis par savas tautas nacionālu dzejnieku, kas iemantojis tādu pat slavu kā viņa vārda brālis un priekšgājējs tautas atmodas laikā Andrejs Pumpurs, ar kuŗu idejiski viņš ir zināmā radniecībā. Kā Andrejam Pumpuram bija,

tā Andr. Eglītim tagad joprojām ir tauta un tās brīvība viņa augstākie ideāli, kam par godu skan viņa dzeja. Dzejnieks neko tā neieredz kā novēršanos no šiem ideāliem kādu savtīgu mērķu dēļ. Ir jau līdz mūsu krastam atskanējuši dzejnieka rūgtie un griezīgie vārdi par tiem tautas darbiniekiem, kas tagad trimdas dzīvē mēģina pierādīt un nodrošināt savas pirmtiesības uz nostāšanos tautas dzīves priekšgalā, ja liktenis mums atkal ļaunā dzīvot brīvu cilvēku dzīvi savā tēvu zemē. Dzejnieks nepavisam nespēj saprast, kā tagad var sākt dalīt varu pār tautu un tēvzemi, kad paši no tās esam prom un kad posts ir tik liels. Viņš grib redzēt visus ejam vienā virzienā par brīvības atgūšanu un nedomāt, kas katram par to būs. Rūgti ir bijuši dzejnieka vārdi, redzot dzīves ikdienā šādu ideālu trūkumu: „Kam tie brāļi svešumā Tēvu zemi dala? Vienam krusti, otram kauli, Trešam kapu mala.“

Trauksmais attīstības posms ir dzejniekam nostaiģāts. Trimdas dzīvē tagad turpinās tālāka augšana un padziļināšanās.

A. Dravnieks

ASPAZIJAS MŪŽA IZSKAŅA

Pēdējos mūža gados Aspazija dzīvoja vientuļi savā jūrmalas vasarnīcā Dubultos. Kad tuvojās dzejnieces 75. dzimundiena (1943. g. 16. martā), Mākslas un sabiedrisko lietu departaments rosījis to godam atzīmēt, cita starpā arī ar jubilejas aktu Nacionālajā teātrī. Izziņā noskaidrojās, ka dzejniece labprāt gan pieslienās šiem nodomiem, bet pati neveselības dēļ atsakās uz Rīgu braukt. Tā iznāca svētku norises sadalīšana divi daļās — divi vietās: priekšpusdienā pie Aspazijas jūrmalā, pēcpusdienā — bez Aspazijas — Nacionālajā teātrī. Bija jauka saulaina, bet auksta pavasara diena. Apsveicēju mašīnas piestāja pie palielas, gaiši pelēkas divstāvu vasarnīcas darza vārtiem, kur mūs sagaidīja Aspazijas „uzticības vīrs“ — Hermanis Kaupīns. Dārzs nebija kopts, vasarnīca ar aiznaglotiem apakšstāva logiem izskatījās kā neapdzīvota. Mūs uzvadīja augšā — visur ziemu nekurinātu un nevēdinātu telpu sasmacis aukstums, arī mazajā viesistabā vēl, kuŗu gan godību viesu saņemšanai bija gribēts iesildīt. Gaidot dzejnieci, kas vēl uzturējās blakus guļamtelpā, skats kavējās gan pie agrāko apsveicēju veltēm — Jūrmalas pilsētas valdes adreses, ziediem un citām lietām, gan pie sīki pilsoniskajiem iekārtojuma piederumiem, kas likās divaini nesaskanam ar Aspazijas plašo mākslinieces personību.

Atvērās guļamtelpas durvis, un Aspazija iznāca pie mums, vecās kalpotājas Annijas un draudzīgās Cielēnes jaunkundzes vesta, ģērbusies spilgti raibā

rīta tērpā, raksturīgi kuplā matu sasukājumā, kādu to redzam visās Aspazijas ģimēnēs kopš jaunības dienām. Seja satraukumā sārta, gluda, bez vītuma grumbām, bet pilnīgā tūva gaita nedroša — sirds-slimības, tautā sauktās tūskas, sekas. Biezās vilnas zeķēs un seklās karpēs ieautās kāju pēdas ir pietūkušas, bet arī tad var vēl redzēt, ka tās reiz ir bijušas „vismazākās kājiņas pasaulē“. Arī mazā, pietūkušā dūrite slēpj sevī kādreizējos „sīkos, smalkos pirkstiņus, no rožu kristāla izdrāztus“. Bija tik smeldzīgi sāpīgi vērot, atceroties, salīdzinot...

Departamenta direktors apsvēic dzejnieci, nododams lielāku naudas balvu, man bija jāpasniedz ziedi. Teātra nodaļas vadītājs nolasiņa pašvaldības adresi (ar manis sacerēto tekstu), dzejnieks Kārlis Skalbe teica dažus miļus biedriskus vārdus. Sveica un apveltīja dzejnieci vēl Tēvijas redakcija, Mākslas akadēmija, izdevējs Goppers. Savilņota dzejniece teica viegli patētiskus pateicības vārdus. Šos momentus filmai fiksēja filmoperators Voldemārs Pūce. Viņš vēlējās arī filmēt dzejnieci tā, kā viņa strādā, un tad nu izrādījās, ka viņa to dara mazajā gulamistabā, — vienīgajā telpā, ko viņa apdzīvoja un izlietoja no visas lielās vasarnīcas. Telpas apsildītāja — lielā, apaļā skārda krāsns vienā stūrī — bija nokvēpinājusi griestus un sienas melni pelēkus. Ērta, plata gulta, mazs galdiņš pie tās, otrs lielāks blakus logam, kāda glezna pāri gultai pie sienas — visa istabiņas iekārta. Uz nakts galdiņa kafijas trauki un rakstāmpiederumi, jo dzejniece uzturas tikai gultā, tur arī raksta, tur iebauda kafiju. Šādos apstākļos Aspazija ir sacerējusi savus pēdējā laika Latvijai Mēnešrakstā iespiestos dzejoļus, kas dažkārt pārsteidza ar nacionāla gara varenību un izteiksmes spirtumu. Te dzejniece arī domāja par iecerēto drāmu, bet vai un cik no tās ir uzrakstīts, pagaidām atklātībā palicis nezināms.

V. Pūce pa tam kārtoja uzņēmumu ainas, fiksēdams gan dzejnieci vienu — kā darba procesā — gan grupās ar apsvēicējiem, ziedu pušķiem un krāšņi veidotajām adresēm, Meklējot atbilstošus stāvokļus, atklājās viena brīnišķīga vieta vasarnīcā — augšstāva veranda Lielupes pusē, no kuņas pavērās neierobežots, saules piestrāvots skats uz upi un pāri tai plavu un lauku piesaulotā plašumā. Vasarās dzejniece strādājusi arī te, sava drauga — lielā, pelēkā runča sabiedrībā, kuņu arī pašreiz operātors fiksēja kopā ar dzejnieci šai telpā.

Laiks skrēja, mums bija jādodas mājup. Atvadām dzejniece dedzīgos patriotiskos vārdos apliecināja savu nešaubīgo ticību Latvijas brīvībai nākotnei un uzdeva to vakarā pateikt jubilejas svinību dalībniekiem kā viņas sveicienu. Okupācijas varas nebrīvībā burtiski dzejnieces vārdus atkārtot nebija iespējams, bet viņu garu saprata un uzņēma katrs

klausītājs svētku uzrunā pārpāri pilnajā Nacionālajā teātrī.

Atpakaļceļā nogrimām pārrunās un pārdomās par Aspaziju vispār, kā arī par nule gūtajiem iespaidiem. Kaut gan dzejniece lielajā vecumā izskatījās neparasti svaiga, turējās pašapzinīgi un ar pašcieņu, man tomēr visu laiku šķita, it kā viņa pilnībā neapjaustu realitātes ap sevi. Viņa gan eksaltēti uzņēma mūs un mūsu runas, bet bija izjūtama kāda nenosakāma pāri slīdēšana visam, kā neieklausīšanās, neiegrimšana visā norisē līdz galam, tā ka manī zagās doma, vai slimā dzejniece īsti maz apzinās, kas mēs esam un no kurienes mēs nākam. Likās, par to viņa varbūt iegūs skaidrību tikai vēlāk, pēc svētku dienas satraukuma, kad mierā nesteidzīgi varēs pārlasīt un apcerēt godinātāju adreses un sveicinātāju vēstules.

Tas bija agrā pavasarī. Tā paša gada vēlā rudenī pienāca ziņa par Aspazijas nāvi. Runām un domām par dzejnieces stāvokļa atvieglināšanu, par event. pamatīgāku viņas ārstēšanu aizsteidzās priekšā Lielā Plāvēja. Pēkšņi krasī pasliktinājušās veselības dēļ dzejnieces radnieks Dr. Nīmanis bija viņu pārvedis uz savu slimnīcu Pārdaugavā, kur viņa arī agrāk jau laikiem bija veselojusies. Šoreiz dzejniece te bija ieguvusi isto veselību tālajam aizsaules ceļam...

Sērdieņi mēs toreiz bijām paši savā zemē. Kaut gan naudas līdzekļu mums netrūka, mums tomēr nebija iespēju guldēt savu dzejnieci dārgā izturīgā šķirstā, tērt viņu skaistās drānās. Bet tautas mīlestība bija ar viņu, kad tā kļuva un balta gulēja lauros un ziedos Doma altārtelpā, ērģeļu mūzikas un dziesmu apšalkta, neskaitāmu atvadītājos acīs un sirdīs ieņemta.

Bija miglaina novembra diena, kad Aspazijas trauksmainā mūža gaita ielocījās klusos kapsētas vārtos un dzejniece apgūlās blakus savam mūža draugam. Metās krēsla, iestājās tumsa, bet ziedu klāsts ap atdusas vietu vēl arvienu auga augdams, lāpu liesmas šaurā ielokā kliedēja drēgno miglu ap to, un nerimās atzinības un pateicības vārdu cildenā straume.

Starplaiķā no pēdējās dzimundienas līdz savai aiziešanai dzejniece bija pasteigusies juridiski nokārtot savas pēdējās gribas izpaušmi. Viņa atsaukusi kādu agrāka laika testāmentu un izraudzītām uzticības personām likusi sastādīt jaunu, pēc kuņa dibināms Raiņa un Aspazijas fonds, kam jāpārņem savā rīcībā visi ienākumi no dzejnieku pāra literārā mantojuma. Savu vasarnīcu Aspazija novēlēja mākslinieku atpūtas namam.

Fondu nodibināja, un tas sāka darboties. Pa tam mūsu tautas liktenis bija galīgi satumsis. Divu ļaunu varu naida krustojumā sagrauva mūsu ziedošās pilsētas viena pēc otras. Iznīcības drauds glū-

nēja jau Rīgas pievārtē. Tauta bēga pa visiem ceļiem. Tad Raiņa un Aspazijas fonda locekļi kļuva saaicināja kopā mazu gara darbinieku draudzīti, lai paziņotu savas darbības pirmos un šais apstākļos arī pēdējos rezultātus — godalgu piespriešanu dailliteratūras, skatuves mākslas un mūzikas labākajiem darbiem, kas pēdējā gadā radīti. Tā bija pēdējā nacionāla gara manifestācija mūsu nelaimīgajā dzimtenē. To vadīja gaišais dzejnieks Kārlis Skalbe, savā uzrunā apliecinādams neiznīcināmu ticību mūsu tautas gara spēkam, kultūras vērtību nemirstībai. Raiņa un Aspazijas gara pavēnī silti dzirkstīja šis pēdējais kopu vakars. To mums bija iedāvinājuši Aspazijas griba, kas bezbailīgi bija noārdījusi veco, lai tā vietā liktu par labāku atzīto jauno. Pilsoniskā drosme, kas iezīmē visu Aspazijas mūžu, ar šo jo spilgtu izpausmi ieguva arī vēl dzejnieces mūža izskaņā. Līdzīgi Annas Brigaderes gribai ir darbojusies arī Aspazijas pēdējā griba, un tā šīs abas mūsu lielākās rakstnieces pirmās ir devušas monumentālākos pasākumus mūsu mākslas dzīves veicināšanai. Kā Aspazija gandrīz visu savu darba dzīvi bija saistījusi ar Raiņa dzīvi un darbu, tā viņas pēdējo dienu domas savija atkal viņu abu ceļus kopā aizmūža piemiņai. Pilnā kopskaņā ar Raiņa skanēja viss Aspazijas mūžs, kopskaņas spēcīgs akords ir viņas mūža izskaņā, kas abu sadērgā darba ietekmi ievirza tālos nākamības ceļos.

P. Jēger-Freimane

DIVU LATVIEŠU TEOLOGU MŪŽA DARBS SALIDZINĀJUMĀ, TIEM AIZMŪŽA CEĻOS AIZEJOT

Mitoties vētrām, mēdz vērot atlikušo pulksu. Pēc kaujas saskaitā kritušos. Beidzamajā baismīgajā laikā tādu ir daudz. Vēl nezinām, kurš no aizvestajiem un kurš no dzimtenē palikušajiem ir dzīvs vai miris. Nezinām to par vistuvākiem cilvēkiem, brāļiem un draugiem. Nezinām, kur izklidināti, kā piemeklēti mūsu studenti, bet zinām gan, ka divu Teoloģijas fakultātes mācības spēku, pašas Alma Mater audzēkņu, mums vairs neredzēt un nedzirdēt, jo tie tagad jau mierā dus... Viņu vārdus tomēr vēl minēs, viņu atstātos darbus vēl lasīs un viņu piemiņai, lai tā dzīva paliktu, domātas šīs rindas.

Ja Edgars Rumba, no smagākā ciešanu mēra tagad atbrīvots, ikvienam, kas gara acīm skatīties šodien vēl nav atradis, parādās kā mocekļis, „kas nācis no lielām bēdām un savas drēbes ir mazgājis un balinājis Jēra asinīs“ (Apok. 7,14—17), tad Eduarda Zicāna kļušāko aiziešanu varētu pielīdzināt svešā zemē mirušajam rakstniekam vai dzejniekam. Kaut kāda tieksme to dzina daļot Die-

vam, bet ar savu īpato veidu un noskaņu. Psalmi 69,30 — „Es esmu nospiests un sāpju pārņemts...“ Gars īstēni negura, tomēr miesa vēlējas miera.

Tiklab kā miršanā un nāvē, tāpat arī dzīvē un darbā, temperamentā un raksturā pieminamie zinātniskā ceļa līdzgaitnieki atšķirās viens no otra. Edgars Rumba nāca no praktiskās teoloģijas (jau 17 gadus vecs tas bija metodistu sludinātājs) un gāja pie zinātnes. Eduards Zicāns, neatlaidīgi virzīdamies izglītības ceļā tālāk uz priekšu un uz augšu, maksāja arī pats vēlākā laikā neatlaidīgi meslus skolai. Skola bija viņa dārzs. Tur tas dzīvoja un strādāja. Skolai piederēja viņa mūžs. Teorētisko atziņu celtnes katram veidojās savādas. Edgars Rumba sāka savu zinātnisko ceļu ar pētījumu par latviešu dievieti Laimu, Eduards Zicāns savas darbības beidzamajā posmā ar pieaugušu interesi pievērsās latviešu nacionālās reliģijas problēmām. Abi bija krietni valodnieki. Ed. Zicāns vairāk seno, bet Edg. Rumba arī labs vairāku moderno valodu pratējs. Uz ļoti stipras filoloģiskas bāzes dibināja arī Rumba savu zinātniski — teoloģisko darbu. Teorētiskie uzskati Rumbas domu lokā izrietēja no kristīgo patiesību pamatiem. Izpratnes padziļināšanai, uzskatu nostiprināšanai, domu izveidošanai jaunās un plašākajās formās bija Rumbas teoloģisko studiju mērķis. Kodoļa problēmas: Dievs, Jēzus Kristus, baznīca, sakramenti tam bija jo tuvi. Rumba prata ir no teorētiskās — reliģiju vēstures — ir no praktiskās teoloģijas puses — liturģikas — atdzīvināt dogmatiku. Viņa skatījumā parādījās gadsimtiem ilgi nogūlušās vērtības kristīgās baznīcas apliecinājumos un kultā. Rumba reprezentēja starptautiski pazīstamo augstās baznīcas (High Church) virzienu mūsu fakultātē. Priekšteču fakultātē tolaik tam nebija, bet ierosinātajos mināms bīskaps Dr. theol. K. Irbe un sekotājos jaunākie teologi: Roberts Feldmanis un Vilis Augstkalns. Eduarda Zicāna studiju un interešu loks iezīmējās ar pieeju teoloģijai no filoloģijas puses. Ne tādā ziņā, lai pildītu racionālo studijas programmu, bet Zicāns no uzticēto disciplīnu zinātnes zinātniskuma viedokļa piegāja teoloģijai ar lielu apdomību. Zicāns saprata teoloģiju liberāli, Rumba — konservatīvi. Rumba sāka no vidus, Zicāns no malām. Vēstures un valodniecības faktoriem un atziņas racionālai argumentācijai Zicāns, kā I. Benčingera (Benzinger) skolnieks, piešķīra izcilu lomu. Teoloģija dibinājās šeit uz vēsturiskuma un tā racionālās evidences pamatiem. Bet šī vēsturiskā evidence pakļāvās evolucionistiskai hipotēzei — liberālās teoloģijas pseudodogmatam. Profesors Benčingers savā laikā domāja, ka reliģiju vēsture ierindojama filoloģijas fakultātes programmā (tagad arī Hamburgā visa teoloģijas organizējamā fakultāte pievienota kā nodaļa filoloģijas fakultātei).

Vecā derība tādēļ, kā izejas punkts — vēsturiskai attīstībai, kas noved pie Jaunās derības un vēlāk baznīcas vēstures gājumā pie mūsu dienu gara virzieniem, bija sevišķā cienā. Senajam orientam, kas šo attīstību veicināja un sagatavoja, un vispār reliģijas vēsturei kā tādai arī Ed. Zicāns veltīja uzmanību un pūles. Viņa doktora disertācija Arabieši Vecajā derībā sarakstīta tieši šīs senākās pagātnes pētīšanai. Bet ne tikai problēmas un pieejas dažādie veidi tām raksturo zinātniekus. Ir arī artieciģas idejas, kas kā heuristiski principi pavada īsāku vai ilgāku laiku pētīniekus. Kādu laiku Rumba bija Söderbluma (Soederbloom) gara ietekmē. Uzdevums Zviedrijā un dotās iespējas ielūkoties lielā zviedra atstātāja literārā mantojumā — piešķaitot arī privāto sarakstīšanos — dabīgi virzīja arī pašu sekotāju priekšteča domu un uzskatu pēdās. Ne tikai tematiski, bet arī idejiski Rumba kavējās pie Söderbluma darba Vom Werden des Gottesglaubens. Katoļa pātera Šmita (Smidt) plašie sējumi par šo problēmu ar reliģijas vēstures materiāliem virzīja viņa uzskatus vēlāk vēl stiprāk uz primārā monoteisma pieņēmuma pusi. Bet Rumba bija pietiekami kritisks, lai izvairītos no teorētiskām vienpusībām. Tomēr iesākumā arī tam bija Dievs. Varbūt šī iekšējā, šaurā, bet genuīni teoloģiskā orientēšanās ir raksturīga Rumbam. Eduards Zicāns centās rekonstruēt bijušo. Ārpusbibliskie materiāli un bibliskie teksti šim nolūkam tika rūpīgi savākti un piemērotā veidā apstrādāti. Labā valodā un uzskatāmā veidā pētījumu svarīgākie rezultāti tika sniegti klausītājiem. Arhαιoloģijā A. Alts (Alt), Israēla tautas un reliģijas vēsturē E. Sellins (Sellin) un Rūdolfis Kittels (Kittel) noteica Zicāna virzienu. Israēla literatūras vēsturē tas turējās pie paša tulkotās Bencingeras rokas grāmatas. Eksegēzē Zicāns skatījās vairāk uz tulkojuma pareizību un precīzu latvisku izteiksmi. Teksta kritikā viņš bija atturīgs. Vēlāk izstrādātie kursi un atkārtodamās programma, kā arī gūtā pieredze, eksaminējot studentus un vadot seminārus, reāli noveda pie jau izkristalizētā „pensuma“. Tomēr nedrīkstam aizmirst aisteticisma ievirzi Zicāna domu pasaulē. Kādā no pirmajiem semināriem tas deva studentiem bez parastās tematikas par profētismu un mesīāniski eschatoloģiskām domām Israēla literatūrā arī tematus par dabas tēlojumiem psalmos. Arī latviešu reliģijas pētījums vēlākā laikā Zicāns nodarbojas ar reliģiskās nojautas (piem. mūžīguma nojautas) pētniecību. Nojautas attīstības pētījums pavīdēja psiho-fiziskā parallelisma teorija. Zicāns savā Saules un Mēness mītoloģijas skaidrojumā gāja patstāvīgus un īpatnus ceļus, aizstāvēdams kāzu motīvu un arī citur meklēdams abstraktās vai mītoloģiskās transcendentās pasaules domas izskaidrot

ar reālām dzīves parādībām (deflorāciju u. t. t.). Savā beidzamajā darbā par numinoziem elementiem latviešu Dieva tēlā viņš izlietājis Rūdolfu Otto svēruma kategoriju un apliecinā līdz ar to, ka viņš pats ir šī reliģijas vēsturnieka un psihologa piekritējs. Rumbas gars bija ļoti elastīgs un izteiksme elokventa-oratoriska. Viņš bija cilvēks ar ļoti plašu vērienu — konciliatorisks un veikls, bet arī noteikts. Mūsu baznīca tam ir daudz pateicības parādē. Uzplauka Rīgā Kristus draudze, dziļumā tas veda Akadēmiskās draudzes jaunatni un saimi. Tieši Edgars Rumba ar savu ticību un spējam varēja izaugt ne tikai par baznīcas lietu labu organizatoru un kārtotāju. (Viņu ievēlēja par Brāļu draudzes virstētiņu, un viņš būtu arī šeit samierinājis un apvienojis divus jau nošķirušos virzienus.) Rumbas personā bija dotības. Baznīcas Virsvaldē viņš bija savā vietā. Latvijas ev.-lut. baznīcai no viņa būtu izaudzis bīskaps — tāds, kādi tie ir Londonā, Upsalā un Romā. Rumba skatījās arī uz Vispasaulē baznīcu un tās oikumenicitāti. Savā doktora disertācijā Rumba pētīja un attēloja Söderbluma baznīcas jēdziena oikumenicitāti.

Eduards Zicāns plašākajās sanāksmēs runāja retāk. Tiešajā baznīcas dzīvē un darbā viņš līdzdalību nepēma, bet nekad neliedza savu palīdzību un padomu archibīskapam vai Baznīcas Virsvaldei. Šis darbs izpaudās skolu lietās, bībeles tulkotāšanās vai redakcijas darbos. Runās Zicāns bija atturīgs, it kā kautrību vai iekšējo savilņojumu pārvarēdams, tas nedroši meklēja pirmos teikuma vārdus. Vēlāk runa ritēja skaidri, noslēgti un raiti. Absolventu pulciņam vai fakultātes saimei teiktie uzrunas vārdi vienmēr bija labi pārdomāti. Katrs teikums savā vietā un visa runa īsa. Sev pašam tas meklēja vaļas brīžos atpūtu Ligatnes Jaunzīguru lauku sētas klusumā — saulē un dārzā.

Mums jāpateicas Dievam par to, ka Viņa saule ir laužusies cauri baznīcas krāsainiem augsto logu stikliem un spīdējusi mūsu skolas baltajos logos. Un ja arī bēdu un skumju tumsā pretējās Eiropas zemju pusēs (tālajā Krievijā un Fišbachas viršu laukos) tā šķietami dzisa, man liekas, nāve gara gaismu neizdzēsīs, ja mēs Viņa gaismā redzēsim gaismu. „Tavā gaismā es redzu gaismu“. Psalmis 36, 10.

F. Treus

PIEZĪMES PAR IVANU BUŅINU

Krievu rakstniekam un emigrantam Francijā — Nobela literatūras prēmijas laureātam Ivanam Buņinam pagājušā gadā piepildījās 75 gadi. Buņins dzimis 1870. gadā un reprezentē ar savu personu Krievijas 1917. gada oktobra revolūcijā bojā aizgājušo un abos kontinentos izkliedāto krievu

muižniecību. Viņa talants un individuālais ziemeļslaviskais romantisms izteikusies literatūras virzienā, ko dažkārt mēdz dēvēt par jaunreālismu. Objektīvās pasaules tēlojumos Buņinam aizvien kaut kur dziļumā skan romantiska stīga ar tikko dzirdamu skumju pieskaņu.

Buņinam ir tipiski slaviska dvēsele, kuŗā ārpaules lietas un parādības rada divainu smeldzi. No aizgājušās lielās mīlestības palikušas — „tikai puķes, kas ziedēja kāzu dienā, tikai ģimetnē bālējais sejs.“ Šīs mīlestības relikvijas liek viņa dvēselei vibrēt saldi sērās skumjās.

To pašu dvēseli jūtam Ivana Turgeņeva reālistiskajās Mednieku piezīmēs, kur stāstā Divas relikvijas viss pamatots uz iespaidu, kas gūts no vienkāršas zemnieces Lukerijas un kādas dziesmas; Nikolajam Gogolim Mirušajās dvēselēs saldas šalkas strāvo cauri sirdij dzirdot vārdu — ceļš: „kaut kas savāds, vilinošs ir vārdā — ceļš!“

Buņina emocionālajai lirikai vielu devusi pagātne — krievu miruši. romantiķa Buņina labākais prozas darbs ir autobiogrāfiskais romāns Ivana Arsenjeva dzīve, ko latviešu lasītājiem apgādāja Grāmatu Draugs. Retrospektīvā skatījumā autors redz sevi cauri pagājībai nostaigājam ceļu no bērniecības līdz vēlajiem mūža gadiem resp. tagadnei. Pats sevi ar iekšējo redzi vērodams un savā sirds balsī klausīdamies, viņš intīmi un vaļsirdīgi stāsta, kā šai ceļojumā nobriest viņa gara un miesas spēki, kā no pusaudža top jauneklis un vīrs. Un tad lasītājs pārsteigts ierauga sevi blakus autoram soļojam caur dzīvi. Ivana Arsenjeva dzīves stāstu klausoties, mēs asociācijās vēlreiz nodzīvojam no dzīves jau nosvītrotu daļu ar tās skumjām un laimi, kaunu un negodu, cīņām un pametumiem.

Ivana Arsenjeva dzīve ir krievisks romāns. Kaut romāna darbība risinās Arsenjevu dzimtas šaurajā lokā, mēs iegūstam pietiekamus priekšstatus par visas krievu sīkās muižniecības dzīvi pirmā pasaules kara priekšvakarā.

Romānā jūtama kaut kā nenovēršama tuvošanās, kaut kas brūks, drūps, irst. Tā ir patriarchāli idiliskās pasaules bojā eja, šīs pasaules saplaisājušo pamatu grīdošanās, kaut kur pazemē jau dunot revolūcijas zvaniem. Augošam postam klājas pāri romantikas migla, neviena roka nepaceļas protestam: Buņins stoīķa mierā iet pretī liktenim.

Vecā Arsenjeva tēla reizēm pavīd Gogoļa nebēdīgā uzdzīvotāja Nozdreva īpašības; jaunais Arsenjevs identisks tam krievu inteligenta tipam, ko savā romānu triloģijā Tarchanova dzīve Tarchanova un pats savā personā radījis Jevgeņijs Čirikovs.

Revolūcijai sākoties, Buņins bija jau pāri pusmūžam. Šādā vecumā grūti mainīt politiskos uzskatus un Buņins to arī negrib darīt, kļūdams emigrants. Buņins nekur nedeklarē savu politisko

piederību, bet viņa pārliecību uzrāda tā bijība un cieņa, ar kādu viņš stāsta par Krievijas troņa pretendentu pēc pēdējā cara nāves. Rakstnieks Ivans Buņins ir eiropietis, kā vārdam pilna skaņa krievu priekšrevolūcijas literatūrā; krievs Ivans Buņins pieder pie vecās paaudzes cilvēkiem, kuŗa vairogs pret likteņa triecieniem ir krusta zīme: Ivans Arsenjevs, beidzot par sevi stāstīt, vientulis svešumā naktī ceļ roku, lai pārmetu sev krustu.

Irv. Sala

KAZANOVAS MĒTELIS

Anšlava Eglīša noveļu cikls. Baltijas apgāds, 1946.

Baltijas apgāda jaunā grāmatu velte — Anšlava Eglīša nelielais noveļu cikls ar nosaukumu Kazanovas mētelis priecina ar savu labo papīru, tīkamo burtu rakstu mēļā krāsu tonī un Janelsiņas ilustrācijām, sākot jau ar galanto reveransu uz grāmatas vāka. Šī grāmatā mums atgādina mūsu kādreizējo grāmatu kultūru, kad blakus derīgajam rokrakstam gāja daiļais. Arī šīsdienas kāro lasītāju, kam dārga pat laikraksta pelēkā sleja, kuŗa ar viņu runā dzimtajā valodā, ieliksmina gaumīga grāmatā. Šoreiz bez grāmatas izskatīguma iepriecina arī autors, jo Anšlava Eglīša vārds ir mūsdienu lasītāja iemīļota autora vārds.

Kas saista lielo lasītāju saimi tik ciešā draudzībā ar šo autoru? Šķiet, tā pati tīri cilvēciskā kāre, ko rakstnieks ieliek savos varoņos, un proti: neizsakāmā griba piedzīvot un pieredzēt dzīvē kaut ko sevišķu, nebijušu, aizrāvīgu; vajadzība kaut uz brīdi izrauties no „smacētājas, nokāvējas ikdienas, kaut reizi pieskarties noslēpumainajam atzišanas kokam“ (31. l. p.). Autors dāvina lasītājam šo brīdi, palīdz viņam izrauties no ikdienas loka, ieņemot viņam klēpī savu stāstu „kā kairi bīstamu vai bīstami kairu ābolu“. Viņš ļauj staigāt pa cilvēcisko izjūtu kāpnēm augšup un lejup, ļauj līdz ar pašu rakstnieku ironizēt par dažāda laba varenā kāpēja neveiklo klupšanu un liek blakus šim varonim ieraudzīt pašam sevi un pasmaidīt arī par savām kāpšanas un klupšanas gaitām.

Traģiskais rakstniekam robežojas ar komisko. Ar labvēlīga sminētāja smaidu viņš nolauž traģisma aso dzeloni un aicina priecāties, aicina aizdzīt skumjas.

Arī tematikas izvēlē Anšlavs Eglītis nenāk ar motīviem par mūsu laika sasāpējušiem jautājumiem un ja nāk, tad arī tur ir kāds atelpas brīdis priekam.

Anšlava Eglīša iemīļotais varonis ir izglītotais pilsētnieks, sevišķi mākslinieks, gleznotājs, mūziķis, rakstnieks, arī viņu pavadonis kritiķis: viņa notēlotais ikdienas cilvēks palaikam mēdz atrasties

mākslinieku sabiedrībā vai vismaz saskarties ar to. Bez sentimenta, ar smalkas ironijas piejaukumu viņš stāsta vai liek stāstīt par kādu notikumu, kas bieži bijis viņa varoņa lielais brīdis, kas tomēr izrādījies tikai par paša iedomu mānu, par ģeķīgas ricības maldu. Anšlavs Eglītis te parādās par skumju smīnētāju, kas visam pieskaņas ar savu „nil admirari“. Kazanovas mēteļi sastopamais stāstījuma veids autoram raksturīgs un jau pazīstams ar viņa Nestundām.

Trīs mākslinieki, lai aizdzītu skumību, kādā tie iestiguši, dzīvodami vasaras vidū iztukšotajā Rīgā, stāsta, kā tie, atrazdamies uz savu jūtu būt vai nebūt robežas, katrs savu reizi sacījuši jā, bet ne-laikā vai nevieta. Šiem trim mākslinieka stāstiem asprātīgā saistījumā pievienojas vēl divi citi stāsti — kritiķa un viesmiļa atzīšanās, ka arī viņus mīla padarījusi par nelgām.

Kazanovas mēteļi atsevišķo stāstu sākausējumā vienā kompozicionālā vienībā, lietojot sagatavotāju motīvus un atkārtojumus, rāda drošāku un veiklāku mākslinieka roku nekā savos agrākajos līdzīga veida sacerējumos. Tomēr arī šais novelēs visas piecas personas, kas gan savā raksturā dažādas, savā izteiksmes veidā gauži vienādas: viņas visas runā ar sava autora asprātīgo muti.

Rakstnieks stāsta tēlaini un uzskatāmi: mēs dzirdam, redzam un skatām, piemēram: „Izgrabējušās durteles atvērās, izkratīdamas pretīgi kokainu riboņu tālu pār ielu.“ (43. lpp.) Valodas plūdums trauksmais un pilns dinamikas: norise kāpināta, lietojot vairākus vienādu teikumu locēklus izšķērdīgā virknējumā vienu aiz otra: „Manī griezās traks jūtu karuselis. Prieks, sajūsma, alkas dievināt, bailes, bažas, apņemšanās un cieta griba cīnīties par savu laimi. Es jutu, ka elpoju arvien dziļāk un brīvāk, ka sienas atbīdās, griesti uzlido un gaisma platā strauvē nolīst pār mani.“ (45. lpp.) Teikums it kā vienā elpas atpēmiēnā izrunāts, un lasītājs arī nespēj atraut savu sasprindzināto uzmanību no tā. Kāpinājumu rakstnieks vēl panāk lietojot atkārtojumu gan kā kompozicionālu, gan kā darbības virzītāju elementu. Tā trīs reizes vienā novelē atkārtots teikums: „Starp pilsētu un pilsētu nemaz nav tik lielas starpības“, bet katru reizi tas atkārtots ar citādu izjūtas iekrāsojumu un katru reizi arī panāk citu efektu, bet efektu panākt ir Anšlava Egliša mērķis starp mērķiem.

Anšlavu Egliti vilina oriģinalitāte, divainais; viņa stils prāta sātīnāts, izgudrināts; ar pretstatiem viņš žilbina, ar salīdzinājumiem pārsteidz. Viņa dialogs interesants, dzīvs, lakonisks. Bet cik skops un strups rakstnieks ir dialogā, tik devīgs, pat izšķērdīgs viņš raksturojumā, piemēram: „draugi ieraudzīja Leksīti, Romas pagraba pirmo

viesmīli — aristokratiskāko, lepnāko, noslēpmaināko, patvaļīgāko un visiemīļotāko Rīgas sulaini“. Viņš ir autors, kas ar vārda bagātībām šķiežas kā „Amerikas miljonāra dēls ar tēva miljoniem“.

Reizēm, lai lasītāju valdzinātu, lai viņu pārsteigtu un apreibinātu, Anšlavs Eglītis iet bīstamo ceļu, kuŗā sadurās burvju mākslinieka acumirkli-gā māka ar Dieva izredzētā mākslinieka mūžīgo mākslu. Jāsaka gan, ka rakstnieks prot noturēties uz šī asmens bīstamās šķautnes.

V. Bērziņa-Baltiņa

TRIS RAIŅA GRĀMATAS

Kad sajūk cilvēku parastie aplēsumi un laiks „neiet vairs vecās slīdēs“, tad vajag pravieša acu, ar kuŗām skatās visa tauta, un pravieša vārdu, kuŗus klausīdamās, tauta nenogrībst posta dūkstī. Pirmā pasaules kara notikumos, kad „zeme tapa valsts“, daudzkārt mēs skatījāmies ar Raiņa acīm un tā cēlāmies lielumā, jo viņa uguns vārdi dega Latvijas ceļā uz brīvību, un tad, kad pietrūka padoma cīnīties, klausījāmies viņa balsi. Dzīves parastībā, kad norimstas lieli notikumi, putekļi klājas arī ap kalniem, un kad dzīvojam savā valstī un mierā, redzējam, ka arī ap Raiņa lielumu kā ap kalnu klājas sīkumainības, partiju un mazu darījumu putekļi; un kad visa tauta atrodas atkal jauna likteņa ieslēgta sāpēs un cerībās, viņa mākslas kalns atkal kvēlo, un tieši cerībās Rainis mūs ved uz rīta dienu —

Man ir viens vārds no mūžības,

Teic: gaisma tiks tomēr pie uzvaras.

(Spidola — Ug. un nakts, 168. lpp.)

Mēs klausāmies lielo Raini, un ka viņa vārdu mums tagad vajag atkal, liecina viņa darbu jauni izdevumi, kuŗus šeit pieminam.

1.

J. Rainis, Uguns un nakts. Sena dziesma — jaunās skaņas. Baltijas apgāds, 1946.

Ši ir patiesi skaista grāmata, krāsu meistara prof. Ludolfa Liberta gleznu attēlu rotāta, ar viņa darinātu dzejnieka ģimētni.

Kā viss tas, kas dzejnieka rakstīts un mums jau pazīstams un no jauna iepazīstams (liela māksla arvien ir jauna!), tā tas, kas iegūstams no Liberta gleznmā, mūs apgāro, mūs apņem kā dzimtenes elpa, ko svešumā sajūt — un tas ir tik nepieciešami! — palīdz atmiņas un mākslas darbi.

Kas ir Uguns un nakts? Simboliska drāma. Tās pamatā ir Andreja Pumpura Lāčplēša teikas apstrādājums. Lāčplēša ciņa Raiņa drāmā ir simboliska — viņa mērķis ir atbrīvot Laimdotu — savu tautu.

Drāmatisko kāpinājumu dzejnieks panāk ar pretstatu ciņu: uguns un nakts saskarsmē — gaismas un tumsas varu nesaderību, bet vislielākais Rainis ir un paliek kā dzejnieks, kaut vai tais četrindās, kur Lāčplēsis solās Laimdotai:

Tu mana laime, no mūžiem man dota,
Tev paliek mana sirds!
Spīdola, sargi viņu un vadi zemi,
Tev paliek mana dvēsele un gars! (219. lpp.)

Kas lai tautu vada? Spīdola — skaistuma, mākslas, kultūras simbols. Skaistumā, mākslā Rainim atklājas arī mūžība.

Grāmata, kas tik krāšņi neparādījās vēl dzimtenē, ir neatsverams dārgums, kaut praktiski šaurajos trimdas apstākļos ērtāki pie nedaudzajām mantām pieskaitīt Zelta Ābeles izdevumu Zviedrijā 1945. g. No luksa mēs esam jau atraduši.

2.

J. Rainis, *Daugava*. Sērdieņu dziesma. Apgāda Kurša izdevums, Geesthachtā, 1946.

Dzejnieks un literātūrvēsturnieks K. Dzīlleja apgalvo, ka Rainis pats pirmais pacēlis neatkarīgās Latvijas valsts karogu, (Skat. rakstu Ceļa 4./7.) burt. 164. lpp.). Drāmatiskā poēmā *Daugava* sako- poti Raiņa dzejoļi, kas kādreiz bija ticības apliecības vārdi šim karogam, kad bija „sāpju jūra pār- braucama“. Un tagad? Vai arī mēs ikviens kā Raiņa *Daugavas* baskājiēšu karavīrs arī šodien nesa- kām:

Klusi rokas uzliekam
Brīvās Latvies karogam:
Topi, audzi, brīvā Latve,
Brīvu tautu kopībā!

Un —

Tavi bijām, tavi esam,
Tavi būsim mūžībā! (60. lpp.)

Un vai tagad, vēl svešumā dzirdot plūstam melnu mūsu *Daugavu* — pilnu tautas sāpju un asaru — mēs tāpat neilgojamies kā dzejnieks kādreiz savu saules *Daugavu* — pašu brīvu zemi, brīvu dzīvi?

Mākslinieka E. Ābeles zīmētā dzejnieka ģimēne, tāpat grāmatiņas ilustratīvais ietērps ir tā gara, kas saista dzejnieka pantos, un tā ir māksla, kas pārliecina.

Ja atzīst uzskatu, ka klasiku valodu nelabo un tāpēc arī izteiksmes nē (istenības izt. pavēles vietā), tad tomēr tik jaukā grāmatā, kā pieminētā, elemen- tāru gramatisku kļūdu varēja pavisam nebūt; un kāpēc Dieva vārds rakstīts ar mazo burtu, tas jā- jautā tāpat kā par Zviedrijā izdoto Uguni un nakti? Raiņa vietā to kādreiz darīja viņa rakstu kārtotāji, pats viņš no tādas aplamības stāvēja tālu.

V. Mežezers

3.

J. Raiņa dzejoļu izlase *Staru tilts*. K. Dzīllejas sakārtojumā, Grāmatu Drauga (H. Rudziša) ap- gāds, 1946.

Ikvienu trimdā iznākusi grāmata iepriecina, bet sevišķi, ja tā ir vērtīga grāmata. Par tādu nenoliedzami atzistama J. Raiņa dzejoļu izlase K. Dzīl- lejas sakārtojumā. Grāmatas ārējais ietērps glīts, formāts parocīgs, atliek vēlēties, lai tautas biblio- tēkas pirmajam numuram sekotu nākošie. Grā- matu rotā S. Vidberga zīmētās dzejnieka portrets.

Ievadam K. Dzīllejas apcere par Raini un viņa dzeju. Kā visiem lieliem gariem, arī Raiņa dar- biem vairāki tulkojumi. Vēl arvien literatūras vē- rētāji nav vienojušies par vienu Raiņa dzejas ap- zīmējumu. Ikviens iepriekšējais šķiet par šauru, lai ietvertu vienā jēdzienā Raiņa daudzveidību. Katrs no mūsu literātiem meklē vismaz tuvāko ap- zīmējumu. Jaunu Raiņa dzejas apzīmējumu ir iz- teicis arī K. Dzīlleja šai ievadrakstā, dodams jaunu vārdu — dialektiskais simbolisms.

Kā beigu vārdā K. Dzīlleja paskaidro, izvēlētie 200 dzejoļi sakārtoti 8 ciklos, liekot ciklam kāda dzejoļa virsrakstu. Šādam daudzumam ideālijums tiešām vajadzīgs, jo izvēlēti dzejoļi no vairākiem krājumiem un ņemti pat drāmu citāti.

Divi ciklu nosaukumi Bērniības saule un Laipnā liesma (mīlas lirika) pilnā mērā atbilst izvēlēto dzejoļu saturam. Taču pārējie cikli sakārtoti ar lielu dažādību saturā. Piemēra pēc minēsim ciklu Darbs un prieks. Še ietilpināts dzejolis Dienas alla- žība — viens no dziļiem iznīcības dzejoļiem; Kalnā kāpējs — lielā kalnā kapēja vientulības atziņa, tā- pat viens no dziļākiem vientulības dzejoļiem Viens atoms; Sāpju jūra — sāpju dzejolis; Čāli — ironija par parādībām, kas sevi attaisno ar vārdu „jau- nākais“; Nenīcība — atziņa par mūžīgo nezūda- mību; u. c. Tādu pašu dažādību saturā atradīsim arī citos ciklos.

Beigu vārdā K. Dzīlleja paskaidro, ka „dažiem dzejoļiem, kam dzejnieks pats nav virsrakstu de- vis, sakārtotajās tādus atvasinājis no dzejoļu tekstā“. Še nu jājautā — vai to drīkst? Ja dzejnieks saviem dzejoļiem kaut kādu iemeslu dēļ nav virsrakstu devis, lai tā paliek viņa griba. Dzejolis nekļūst vērtīgāks, ja tam ir vai nav virsraksta.

Iepriecina, ka iespiedu kļūdu tikpat kā nav, kas trimdas apstākļos liels sasniegums. Ja atmiņa ne- vil, tad dzejoļi Es ritu gan ieviesusies iespiedu kļū- da — „mālais“ vietā jābūt „mēlais“.

Vēl reiz — lai patiesa atzinība sakārtotajam un izdevējam par Raiņa dzeju.

I. Skrodere

2.

Ne katrs rakstnieks var uzrakstīt bērnu grāmatu. Un ne katra grāmata, kas rakstīta bērniem, ir laba bērnu grāmata. Lai uzrakstītu labu bērnu grāmatu, rakstniekam vajadzīgs īpats talants, vajag labi pazīt un milēt mazos lasītājus, pazīt bērnu psihi, bērnu pasaules skatījumu, domāšanas veidu, pareizi vērtēt bērna garīgās attīstības līmeni, zināt bērna intereses, mācēt savu darbu ietērpt bērnam tuvā un saprotamā valodā. Bērnu rakstniekam jābūt vai, savu darbu radot, jākjūst kā bērnam. Tikai tas rakstnieks, kam ir tādas dāvanas, būs īsts bērnu rakstnieks, kā mēdz teikt, „no Dieva žēlastības“. Un tikai tāda rakstnieka darbs izteiksies labā bērnu grāmatā. Bet bērnu grāmata būs laba tikai tad, ja tā atbilst bērnu interesēm, ja tā uzrakstīta vienkāršā valodā, īsiem teikumiem, bez liekiem izpušķojumiem, izvairoties nevajadzīgas daudzvārdības; ja grāmatas fābula ir vienkārša, notikumu norise raita un tēlojums skaidrs. Laba bērnu grāmata izvairās jebkādu aprakstu. Bērnu grāmata apraksti ir lieki, jo bērns domā konkrēti jeb, kā Anna Brigadere kādā savā darbā izsakās, „tēlos“. Bet šos tēlus bērns lasīdams rada pats. Tas jāļauj viņam darīt. Tāpat jāļauj bērnam pašam rast secinājumus un slēdzienus. Tie gan vecākiem vai audzinātājiem būtu kontrolējami un, ja izrādītos vajadzība, pārrunā ar bērnu koreģējami. Taču visvairāgakais, kas no labas bērnu grāmatas noteikti gaidāms un prasāms, ir tas, ko tā bērnam grib un var dot: ētiskus un sabiedriskus atzinumus, dzīves spējām pieejamu problēmu risinājumus, dzīves vērojumus u. t. t., vienla, vai tos dod pasakas, stāsta vai citā veidā.

Tas tā vispārīgi par bērnu rakstnieku un bērnu grāmatu.

Konkrēti mums šoreiz apskatāma Jāņa Širmaņa grāmata: **Pikstīte**, krēslas stundu stāsti Mārietei, ilustrējis Ernests Abele, otrs iespiedums, Kemptenē 1946. g., Viļa Štāla apgādā.

Pikstītes pirmais iespiedums iznāca Latvijā, vācu okupācijas laikā, citā apgādā un, kā ar savu saturu, tā arī ar ārējo ietēru guva pelnītu ievēribu. Autors to nosaucis par krēslas stundu stāstiem. Un tā tas ir. Tie ir vienkārši stāstiņi, it kā mazas baltas pelītes Pikstītes piedzīvojumi, vērojumi un atzinumi. Bet tie visi pilnā mērā atbilst augšējām prasībām, kas gaidāmas un prasāmas no labas bērnu grāmatas. Neraugoties uz savu lielo vienkāršību un pasakas veida stāstījumu, tā ir satura ziņā bagāta un vērtīga grāmata. Ik stāstiņā mazais lasītājs sastopas ar ētiskām un dažādām sadzīves atziņām: esi uzmanīgs (23., 45. lpp.), esi apdomīgs (39., 68.), drošais gūst panāku-

mus (55.), neesi vieglprātīgs (39., 68.), nelielies (96.), esi izpalīdzīgs (117.), esi patiess (100.), neiekāro svešu namu (17.), svešu mantu (152.), svešus sviedrus (65.), mācies pieklājību (47.), krāj zināšanas (47., 113.), nepārsteidzies (31.). Tālāk: ja esi iekārtojies savu dzīvi ļābi un ērti, neaizmirsti, ka to var iekārtot vēl labāk un ērtāk (17.); ja tu ko dari, tad dari tā, lai prieks citiem, prieks pašam (43.); nesoli, iekāms nezini, vai solījumu varēsi izpildīt (66.); kas vienam der, citam var nederēt (35.); nelaimē dažos gadījumos var izrādīties par laimi (169.); ikkatram noziegumam seko sods (152.) u. c. Bez tam autors liek risināt dažas problēmas, Pikstītei un vāverei riekstojot (148.). Pikstītei un ezim Asumam ugunsgrēku (autors saka: grēkuguni) dzēšot (129.) un vēl citas. Pie visa tā autors nekur nemoralizē, nepamāca, neizrāda, bet gaida, lai lasītāji paši nāk pie attiecīgiem secinājumiem un atziņām. Un tas tiem arī nesaģādās nekādas grūtības. Kā garām ejot vēl pieskaņas tagad modernai teknikai: lidmašīnai, izpletņiem, auto, primitīvai un modernai labības kultūšanai. Turpretim vairāk un ilgāk liek pakavēties pie dabas: putnu un dzīvnieku mājokļiem — ligzdām, būriem, koku dobūmiem, alām; kā dažī dzīvnieki uzkrāj sev ziemas pārtiku; kā augi prot aizsargāties (143.); kā tikt pie dabiskām krāsām (23.) u. t. t. Vispedīgi autors it kā nāk pie atziņas, ka dzīve pilsētā nav tik vērtīga un pilnīga kā uz laukiem, brīvā, nevilnotā dabā (175.). Tam varam pilnā mērā pievienoties.

Kā redzams, mazie, nepretenciozie Širmaņa krēslas stundu stāstiņi ir bagāts pūrs, kas mazajiem lasītājiem veļ daudz jaunu atziņu un kuplīna viņu zināšanu krājumu.

Par Jāni Širmani kā par bērnu rakstnieku nav daudz ko teikt. Viņš pilnā mērā atbilst visām tām prasībām, ko augšā minējām un pelnīti pieskaitāms mūsu labākajiem bērnu rakstniekiem. Kā mazs Širmaņa valodas vienkāršības paraugs lai būtu šis pāris rindiņas no Pikstītes: „Pikstīte nu dzīvo Gaujas krasta aplokā. Šis aploks gan nav viņas īpašums. Tas pieder arī zirgam Poksim un trim govīm: Vijai, Sniedzei un Raibajai. Bet Pikstīte par to neskumst. Aplokā visiem vietas diezgan!“ Bez citām bērnu rakstnieka labām īpašībām vēl nevar atstāt neminētu Širmaņa labsirdīgo humoru un dzirkstošu atjautību.

Grāmātā daudz E. Abeles ilustrāciju. Ja no bērnu grāmatu ilustratora prasāms viss tas pats, ko prasām no bērnu rakstnieka, tad jāsaka, ka Abele visām šīm prasībām atbilst. Tādām jābūt bērnu grāmatas ilustrācijām, kādas Abele šai grāmatā mums rāda.

Pikstīte ir patiešām vērtīgs grauds mūsu trim-

das bērnu literatūrā, un mazajiem lasītājiem tā sagādās daudz prieka.

— Beidzot lai būtu man atļauts aizrādīt, ka manā iepriekšējā bērnu literatūras apskatā Ceļa 7./8. nr. ieviesusies iespieduma kļūda. Teikts, ka Lāciņa ilustrātors esot Kārlis Roze. Lācīti ilustrējis vācu mākslinieks Rors (Rohr).

Fr. Jansons

JĀŅA ROZENTĀLA ALTĀRGLEZNA KRISTUS SVĒTI BĒRNUS

(Jaunajā Gertrūdes baznīcā Rīgā)

Šogad 18. martā pagāja 80 gadi no Jāņa Rozentāla dzimšanas dienas Saldus Bebros un š. g. 26. decembrī paies 30 gadi kopš viņa miršanas dienas Brendes salā Somijā. Liktenis Jānim Rozentālam nebija piešķīris ilgu mūžu, bet viņa atstātais mantojums ir liels un cēls — tā vien liekas, ka Jānis Rozentāls nekad nebūtu no mums šķīries un it kā dzīvotu mums līdzī arī tagad. Tas pierāda Jāņa Rozentāla mākslas darbu dzīvinošo spēku, kas nav nekad apsisis sniegt arvien jaunus un atkal jaunus klusuma prieka brīžus, — to dvēseles klusuma prieku, kas ir iemūžots radošās domas sniegtā — dzējā, mūzikā, gleznā.

Ilgš laiks šķīr mūs no Jāņa Rozentāla — cilvēka šīs zemes gaitām, bet, lūkojoties viņa gleznās, mēs nokļūstam pārdomu varā, kas mūs atbrīvo no tagadējās mūsu apkārtnes, kuŗu mēs tad vairs ne redzam, ne jūtam — ir tik kāda svētlaimes sajūta par kaut ko, kas nekad un nekad nezūd. Tā ir atziņa par radoša gara nekad nemirstošo kļātesamību, kas tuvina mūs kādam mūžības pārdzīvojumam.

Jānis Rozentāls, lauku kalēja dēls, kļuva par latvju nacionālās mākslas kalves spēka vīru. Tas bija viņš, kas nepargurdams gleznoja, rakstīja, cīnījās par latvju tautas politisko stāvokli un goda pilno stāju citu tautu vidū.

Viņa raksti Vērotājā ir viens vienīgs aicinājums latvju tautai mosties jaunaj austošajai dienai, nomest pagātnes pineklus no kājām, ņemt piemēru no citu tautu lielām kultūras cīņām un sasniegumiem mākslā (norādot it īpaši uz somu tautu) un — zīmīgi — ka šie raksti nav zaudējuši savu aktualitāti arī šodien. Šais rakstos paustās domas ir kā vēl arvien pastāvoši un aicinoši saukļi latvju tautai — nepamest gaišos ceļus, kas ved uz tautas ilgu piepildījumu un līdz ar to uz savas nacionālās kultūras dzīves pilnību.

Jānis Rozentāls izcīnīja smagu dzīves cīņu kā gleznotājs un arī kā cilvēks. Arī viņam bija jādodas 1916. gadā trimdā, mirstot Ziemassvētku vakarā, atstājot savus vēl mazgadējos bērnus un karsti mīloto latvju tautu viņas smagākā pārbau-

dījuma brīdī. Bet nāve nespēja izdzēst Jāņa Rozentāla domu un darbu gaišumu, kas kā ziemeļzemes kāvi bija un ir arī tagad aicinājums — neizsamist tumsā, jo arī vislielākā tumsā ir gaisma.

Jāņa Rozentāla glezniecību varētu iedalīt divos lielos posmos. Pirmais posms aptver laiku pēc Pēterpils mākslas akadēmijas beigšanas, kad Rozentāls strādā savā dzimtā pilsētā Saldū, pilns nodomu, līdzīgi franču Barbizonas meistariem, strādāt savas tautas vidū. Šis laikmets raksturo Rozentāla glezniecību kā reālistisku savā uztverē un reālistisku savā apdarē. Šai Rozentāla glezniecībai ir tiešs sakars ar viņa diploma darbā Iznākšana no baznīcas sniegto un parādīto pasaui.

Šinī gleznā ar lielu sirsnību rādīti latvju lauku ļaudis pie savas baznīcas. Līdz tam latvju glezniecība nepazīna tādu savas vides latviski izjustu atēlojumu.

Adams Alksnis rosināja uz nacionāli — aktuālu latvju mākslu, bet agrā nāve nedeva iespēju viņam reālā veidā savas domas piepildīt — to pirmais veica Jānis Rozentāls. Tā ir latvju tautas pasaule, ko rāda Jānis Rozentāls savā gleznā No baznīcas, sākot no nabadziņa līdz turīgam saimniekam parādīta tā laika latvju lauku ļaužu sabiedriskā struktūra, kur latvju skolotājs un mācītājs bija jaunu domu rosinātāji un veicinātāji. Izsmalcināti pustoņi gleznas atmosfairas notēl raksturo šī Rozentāla darba glezniecisko pusi. Šim laikmetam pieder arī darbs Pie kapsētas, arī šeit Rozentāls lielā sirsnībā tuvojas savai tautai un apskata — apmīļo ikkatru latvju augumu, to tēlojot kā savas tautas piemiņekli nākotnes audzēm. Reālistiskās glezniecības pieeja ārējām parādībām it kā tomēr saistīja Rozentālu viņa nodomu piepildījumā.

Vēlākais laikmets, saukts impresionistiskais laikmets Rozentāla glezniecībā, ir ļoti bagāts ne tik vien tematiski, bet arī gleznieciski augstvērtīgiem sniegumiem. Sidrabaina gaisma raksturo šī laikmeta Rozentāla darbus. Tā ir gaisma, kas nāk no senām, senām latvju debesīm. Tā ir gaisma, kuŗā kustas latvju teiksmaini sapņu veidoli, tā ir gaisma, kas nerimst ierosināt skatītāju lūkoties Rozentāla Paradīzē, Gana zēna sapņojumā, Gulbju jaunavās. Šim laikmetam pieder arī Rozentāla glezna Kristus svēti bērnus, kas greznoja Jaunās Gertrūdes baznīcas altāri Rīgā. Pēc J. Gertrūdes baznīcas uzbūvēšanas 1906. gadā drīz vien aicināja Jāni Rozentālu talkā greznot altāra telpu. Atminos spilgti to dienu (Liepājā es vēl skolā gāju), kad lasīju kādu rītu Liepājas atbalsī īsu ziņu: „Jānis Rozentāls glezno altāra gleznu J. Gertrūdes baznīcai.“ Tas bija notikums ar lielu sabiedrisku un kultūralu nozīmi. Latvju baznīca bija aicinājusi latvju mākslinieku tēlot cilvēces Pestītāju latvju tautas vidē.

Latvju tautas trīs paaudzes tiek parādītas latvju baznīcas svētā altārī.

Kristus, staigājot pa latvju baltiem lielceļiem, iegriežas kādā sētā, noguris no tāla pārgājiena, apsežas paēnā pie zediņu sētas un āp Viņu drīz vien salasās bērnu pulciņš, pienāk arī māte ar veco māmuļu! Pārī viņiem ziedoša ābele klāj savu krāšņo rožaini-balto sagšu. Lielā vienkāršībā un sirsnīgumā noris visa šī aina latvju pagalma malā. Kristus parādās jaunā skatījumā latviešu mākslinieka gleznieciskā vizijā.

Tādi darbi dara bagātas latvju gara kultūras krātuves, tur arvien krāsies zelta graudi, kuŗu sēklas sēj un sēs tas latvju sējejs, ko redzam gleznas tālē pārstaigājot Latvijas laukus.

Liels kļusums un miers raksturo šo Rozentāla altāra gleznu, bet tas ir arī liela gara darbīguma kļusums un miers, tas ir tas rāmums un lēnīgums, kas veic daudz. Tīrgus kņada paliek kaut kur sāņus, mēs dzirdam kļusu aicinājumu pienākt tuvāk, vēl tuvāk un uzklaustīt sirds degsmē pārkausētus

CEĻA VIENS GADS

Ar šo burtņicu Ceļš ir piepildījis viena gada posmu, un tāpēc ir vietā, kaut skopī, šim posmam vēltīt dažus vārdus.

Pagājušā gadā, kad mums trimdā vācu zemē nebija neviena latviešu mēnešraksta, Ceļš iesāka savas gaitas, lai rakstnieki, dzejnieki un zinātnieki teiktu vedējus vārdus, kuŗiem latviešu lasītāji varētu sekot un tā neapsikt kultūras rosībā, jo to mēs visi zinām, cik maz grāmatu esam paņēmuši līdz, un Ceļa sākumā to bija vēl mazāk; tagad arī trimdas apstākļos top jaunas grāmatas.

Ceļa vienu gadu apererot, jāpateicas UNRRA's 304. grupas direktoram W. F. de Hondtam ar kuŗa ieteikumu militārās iestādes man atļāva mēnešraksta izdošanu, un viņš visu laiku rūpējies par tā eksistenci; tāpat Ceļa sākumā palīdzīga bija Centr. nometnes bij. labklājības virsniece G. Hirš-Franka; nevar aizmirst arī Mīnchenes dekana D. Langenfasa palīdzību un nometnes latviešu komiteju ar priekšsēdi H. Klarku. Pasakot arī to, ka Vircburgā Centr. nometnē atrodas spiestuve un dažiem mēnešiem pietika papīris, Ceļš nav radies bez grūtībām. Redakcijas darbā piedalījās redakt. J. Kadilis, pēcāk — sirmais rakstnieku audzi-

vārdus par Pestītāja lielo mīlestību uz apspiesto un vajāto cilvēku. Tas ir aicinājums, kuŗa spēku ilgojamies tagad visvairāk arī mēs šeit trimdā.

Par šīs gleznas likteni zinām, ka viņa, kuŗa briesmām Rīgai tuvojoties, tika novietota kādā drošā vietā, bet par tās tālāko stāvokli ziņu nav.

Jānis Rozentāls gleznojis arī altāra gleznu Kristus parādīšanās Dundagas baznīcai, altāra gleznu Stendes baznīcai un Jāņa baznīcas sakristejai Rīgā. Latvijas valsts mākslas mūzejā ir Jāņa Rozentāla glezna ar temu — Kristus laivā, kas piestājusies krastam, kuŗā pulcējas ļaudis. Šis darbs, somu gleznotāja Akseļa Gallena ietekmēts, palicis skicē.

Jāņa Rozentāla gleznotāja darbu nav iespējams raksturot īsos vārdos kaut cik pilnīgi. Tas arī nav šī rakstiņa uzdevums. Man bija tik vēlēšanās, sakarā ar Jāņa Rozentāla altārgleznas attēla parādīšanos mēnešrakstā Ceļš, izteikt dažas pārdomas un izjūtas, ko manī rada dižā patiesi latviskā gleznotāja darbs.

A. Annuss

nātājs, teologs, rakstnieks un literatūras zinātnieks prof. Dr. phil. Ludis Bērziņš, pilnam ar to dāvādam savas simpatijas mēnešrakstam, ko ar saviem rakstiem apliecināja jau kā līdzstrādnieks. Jāatzīmē arī tie kļusie un Ceļa slejās līdz šim neminētie darbinieki, kas dažbrīd darijuši pašu lielāko darbu, lai mēnešraksts taptu un nokļūtu pie lasītājiem, un tie ir: tehniskais redaktors, bij. Valsts tipogr. techn. vad., Ansis Bitars, palīgs techn. darbā un latviešu burtu sagādātājs, bij. Valtera un Rapas spiestuves darb., Arveds Vanags, Ceļa sekretāre Herta Bremmane, ekspedīcijas vadītājs Kārlis Kronis un Ērika Mežezers un, sākot ar šo burtņicu, virskorrektore mag. phil. Irma Skrodere.

Ir vēl daudzi labvēļi, kas latviešu rakstnieku, dzejnieku un zinātnieku gādāto Ceļu palīdzējuši līdzināt, un tāpēc jau veselu gadu tas vedis mūs kultūras gaitā un cerībās uz mūsu rīta dienu. Laika zīmes rāda, ka cilvēce baigo piedzīvojumu tumsā meklē gaismas ceļu, un latviešu trimdniekus pa to vest gribējis Ceļš, būdams gara dzīves mēnešraksts.

V. Mežezers

Permitted by Military Government and UNRRA

Editor — in — Chief and editor — atb. redaktors un redakt. V. Mežezers, editor — redaktors prof. Dr. phil. L. Bērziņš.

Apgāds „Ceļš“ Vircburgā Centralajā DP nometnē (13a).

Druck: Konrad Tritsch, Druck- und Verlagsanstalt Würzburg
(Unter Verwaltung der Militär-Regierung.)

Sigismunds Vidbergs

No dzimtenes projām braucot